

**TURUN
YLIOPISTO**

Teknofobia edistysuskon kultakaudella

Teknologia, edistys ja teollistuminen Edgar Allan Poen
1840-luvun science fiction -novelleissa

Juho Leino

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Huhtikuu 2022

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, yleinen historia

Juho Leino

Teknofobia edistysuskon kultakaudella – Teknologia, edistys ja teollistuminen Edgar Allan Poen 1840-luvun science fiction -novelleissa 79 s.

Tässä tutkielmassa käsitellään 1800-luvun alkupuoliskon teknologisoitumista, teollistumista, kirjallisuutta ja aateilmapiiriä merkittävän yhdysvaltalaisen kirjailijan, Edgar Allan Poen (1809–1849) 1840-luvun science fiction -novellien kautta. Poen novellien tyyliä sekä aihe- ja sanavalintoja peilataan aikansa ilmiöihin ja valtavirtauksiin. Tutkielman alkuperäisaineisto koostuu viidestä alunperin yhdysvaltalaisissa lehdissä julkaistusta novellista: *The Colloquy of Monos and Una* (1841), *The Balloon Hoax* (1844), *Some Words with a Mummy* (1845), *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade* (1845) ja *Mellonta Tauta* (1849).

Tutkielmassa analysoitavissa novelleissa on runsaasti teknofobisia, dystooppisia sekä edistysuskoa ja modernin ajan ylivertaisuutta kritisovia elementtejä. Tällaisia teemoja käsitellään suhteessa niiden laajoihin ajallisiin, maantieteellisiin, teknologisiin, teollisiin, aatteellisiin ja kirjallisuushistoriallisiin konteksteihin. Novellien tyylien ja tiettyjen Poen valintojen analysoinnin yhteydessä käsitellään soveltuvien osin myös Poen henkilökohtaisen elämän vaihteita.

Novelleissa esiintyy runsaasti aikanaan käytössä ollutta teknologiaa, muun muassa junia, lentäviä palloja, lennättimiä ja painoalalle ominaisia välineitä. Ajalle ominaisen teknologian runsas määrä viestii todennäköisesti kirjoittajansa jonkinasteisesta kiinnostuksesta teknologiaa kohtaan. Poen teknologiasuhde näyttyy kuitenkin monin paikoin myös teknofobisena, mikä on ajallinen konteksti huomioon ottaen yllättävää. Scifi-kirjallisuus ja ylipäätään teknologian yhdistäminen kaikenlaisiin kauhuskenaarioihin yleistyi vasta selvästi Poen kuoleman jälkeen, karkeasti katsoen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun aikana.

Teknologisten välineiden lisäksi myös laajemmat ajalle ominaiset ilmiöt saavat Poen tuotannossa osakseen kritiikkiä. Tässä tutkielmassa analysoitavissa novelleissa esimerkiksi teollistuminen, kasvanut media-ala, edistysusko ja modernin ajan ylivertaisuutta korostavat ajattelutavat näyttävät selkeän negatiivisina ja paikka paikoin jopa kohtalokkaina. Analysoitavien novellien ja tämän tutkielman valossa Poen tyylistä piiryy kaiken kaikkiaan ajastaan voimakkaasti eriävä ja siten jokseenkin pioneerimainen kokonaiskuva. Vaikuttaisi ilmeiseltä, että vaikka novellit olivat tietyllä tavalla aikaansa edellä, ovat niissä esiintyvät kritiikit ja huolenaiheet vahvasti kytköksissä aikaansa ja modernin ajan kehityskulkuihin.

Avainsanat: edistys, teknologia, teollistuminen, kaunokirjallisuus, science fiction, Yhdysvallat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Tutkimustilanne ja terminologia	7
1.2	Tutkimuskysymykset ja tutkielman pääteemat	11
1.3	Aineisto ja tutkimusmenetelmät	15
2	Edistysusko, teollistuminen ja aika	20
2.1	Modernin ajan edistyksellisyys	20
2.2	Tuhoisa edistys ja luonto	30
3	Teknologian edistyksellisyys	42
3.1	Kiehtovat ja turmiolliset matkustusmenetelmät	42
3.2	Nopea viestintäteknologia ja epäluotettava massamedia	55
4	Lopuksi	67
	Lähteet	72

1 Johdanto

Edgar Allan Poe (1809–1849) oli yksi merkittävimmistä 1800-luvun yhdysvaltalaisista kirjailijoista. Hänen laaja ja omaleimainen tuotantonsa on edelleen maailmanlaajuisesti tunnettu, ja hänen kirjallisuushistoriallinen merkityksensä on yleisesti tunnustettu.¹ Hänen lukuiset tarinansa, etenkin science fiction -genrelle ominaisia piirteitä pursuavat novellit, avaavat nykylukijoille kiinnostavan ikkunan moniin julkaisuaikansa ilmiöihin. Novelleissa käsitellään kiehtovalla tavalla muun muassa teknologiaa², teollistumista, edistysuskoa ja modernin³ ajan edistyksellisyyden kokemusta. Tässä tutkielmassa Poen novelleja analysoidaan suhteessa tällaisiin teemoihin ja konteksteihin.

Läntinen maailma oli voimakkaan teollistumisen ja teknologisoitumisen myllerryksessä 1800-luvun alkupuoliskolla. Teollinen vallankumous alkoi Englannissa 1700-luvun kuluessa ja levisi seuraavan vuosisadan vaihteen aikoihin manner-Eurooppaan.⁴ Yhdysvaltojen teollistumisprosessi alkoi hieman myöhemmin, karkeasti määriteltynä 1800-luvun alkupuoliskolla.⁵ Vaikka Yhdysvaltojen teollistumisen ajallinen määrittely ei ole yksiselitteistä, voidaan suhteellisen ongelmitta todeta, että teollistumisen prosessi Yhdysvalloissa oli Poen elinaikana varsin nopeaa,⁶ mutta vasta alkuvaiheissaan, ja että se kiihtyi vuosisadan kuluessa niin paljon, että Yhdysvallat oli seuraavan vuosisadan vaihtuessa jo monilla mittareilla ohittanut teollistumisen alkumaan Iso-Britannian.⁷

¹ Kennedy 2001, 3.

² Termiä teknologia käytetään tässä tutkielmassa hyvin lavasti, tietynlaisena kattokäsitteenä, jonka alle mahtuu melkein kaikki tieteen fyysiset sovellutukset ja myös esimerkiksi sellaiset välineet, joita ainakin nykikäsitysten ja -määritelmien mukaan monissa yhteyksissä voitaisiin nimittää ennemminkin tekniikaksi tai mekaniikaksi.

³ Termillä moderni viitataan tässä tutkimuksessa sekä asioihin, jotka olivat tarkasteluajankohtana uusia, että laajemmin modernille ajalle ominaisiin ilmiöihin. Moderni aika määritellään yleisimmin alkaneen suunnilleen yhtäaikaaisesti teollistumisen kanssa. Mäkikalli 2007, 25.

⁴ Salmi 1996, 83.

⁵ Segal 1985, 79, 93. Teollistumisprosessi on niin laaja kokonaisuus, että sen ajallinen määrittely on hankalaa ja suhteellista. Segalin mukaan teollinen vallankumous alkoi Yhdysvalloissa 1800-luvun alkupuoliskolla muun muassa höyrylaivojen, höyryvetureiden ja tehtaiden yleistymisen myötä.

⁶ Tresch 2013, 372.

⁷ Vuonna 1820 Yhdysvaltain bruttokansantuote oli n. 13 miljardia (vuoden 1990 Geary-Khamis-) dollaria ja asukasluku n. 10 miljoonaa, Iso-Britannian bruttokansantuote n. 35 miljardia dollaria ja asukasluku n. 21 miljoonaa. Vuonna 1870 Yhdysvaltain bruttokansantuote oli n. 100 miljardia dollaria ja asukasluku jo n. 40 miljoonaa, Iso-Britannian bruttokansantuote myös n. 100 miljardia dollaria ja asukasluku 31 miljoonaa. Vuonna 1900 Yhdysvaltain bruttokansantuote oli jopa n. 315 miljardia ja asukasluku 76 miljoonaa, Iso-Britannian bruttokansantuote vain 185 miljardia dollaria ja asukasluku 41 miljoonaa. Maddison 2003, 35–37, 47–49, 81–82, 84–85.

Yhdysvallat oli 1800-luvun alkupuoliskolla verrattain nuori valtio, jonka infrastruktuuri ei ollut vielä järin kehittynyt, minkä vuoksi teollistumisen mukaan tuomat muutokset olivat siellä hyvin perusteellisia ja radikaaleja.⁸ Nopeat muutokset herättivät aikalaisissa monenlaisia kokemuksia. Esimerkiksi taiteilijat käsittelivät tuntemuksiaan teoksissaan. Edgar Allan Poe oli yksi merkittävimmistä 1800-luvun alkupuoliskon ilmiöihin pureutuneista taiteilijoista. Tässä tutkielmassa käsitellään hänen tapojaan kirjoittaa aikansa ilmiöistä, ja verrataan niitä kyseisenä aikana vallinneisiin olosuhteisiin ja ajattelutapoihin. Poen novelleja peilataan aikansa edistysuskoon, teolliseen ja teknologiseen kehitykseen sekä tietyin osin myös muiden suunnilleen samaan aikaan vaikuttaneiden kirjailijoiden teoksiin.

Edistysusko tarkoittaa näkemystä siitä, että ihmiskunta etenee aina kohti parempaa aikaa.⁹ Poen elinajan Yhdysvaltoja ja ylipäänsä läntistä maailmaa leimasi voimakas edistysusko, joka kumpusi suureksi osaksi voimakkaan teollistumisen ja teknologisen kehityksen synnyttämistä kyvykkyyden kokemuksista. 1800-lukua voidaankin pitää nimenomaan edistysuskon vuosisatana,¹⁰ ja Robert Nisbetin mukaan edistys muotoutui jopa koko vuosisataa hallitsevaksi ajatukseksi tai aatteeksi.¹¹ Moderni kehitys nähtiin niin hienona ja uskomattomana, että sen luoja, eli ihmiskunta, alettiin nähdä lähestulkoon kaikkivoipaisena.¹²

Ajatus edistyksestä ei ole itsestään selvä tai ikiaikainen, vaan historiallisen ja kulttuurisen prosessin tulos.¹³ Tämä tarkoittaa sitä, että se myös kehittyy ja muuttuu jatkuvasti. Edistysuskon luonteeseen on vaikuttanut faktuaalisen kehityksen, muun muassa 1800-luvun teknologisoitumisen, lisäksi myös kaikki muut ihmisten käsityskykyä muovanneet asiat, esimerkiksi taide. Täten myös Poe on omilla julkaisuillaan, olivatpa ne edistysajatuksen mukaisia tai vastaisia, vaikuttanut sen muotoihin. Selkeä valtaosa teknologiaa tai teollistumista käsittelevistä 1800-luvun kirjallisista teoksista oli edistysuskon mukaisia. Teknologiset elementit esitettiin ajan kirjallisuudessa fantastisina ja hyödyllisinä, tai sitten niitä ei käsitelty ollenkaan.¹⁴

⁸ Lukuisten ja suunnilleen yhtäaikaisten muutosten nopeutta ja merkittävyttä kuvastaa se, että 1800-luvun alkupuoliskon Yhdysvaltojen poliittista, kulttuurista, sosiaalista ja ekonomista tilannetta on tutkimuskirjallisuudessa kuvailtu monilla erilaisilla vallankumous-termeillä, muun muassa ”transportation revolution”, ”market revolution”, ”communication revolution” ja ”control revolution”. Whalen 2001, 66.

⁹ Syrjämaa 2007, 23–26.

¹⁰ Claeyns 2011, 154; Nisbet 1994, 171; Salmi 2002, 48; Syrjämaa 2007, 11–16.

¹¹ Nisbet 1994, 171.

¹² Syrjämaa 2007, 11.

¹³ Syrjämaa 2007, 16.

¹⁴ Salmi 1996, 98. Teknologian ihannointi näkyi joissain tapauksissa jo otsikkotasolla. Eräs melko kuuluisa esimerkki on John Adolphus Etzlerin kaunokirjallinen teos *The Paradise Within the Reach of all Men, Without Labour, by Powers of Nature and Machinery: an Address to All Intelligent Men* vuodelta 1833.

Edistysusko sisältää ajatuksen muutoksesta ja aikakausien välisistä eroista. Edistysuskon voidaankin katsoa osittain kehittyneen rinnakkaisesti lineaarisen aikakäsityksen kanssa.¹⁵ Nykyisyyden ei juurikaan koettu eroavan menneisyydestä ennen 1700-luvulla syntynyttä ja 1800-luvulla länsimaissa vakiintunutta lineaarista aikakäsitystä.¹⁶ Yleisimpien tulkintojen mukaan 1800-luvun kaupungistuminen, teollistuminen ja monet teknologiset innovaatiot olivat tärkeimpiä syitä uuden aikakäsityksen vakiintumisen taustalla.¹⁷

Nykyisyys alettiin 1800-luvulle siirryttäessä enenevässä määrin nähdä tulevaisuudesta eroavana.¹⁸ Taina Syrjämaan mukaan 1800-luvulle ominaista edistysajattelua leimasivat muun muassa suuret tulevaisuudelle asetetut odotukset. Edellisellä vuosisadalla edistysusko oli ilmennyt lähinnä kokemuksena nykyisyyden paremmuudesta verrattuna vähemmän kehittyneeseen menneisyyteen. 1800-luvulla tulevaisuudelta alettiin myös odottaa asioita, muun muassa teknologista kehitystä, vaurautta ja ylipäätään laajaa hyvinvointia.¹⁹

Verrattain vastikään muuttunut aikakäsitys yhdessä voimakkaan teollistumisen ja teknologisoitumisen kanssa oli omiaan vahvistamaan ihmisten käsitystä oman aikansa edistyksellisyydestä ja ylivertaisuudesta. Edistyksellisyyden kokemusta voimistivat muun muassa uusien teknologioiden mukanaan tuomat uudet mahdollisuudet. Esimerkiksi höyryjunan ja lentävän pallon²⁰ avulla kyettiin irtaantumaan ennennäkemättömällä tavalla luonnon rajoittavista kahleista.

Matkustamisen lisäksi myös viestintäteknologian saralla tapahtui valtavia mullistuksia 1800-luvun alkupuoliskolla. Aiemmin kaukaiset ja tavoittamattomissa olleet alueet tulivat yhtäkkiä lähemmäs, kun lennätin mahdollisti helpomman ja nopeamman tiedonvälityksen.

Painoteollisuuden ja sanomalehtialan saralla tapahtunut kehitys kasvatti ihmisille välitettävien viestien määrää entisestään ja teki informaation välittämisestä vieläkin nopeampaa. Näiden teknologioiden avulla informaatiota kyettiin välittämään kauempaa, nopeammin ja laajemmalle yleisölle kuin aiemmin.

¹⁵ Von Wright 1997, 2.

¹⁶ Mäkikalli 2007, 26–27.

¹⁷ Ollila 2011, 245.

¹⁸ Mäkikalli 2007, 26–28.

¹⁹ Syrjämaa 2007, 24.

²⁰ Ensimmäinen onnistunut miehitetty lento suoritettiin vuonna 1783 kuumailmapallolla. Kuumailmateknologia korvautui hyvin nopeasti muunlaisilla innovaatioilla, joissa pallojen sisälle suunnattiin jotakin kaasua, esimerkiksi vetyä. Richards 2009, 11–20. Poen aikana ei siis lennety kuumailmapalloilla, siksi tässä tutkielmassa käytetään kaikki 1800-luvulle ominaiset lentomenetelmät käsittävää termiä 'lentävä pallo'.

Teknologinen kehitys ikään kuin muutti maailmaa sitä mukaa, kun ihmisten tavat hahmottaa sitä muuttivat.²¹ Nopeat muutokset herättivät aikalaisissa luonnollisesti sekä innostusta että kriittisyyttä.²² Tässä tutkielmassa Poen novelleja peilataan teknologisen kehityksen ja teollistumisen synnyttämiin muutoksen kokemuksiin. Monin osin on mahdotonta päätellä, mitä Poe itse joistain yksittäisistä aikansa ilmiöistä loppujen lopuksi ajatteli. Tästä huolimatta hänen kirjoitustapansa, tyylikeinonsa ja aihevalintansa kertovat paljon kirjoitusaikansa ajatusilmapiiristä.

Paitsi ajastaan, kirjalliset teokset kertovat aina jotain myös luojastaan. Poen henkilökohtainen elämä epäilemättä vaikutti hänen tuotantonsa. 1800-luvun alkupuoliskoa leimannut muutos todennäköisesti esiintyi Poen elämässä erityisen korostuneena, sillä hän asui lapsuutensa ja nuoruutensa pienessä ja verrattain rauhallisessa Richmondin kaupungissa, mutta eli ja työskenteli suurimman osan aikuisiästään modernien teknologioiden parissa Yhdysvaltojen itärannikon teollistuneissa suurkaupungeissa.²³

1.1 Tutkimustilanne ja terminologia

Tutkijoiden ja lukijoiden kiinnostus Poen tuotantoa kohtaan alkoi jo hänen eläessään, eikä se näytä laantumisen merkkejä vielä 2020-luvullakaan. Hänen teoksiinsa liittyviä tutkimuksia on tehty hyvin paljon ja monialaisesti, ja hänen teksteistään julkaistaan edelleen jatkuvasti uusia painoksia. Hänen tuotantonsa tutkimista ja analysoimista varten on perustettu lukuisia yhdistyksiä ja tutkijaryhmiä. Yhdistyksistä kenties merkittävin on vuonna 1972 perustettu edelleen aktiivinen *Poe Studies Association*. Monitieteiseen yhdistykseen kuuluu suunnilleen 200 tutkijaa, ja se julkaisee *The Edgar Allan Poe Review* -kausijulkaisua.²⁴

Poen tuotantoa käsittelevä tutkimus painottuu ainakin määrällisesti kirjallisuudentutkimukseen, mutta hänen teoksiaan on tutkittu laajalti myös historiantutkimuksen näkökulmista. Peter Swirskin mukaan Poen tuotanto on historiantutkimukselliselta kannalta mielenkiintoista ja antoisaa muun muassa siksi, että hänen fiktiiviset tarinansa kertovat paljon tieteen roolista 1800-luvun alkupuoliskon

²¹ Swirski 2013, 351; Tresch 2002, 119.

²² Salmi 1996, 95–102.

²³ Tresch 2013, 372–373.

²⁴ *Poe Studies Association*, 2022, <https://www.poestudiesassociation.org/>.

Yhdysvalloissa.²⁵ On hyvin tavanomaista, että kaunokirjallisuus heijastelee aikansa asenteita ja ilmiöitä, ja että teoksissa esiintyy esimerkiksi kirjoitusajankohtana käytössä ollutta teknologiaa. Poen novellien tapauksessa teknologia on usein hyvin keskeisessä roolissa, ei pelkkänä ”kuvastona”.²⁶

Poe tunnetaan ehkä parhaiten kauhutarinoistaan, mutta useat tutkijat pitävät häntä myös yhtenä salapoliisi- ja science fiction-, eli scifi-, kirjallisuuden pioneereista.²⁷ Tutkijat ovat erimielisiä scifin määritelmästä, ja myös siitä, tulisiko Poen tuotantoa määritellä scifiksi. Useissa Poen novelleissa on kuitenkin sellaisia elementtejä, joita yleisimmin määritellään scifille tunnusomaisiksi.²⁸ Tässä tutkielmassa keskitytään sellaisiin novelleihin, jotka sisältävät scifille ominaisia elementtejä ja tyylejä, ja kyseisiä novelleja käsitellään nimenomaan scifi-kirjallisuutena, hyödyntäen scifiä koskevaa tutkimusta.

Scifin määrittelyyn ja rajaamiseen liittyviin kysymyksiin ei löydy yksiselitteistä vastausta. Mittavassa *The Encyclopedia of Science Fiction* -hakuteoksessa todetaan ympäröivästä, että scifiksi voidaan laskea kaikki sellainen kirjallisuus, joka noudattelee genrelle ominaisia konventioita.²⁹ Määritelmä on looginen, mutta Poen suhteen hankala, sillä hänen elinaikanaan ei tunnettu scifiä sen enempää terminä kuin lajityyppinä. Yleisimpien näkemysten mukaan scifi syntyi 1800-luvun aikana samanaikaisesti tieteellisen ja teknologisen kehityksen kanssa, mutta muotoutui varsinaiseksi yhtenäiseksi genreksi vasta 1800–1900-lukujen vaihteen aikoihin.³⁰

Scifiä koskevaa tutkimusta on julkaistu hyvin kattavasti. Pelkästään termin ja genren määrittelyyn pyrkiviä teoksia on kirjoitettu runsaasti 1930-luvulta lähtien.³¹ Rob Latham havaitsee scifin tutkimustraditiossa tiettyjä selkeitä trendejä; hän näkee 1970-lukulaisten ja joidenkin sitä vanhempien tutkimusten pyrkineen määrittelemään, mitä kaikkea voidaan sisällyttää scifi-genreen, kun taas uudemmat, etenkin 2000-luvun tutkimukset, hänen

²⁵ Swirski 2013, 351.

²⁶ Tresch 1997, 287.

²⁷ Hutchisson 2005, 10; Stableford 2003, 18–19; Tresch 2002, 113–115.

²⁸ Alkon 2002, 101–107; Ketterer 1974, 52.

²⁹ Genre SF, *The Encyclopedia of Science Fiction*, 2015, http://www.sf-encyclopedia.com/entry/genre_sf.

³⁰ Claeys 2017, 285; Latham 2014, 1–11. Varsinaista yhtenäistä genreä kuvaavan scifi-termin katsotaan yleensä saaneen alkunsa, kun Hugo Gernsback käytti sitä kuvaamaan perustamassaan *Amazing Stories* -lehdessä julkaistuja tarinoita. Gernsback julkaisi ja ylisti myös lukuisia Poen novelleja, minkä vuoksi Poeta pidettiin yleisesti scifi-kirjailijana 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla. 1950-luvulta eteenpäin hänen tuotantonsa scifyyttä alettiin kuitenkin epäillä, muun muassa scifiin sopimattomaksi katsottujen mystiikkaan kytkeytyvien elementtien vuoksi. Alkon 2002, 105; Ketterer 1974, 44–45.

³¹ Roberts 2006, 1.

mukaansa pyrkivät hahmottelemaan rajoja, joiden avulla jonkinlaiset teokset voitaisiin rajata sen ulkopuolelle.³² Tällä vuosituhannella julkaistuista tutkimuksista monet vaikuttavat hyväksyvän Poenkin osaksi genreä tai vähintään sen historiaa.

Historiantutkija John Tresch määrittelee Poen scifi-kirjailijaksi, jopa koko genren yksinoikeutetuksi luojaksi.³³ Scifi-kirjallisuuteen perehtynyt kirjallisuudentutkija Paul K. Alkon ei anna Poelle yhtä paljon tunnustusta; hän ei kategorisoi Poen novelleja täysin selkeästi scifiksi, mutta kuitenkin tunnustaa Poen merkityksen myöhempien ”oikeaoppisten” scifi-kirjailijoiden innoittajana ja suunnannäyttäjänä. Enemmän kuin scifin isänä, Alkon näkee Poen teknofobian isänä.³⁴

*Oxford English Dictionary*n määritelmän mukaan teknofobia tarkoittaa teknologian tai teknologisen muutoksen pelkoa.³⁵ Tässä tutkielmassa teknofobialla ei oikeastaan tarkoiteta varsinaista foobista pelkoa, vaan enemmänkin yleiskielteistä suhtautumista teknologiaan. Tällainen asetelma on Poen scifi-novelleille hyvin ominainen, minkä vuoksi teknofobia on tämän tutkielman kannalta keskeinen käsite. Daniel Dinello näkee teknofobiselle science fictionille ominaisimmaksi asetelman, jossa teknologia jollain tavalla riistää ihmiskunnalta elämän tai identiteetin.³⁶ Tiettyjä Poen novelleja tai vähintäänkin niiden osia voi tämän määritelmän mukaan pitää selkeästi teknofobisina. Alkon määrittelee Poen novelleja teknofobisiksi muun muassa sillä perusteella, että useissa niistä Poe ylipäättään yhdistää ajalleen ominaisia teknologisia välineitä dystooppisiin teemoihin.³⁷

Historiantutkija Gregory Claeys määrittelee scifin utopiakirjallisuuden alagenreksi, jota hallitsee joko utopistisesti tai dystopistisesti esitetty teknologia.³⁸ Lyman Tower Sargentin kiteytyksen mukaan utopia tarkoittaa kuviteltua ihanneyhteiskuntaa, jonka ajan ja paikan kirjoittaja määrittelee, ja joka lukijan on tarkoitus kokea todellisuutta paremmaksi. Dystopia tarkoittaa yksinkertaistetusti tämän vastakohtaa.³⁹ Dystopiakirjallisuus, hyvin samantapaisesti kuin scifi-kirjallisuus, yleistyi vasta 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun aikana.⁴⁰ Poen

³² Latham 2014, 2–6.

³³ Tresch, 2002, 113–115.

³⁴ Alkon 2002, 101–107.

³⁵ Technophobia, *Oxford English Dictionary*, 2009, <https://www-oed-com.ezproxy.utu.fi/view/Entry/272375?redirectedFrom=technophobia#eid>.

³⁶ Dinello 2005, 2.

³⁷ Alkon 2002, 102–107.

³⁸ Claeys 2011, 163.

³⁹ Sargent 1994, 9.

⁴⁰ Claeys 2017, 274–285.

aikana teknologian sävyttämästä tulevaisuudesta kirjoitettiin lähinnä utopistisesti, mikä osittain selittyy voimakkaan edistysuskon kautta.

Edistysuskoa ja 1800-luvun teknologiauskollisuutta on tutkittu runsaasti, joskin melko vähän viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana. Historioitsija E. H. Carr linjasi 1960-luvulla, että edistysajatus on ohjannut ja määritellyt länsimaista historiankirjoitusta viimeiset 200 vuotta.⁴¹ Edistysuskoa 2000-luvulla käsitellyt historiantutkija Taina Syrjämaa on todennut, että edistysuskon tutkimusperinteessä on havaittavissa selvää ajallista muutosta. Hänen mukaansa edistysuskoa alettiin käsitellä tutkimuksissa eri tavalla heti ensimmäisen maailmansodan päätyttyä, ja viimeistään 1970-luvulla yhteiskuntatieteiden ja filosofian aloilla sen koettiin ajautuneen kriisiin.⁴² Edistysuskoa arvosteltiin jossain määrin jo 1800-luvulla, mutta yleisesti katsotaan, että se koki merkittävää heikkenemistä vasta 1900-luvun alkupuoliskolla, erityisesti maailmansotien myötä.⁴³ Syrjämaa esittää, että 1800-luvulta juontuva edistysusko on 1900-luvulla saamistaan kolhuista huolimatta kuitenkin juurtunut ihmiskuntaan niin syvästi, että se on edelleen havaittavissa.⁴⁴

Tutkijat ovat jokseenkin yksimielisiä siitä, että edistysusko oli huipussaan 1800-luvulla. Ideologian tai aatteen syntyä ja keinoja kuitenkin jakaa näkemyksiä. Yhdysvaltalainen sosiologi Robert Nisbet määrittelee klassikkoteoksessaan *History of the Idea of Progress*, että edistys tulisi ymmärtää jopa koko ihmiskunnan historiaa määritteleväksi, jo antiikin ajoilta juontuvaksi ajatukseksi.⁴⁵ Vaikka Nisbetin teos on onnistunut säilyttämään paikkansa yhtenä alan merkittävimmistä ja viitatuimmista teoksista usean vuosikymmenen ajan, ei suurin osa tutkijoista Syrjämaan mukaan yhdy Nisbetin näkemykseen edistyksen yli 2000-vuotisesta historiasta.⁴⁶

Todennäköisesti yleisimmin edistysuskon katsotaan syntyneen, tai ainakin kehittyneen merkittäväksi ajatusmalliksi, suunnilleen 1700-luvun aikana.⁴⁷ Filosofi Georg Henrik von Wright ajoittaa positiivisen edistysuskon synnyn suunnilleen renessanssin aikaan, mutta toteaa sen muotoutuneen konkreettiseksi ajatukseksi tai ideologiaksi vasta 1700-luvun kuluessa yhdessä voimakkaan tieteellisen ja teknologisen kehityksen sekä lineaarisen

⁴¹ Carr 1963, 131.

⁴² Syrjämaa 2007, 14.

⁴³ Nisbet 1994, 318–319; Syrjämaa 2007, 14.

⁴⁴ Syrjämaa 2007, 16.

⁴⁵ Nisbet 1994, 3–11.

⁴⁶ Syrjämaa 2007, 23.

⁴⁷ Carr 1963, 26; Jokisalo 2013, 26.

aikakäsityksen kanssa.⁴⁸ Edistyksen ja lineaarisen aikakäsityksen yhteys vaikuttaa olevan hyvin laajasti tunnustettu ajan ja aikakäsitysten tutkimusperinteessä.⁴⁹

Poen aikana käytössä olleita tieteen sovellutuksia, esimerkiksi matkustus-, viestintä- ja painoteknologioita, käsitteleviä tutkimuksia ja historiikkeja on kirjoitettu runsaasti. Myös näihin liittyviä aikalaisten kokemuksia käsitellään monissa, etenkin kulttuurihistorian teoksissa. Muun muassa kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi käsittelee teoksissaan laajasti 1800-lukulaisten suhtautumista ja suhdetta teknologiaan.⁵⁰ Asiaa nimenomaan Yhdysvaltojen näkökulmasta ovat tutkineet muun muassa historioitsijat Howard P. Segal ja John Tresch. Edellä mainittu on julkaissut useita teknologian ja utopiakirjallisuuden suhdetta käsitteleviä teoksia.⁵¹ Jälkimmäinen on erikoistunut taiteeseen ja teknologiaan, ja on kirjoittanut paljon Poenkin tuotantoon liittyvää tutkimusta.⁵²

Kuten teknologiasta, teollistumisenkin faktuaalisista vaiheista ja esimerkiksi määristä on löydettävissä runsaasti tietoa erilaisista tilastoista, historiikkeista ja tutkimuksista. Teollistumiseen ja ihmisen luontosuhteeseen liittyvä tutkimus vaikuttaisi painottuvan määrällisesti 1900-luvun loppuun ja 2000-luvulle, mutta kyseistä teemaa on tutkittu ja käsitelty selvästi pidempäänkin, jollakin tasolla jo 1800-luvulla.⁵³ Historioitsija Jouko Jokisalo näkee ihmisen luontosuhteen kriisiytymisen edistysuskon heikentymisen merkittävimäksi syyksi. Suhde on hänen mukaansa kriisiytynyt, kun edistyksen nimissä on pyritty hallitsemaan, valloittamaan, vastustamaan ja hävittämään luontoa.⁵⁴

1.2 Tutkimuskysymykset ja tutkielman pääteemat

Tässä tutkielmassa käsitellään Edgar Allan Poen 1840-luvun scifi-novelleja suhteessa teknologisoitumiseen ja teollistumiseen sekä yhdysvaltalaiseen 1800-luvulle ominaiseen voimakkaaseen edistysuskoon. Edistysuskoa käytetään tietynlaisena kattoterminä, joka sisältää muun muassa näkemyksen nykyisyyden ja tulevaisuuden ylivertaisuudesta suhteessa

⁴⁸ Von Wright 1997, 2–3.

⁴⁹ Kts. esimerkiksi Whitrow 2004, 177–181 ja Mälikalli 2007, 25–31.

⁵⁰ Tämän tutkielman kannalta relevantteja ovat ”*Atoomipommilla kuuhun!*” *Tekniikan mentaalihistoriaa* (1996) sekä *Vuosisadan lapset - 1800-luvun kulttuurihistoria* (2002).

⁵¹ Esim. *Technology and Utopia* (2006) ja *Utopias - A Brief History From Ancient Writings to Virtual Communities* (2012).

⁵² Tässä tutkielmassa hyödynnettyjä julkaisuja ovat *The Potent Magic of Verisimilitude - Edgar Allan Poe Within the Mechanical Age* (1997), *Extra! Extra! Poe invents science fiction!* (2002) ja *Technology* (2013).

⁵³ Jokisalo 2013, 29–31.

⁵⁴ Jokisalo 2013, 24.

menneisyyteen sekä ajatuksen ihmiskunnasta maapallon oikeutettuna hallitsijana. Tätä niin kutsuttua ”ajan henkeä” tarkastellaan Poen novellien kautta.

Tämän tutkielman ydinkysymys on, *miten Edgar Allan Poen 1840-luvun science fiction -novellien teknofobinen, edistyskriittinen ja dystooppinen tyyli suhteutuu aikansa teknologiseen kehitykseen, teollistumiseen ja voimakkaaseen yhdysvaltalaiseen edistysuskoon.*

Tähän kysymykseen vastaamisen lisäksi tutkielmassa tehdään havaintoja myös siitä, miten Poen novellien tyyli eroaa aikansa valtavirtakirjallisuudesta. Samalla selvitetään novellien tiettyjen teemojen yhteyksiä Poen henkilöön ja pyritään hahmottamaan soveltuvien osin sitä, miten Poe itse suhtautui aikansa ilmiöihin, muutoksiin ja aateilmapiiriin, ja miten sekä 1840-luvun laajat kehityskulut että hänen henkilökohtaisen elämänsä vaiheet vaikuttivat hänen suhtautumistapoihinsa.

Kirjoittaessaan fiktiivisiä novelleja, Poe ei pelkästään tallentanut silloin vallinneita asenteita, vaan myös välitti omia tunteuksiaan, ja siten osallistui oman aikansa ilmapiiriin rakentamiseen. Tässä tutkielmassa keskitytään eritoten sellaisiin Poen novellien teemoihin, jotka ovat jollakin tavalla ristiriidassa ajalleen ominaisen aatemaailman ja muun muassa kirjallisuuden konventioiden, ylipäätään niin sanotun ajan hengen, kanssa. Aluksi pureudutaan laajemmin koko edistysuskoon skeptisesti suhtautuviin tai suhteutuviin teemoihin, sen jälkeen novellien suhdetta konteksteihinsa analysoidaan yksittäisiin teknologisiin sovellutuksiin liittyvien elementtien kautta.

Edistysusko oli vahvasti voimissaan 1840-luvulla. Luddismin, eli 1800-luvun alun Englannissa ilmenneen koneiden tuhoamisen aallon aika oli jo ohi, ja teknologiaan tai teollistumiseen suhtauduttiin hyvin positiivisesti.⁵⁵ Poen novelleissa on kuitenkin runsaasti elementtejä, jotka eivät ole linjassa 1800-luvun edistysuskon tai esimerkiksi siihen kytkeytyneen modernin ajan ylivertaisuuden korostamisen kanssa. Tässä tutkielmassa analysoidaan sekä selväsanaisesti tällaisia aatteita tai näkemyksiä kritisoivia novellien kohtia että myös piilevämpiä kriittisiä elementtejä. Näitä teemoja peilataan sekä aikansa yleisimpiin asenteisiin että niin sanottua valtavirtaa edustaneiden kirjailijoiden tyyliin.

Teollistumisen ja lukuisien teknologisten sovellutusten kehittymisen myötä ihmiskunta sai kyvyn ikään kuin hallita luontoa, mikä muutti ihmisen ja luonnon välistä suhdetta perustavalla tavalla. Myös ihmisen ja koneen välisen suhteen nähtiin muuttuvan, kun

⁵⁵ Salmi 1996, 18, 95.

kehittyvien tuotantolaitosten ja -välineiden sekä muiden koneiden avulla voitiin korvata tai jopa syrjäyttää ihmistyövoimaa.⁵⁶ Tämä tutkielma pureutuu Poen tyyliin kirjoittaa muun muassa tällaisista ilmiöistä.

Poen novelleissa esiintyy laajoihin edistysuskoon ja aikakäsityksiin liittyvien teemojen lisäksi paljon julkaisuajankohtansa teknologiaa. Hän kirjoittaa muun muassa matkustus- ja viestintäteknologioista. Tämän tutkielman sekä Poen scifimäisen, teknofobisen ja dystopistisen tyylin kannalta merkittävimpiä matkustusteknologisia sovellutuksia ovat juna ja lentävä pallo. Myös esimerkiksi höyrylaiva esiintyy joissain Poen novelleissa, mutta niissä tarina keskittyy yleensä enemmänkin muihin elementteihin, esimerkiksi meren mystisyyteen ja vaarallisuuteen, kuin itse teknologiseen välineeseen.⁵⁷ Lentävä pallo ja juna toimivat huomattavasti selkeämmin Poen kriittisen ja omaleimaisen tyylin rakennusosina. Kyseiset välineet ovat useassa novellissa myös selkeästi tarinan aiheina tai ainakin selvästi tarinan aiheeseen liittyviä.

Tarkastelemani matkustusteknologiat eivät syntyneet 1840-luvulla, mutta kyseinen vuosikymmen on mielenkiintoinen niiden kehityshistorian suhteen. Ensimmäinen rautatieosuus rakennettiin Yhdysvaltoihin vuonna 1830.⁵⁸ Hannu Salmen mukaan yhdysvaltalaiset innostuivat junasta niin nopeasti ja runsain joukoin, että laajan rataverkoston rakentamisesta muodostui lähestulkoon kansallinen pakkomielle jo ennen seuraavan vuosikymmenen alkamista.⁵⁹ 1840-luvulle tultaessa rautateitä oli ollut Yhdysvalloissa vasta 10 vuotta, mutta ne olivat saavuttaneet jo laajan hyväksynnän ja suosion.

Lentävistä palloista Poe vaikuttaisi olleen hyvin kiinnostunut. Hän kommentoi 1840-luvulla näiden teknologista kehitystä lehdissä, ja kirjoitti useamman niitä käsittelevän, jopa niihin keskittyvän novellin. Erilaisia lentämisen sovelluksia kehitettiin aktiivisesti 1800-luvun alkupuoliskolla. Kuumailmapalloilla lennettiin jo 1700-luvulla, mutta lentävien pallojen viehätys ei suinkaan ollut laantunut vielä 1800-luvun puoliväliä lähestyttäessä. Kuten David Edgerton on huomauttanut, teknologian suhteen vakiintumisajankohta on yleensä paljon merkityksellisempi kuin synty- tai keksimisajankohta.⁶⁰ Vaikka lentäviä palloja oli ollut olemassa jo 1700-luvulla, voi niiden perustellusti pitää olleen ajankohtaisia myös 1800-

⁵⁶ Jokisalo 2013, 27–31.

⁵⁷ Esimerkiksi *A Descent into the Maelström* vuodelta 1841.

⁵⁸ Salmi 2002, 53.

⁵⁹ Salmi 1996, 108.

⁶⁰ Edgerton 2008, xx–xxii.

luvulla; lentäminen sekä kaikenlaiset lentonäytökset, -ennätykset ja -uutiset kiinnostivat yhdysvaltalaisia suuresti 1840-luvulla.⁶¹

Tarkastelen Poen novellien suhdetta 1840-luvun yhdysvaltalaiseen edistysuskoon matkustusvälineiden lisäksi myös viestintäteknologian kautta. Muun muassa lennätin- ja painoteknologian aloilla tapahtui vuosisadan puoliväliä lähestyttäessä käännteentekeviä mullistuksia.⁶² Sähköisen lennättimen avulla tiedonvälitys muuttui huomattavasti nopeammaksi ja vaivattomammaksi, ja informaation välittäminen kyettiin osittain erottamaan matkustusmenetelmistä, jotka nekin toki kehittyessään edistivät informaation nopeampaa ja kauemmas ulottuvaa liikkumista. Sähköinen lennätin otettiin käyttöön vuonna 1844, eli viisi vuotta ennen Poen kuolemaa. Poe otti välineen hyvin nopeasti osaksi tarinoitaan ja ehti kirjoittaa siitä monessa novellissaan.

Viestinnän alalla otettiin samoihin aikoihin myös muita merkittäviä harppauksia. Media kasvoi huomattavasti, eritoten 1830- ja 1840-lukujen aikana, kun kirjapaino- ja sanomalehtialat kehittyivät. Kirjoja ja lehtiä onnistuttiin uusilla teknologioilla painamaan entistä nopeammin ja pienemmillä kustannuksilla. Tuotannon tehostuminen heijastui myös kuluttajahintoihin, minkä myötä yleisöt kasvoivat merkittävästi, kun yhä useammalla alkoi olla varaa ostaa painotuotteita. Laajentuvan yleisön tuotot, pienemmät kustannukset ja nopeampi painotekniikka muuttivat koko media-alaa.⁶³ Myös tämä kehitys ja sen vaikutukset ovat nähtävissä tietyissä Poen kriittissävytteisissä novelleissa.

Vaikka tässä tutkielmassa keskitytään sekä viestintä- että matkustusteknologioiden osalta sellaisiin elementteihin, jotka ilmentävät scifimäistä teknofobiaa, tullaan Poen novelleista käsittelemään jonkin verran myös sellaisia osuuksia, joissa nämä teknologiat esiintyvät positiivisemmassa valossa. Tällaisia ajan edistysuskoa heijastelevia elementtejä käsitellään kuitenkin lähinnä suhteessa novellien kriittisempiin elementteihin sekä laajempiin teknofobisiin ja edistysuskon vastaisiin sävyihin. Paikka paikoin tarkasteltavat edistysuskon mukaisiksi katsottavat novellien osat eivät siis ole analyysin keskiössä, mutta niitä ei kuitenkaan voi sivuuttaa, sillä se supistaisi Poen tyyliin ja tuotantoon sekä laajempiin ajan konteksteihin liittyvää kokonaiskuvaa oleellisesti.

⁶¹ Roggenkamp 2005, 14; Sova 2007, 29.

⁶² Tresch 2013, 373.

⁶³ Meggs 1998, 132–133; Moran 1973, 105–107.

1.3 Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Poe kirjoitti elämänsä aikana romaanin, esseitä, artikkeleita, runoja, lukuisia kirjallisuusarvosteluja ja -katsauksia sekä 66 novellia.⁶⁴ Tämän tutkielman alkuperäisaineisto muodostuu viidestä Poen 1840-luvun scifi-novellista. Modernin ajan teknologia vaikutuksineen on konkreettisimmin esillä vuonna 1845 philadelphialaisessa, naisille suunnatussa ja aikansa Yhdysvaltojen laajalevikkisimmässä,⁶⁵ *Godey's Magazine and Lady's Book* -lehdessä julkaistussa *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade* -novellissa. Se jatkaa *Tuhannen ja yhden yön tarinoiden* Sinbadin tarinaa.⁶⁶ Poen Sinbad matkustaa ympäri 1800-luvun läntistä maailmaa ja kohtaa mitä ihmeellisimpiä modernin ajan ilmiöitä ja teknologisia sovellutuksia. Scheherazade kertoo Sinbadin kohtaamista ihmeistä vertauksin, jotka Poe alaviitteissä selittää 1840-luvulle ominaisiksi teknologisiksi ja tieteellisiksi saavutuksiksi.⁶⁷

Teknologian kuvailu on keskeisessä asemassa myös vuoden 1849 *Mellonta Tautassa*, joka niin ikään ilmestyi ensimmäisen kerran *Godey's Lady's Book*⁶⁸ -lehdessä. Tarina sijoittuu vuoteen 2848, ja novellin kreikankielinen nimi kääntyy englanniksi ”Those things that are to be”.⁶⁹ Tarinan päähenkilö matkustaa suurella lentävällä pallolla ja kirjoittaa ystävälleen asioista, joita sieltä näkee. Samalla hän muistelee, millainen ”menneisyyden”⁷⁰ maailma oli. Pallolla lentäminen on keskeisessä roolissa myös *The Balloon Hoaxissa*, joka kertoo uutismaisesti fiktiivisestä Atlantin ylilennosta. Poe pyrki kyseisellä novellilla huijaamaan lukijoitaan, minkä vuoksi Yhdysvaltain ensimmäisessä menestyneessä halvassa ja suurelle yleisölle markkinoidussa lehdessä,⁷¹ newyorkilaisessa *The Sunissa*, vuonna 1844 ilmestyneessä novellissa ei alun perin ollut huijauksen paljastavaa otsikkoa, ja se näytti kaikin puolin Atlantin ylilennosta raportoivalta uutiselta. *The Balloon Hoaxin* alkuperäistä versiota ei ollut tätä tutkielmaa tehdessä käytettävissä,⁷² minkä vuoksi kyseisen novellin osalta viitataan vuonna 1849 julkaistuun *Tales: The Works of Edgar Allan Poe* -kokoelmateokseen.

⁶⁴ Kapari-Jatta 2006, 9.

⁶⁵ Rose 1995, 75.

⁶⁶ Poen novellin nimikin viittaa innoittajaansa; alkuperäinen arabialainen satukokoelma käännetään englanniksi yleensä muotoon *One Thousand and One Nights*.

⁶⁷ Ilmeisesti alaviitteet, joita *The Thousand-and-Second Tale Of Scheherazadessa* on poikkeuksellisen paljon, ovat nimenomaan Poen itsensä kirjoittamia. Zitter 1998, 54–55.

⁶⁸ Kyseessä on sama lehti, jossa *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade* oli ilmestynyt vuonna 1845, vuoden 1849 lehdessä nimi on muutettu vain lyhyempään muotoon.

⁶⁹ Roberts 2006, 101.

⁷⁰ Tarinan ”historialliset faktat” liittyvät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Poen omaan elinaikaan.

⁷¹ Whalen 2001, 74.

⁷² *The Sunin* 1840-luvun julkaisuja ei ilmeisesti ole digitoitu.

Poe kommentoi parodiallyisesti ja kriittisesti aikansa edistysuskkoa newyorkilaisessa *The American Review*⁷³ -julkaisussa vuonna 1845 ilmestyneessä *Some Words with a Mummy* -novellissa. Kyseisessä tarinassa joukko 1800-luvun länsimaisia miehiä herättää henkiin tuhansia vuosia vanhan muumion, ja alkaa ylpeillen kertoa tälle modernin ajan hienouksista, muun muassa edistyksellisestä teknologiasta. Edistysuskon kritiikki on vahvasti esillä myös *The Colloquy of Monos and Una* -novellissa, joka ilmestyi vuonna 1841 philadelphialaisessa *Graham's Lady's and Gentleman's Magazine* -lehdessä, joka oli lukijamäärissä mitattuna aikansa suurin yhdysvaltalainen lehti.⁷⁴ Tarinassa kaksi hahmoa käy kuolemanjälkeistä dialogia, jossa he kaihoisasti muistelevat aikaa ennen kuin ihmiskunta tuhosi ylenpalttisella teollistumisella itsensä ja koko maapallon.

Edellä mainitut lehdet olivat aikanaan suosittuja, ja Poen tarinoilla oli jo aikanaan hyvin laaja yleisö. Suurta osaa Poen julkaisuista alettiin hyvin nopeasti ensijulkaisujen jälkeen julkaista myös muissa lehdissä,⁷⁵ mikä viestii siitä, että aikalaisyleisö oli Poen tarinoista kiinnostunut. Poen kirjoitustyyllillä ja aihevalinnoilla onkin ollut kirjallisuuden konventioiden ja aateilmapiirin muodostumisen kannalta merkitystä niin kirjoitusaikanaan kuin myöhemmin. Vaikka Poen tarinat eivät anna suoraviivaisia vastauksia siihen, miten esimerkiksi teknologiaan tulisi suhtautua, kuvaavat ne ajalleen ominaisia ilmiöitä kuitenkin monin tavoin, ja siten ovat antaneet lukijoilleen eväitä tarkastella asioita monista, kenties uusista, perspektiiveistä.⁷⁶

Poen tarinoiden sisällöt ovat väistämättä vaikuttaneet ihmisten ajattelutapoihin ja asenteisiin. On kuitenkin mahdotonta tarkalleen määritellä miten ja kuinka paljon Poen julkaisut ovat lukijoidensa näkemyksiin vaikuttaneet. Todennäköisesti kukaan ei ole lukenut Poen novelleja täysin kirjaimellisesti ja muuttanut koko ajatusmaailmaansa täsmälleen tarinoiden mukaisiksi. Eli vaikka Poe olisi pyrkinyt välittämään tarinoillaan jonkinlaisia viestejä, ne tuskin levisivät hänen aikaistensa tai myöhempien lukijoiden keskuudessa sellaisinaan. Poen tunnettuuden vuoksi on kuitenkin syytä olettaa, että hänen mielikuvituksensa tuotoksilla on joka tapauksessa ollut vaikutusta aikalaisiinsa ja myöhempään sukupolviin. Useiden tutkijoiden mielestä on ilmeistä, että Poen novelleilla on ollut merkittävä vaikutus muun muassa

⁷³ Lehden nimi kokonaisuudessaan: *The American Review: A Whig Journal of Politics, Literature, Art and Science*.

⁷⁴ Whalen 2001, 76.

⁷⁵ Sova 2007, 18–284.

⁷⁶ Alkon 2002, 112.

jälkipolviensa teknologiasuhteeseen ja myöhempien, jopa nykyisten, kirjallisten teosten teknologiakuvastoon.⁷⁷

Käsitellessäni Poen novellien teemoja ja muun muassa analysoidessani niiden suhdetta aikansa edistysuskoon ja kirjallisiin virtauksiin, tulen sivunneeksi samalla myös muuta aikalaiskirjallisuutta. Tarkastelen paikka paikoin joitain alkuperäisaineistooni kuulumattomia Poen novelleja sekä myös muiden länsimaisten kirjailijoiden teoksia.

Yhdysvaltalaiskirjailijoista muun muassa John Adolphus Etzlerin, Thomas Ewbankin, Mary Griffithin ja Henry David Thoreau'n tuotannoissa on nähtävissä tämän tutkielman kannalta oleellisia edistysuskoon, teollistumiseen ja teknologiaan liittyviä teemoja. Käsitelen näitä teemoja pintapuolisesti sellaisissa kohdissa, joissa katson niiden helpottavan tai laajentavan joidenkin Poen valintojen ymmärtämistä. Yhdysvaltalaisten kirjailijoiden lisäksi käsitelen paikoitellen tiiviisti myös joidenkin muiden länsimaisten kirjailijoiden, muun muassa Jules Vernen, Jane Webbin, Mary Shelley'n ja H.G. Wellsin, teoksia.

Historiantutkija Ville Vuolanto on todennut, että teksti on monisäikeinen kokonaisuus, johon vaikuttaa ajalleen ominaiset tekstin tuottamisen konventiot ja tekstin suhde muihin teksteihin. Vuolannon mukaan tällaiset elementit, eli niin sanotut tekstin retoriset keinot, tulee tunnistaa, jotta sen analysoiminen on mahdollisimman hedelmällistä. Kirjoittajan retorisiin valintoihin vaikuttavat muiden olemassa olevien tekstien lisäksi muun muassa aika, paikka ja lähdeyyppi.⁷⁸ Tämän tutkielman alkuperäisaineistona olevat tekstit ovat syntyneet Yhdysvalloissa 1840-luvulla. Käsitelen niitä scifi-kirjallisuutena, mutta koska scifi laajeni kokonaiseksi genreksi vasta myöhemmin, en rajoita alkuperäisaineistoni analysointia pelkästään scifi-kirjallisuuden viitekehukseen. Peilaan Poen novelleja pikemminkin kaikkeen 1800-luvun kirjalliseen ilmaisuun, joka käsittelee tutkielmani kannalta olennaisia teemoja.

Poen novellien retoriset keinot ja yhteys aikansa muuhun kirjallisuuteen eivät kuitenkaan ole tämän tutkielman ydintarkoitus. Tutkielman keskiössä on ennemminkin kontekstualisointi ja tietynlainen kirjaimellisen ja ei-kirjaimellisen analysoinnin yhdistelmä. Poen novelleja tulkitaan siis osittain kirjaimellisesti, etsien mahdollisia aikan, ajan ilmiöihin tai paikkaan sidottuja selityksiä aihe- ja sanavalinnoille, ja osittain ei-kirjaimellisesti, etsien merkityksiä

⁷⁷ Alkon 2002, 102; Kennedy 2001, 13. Esimerkiksi 1900-luvun merkittävimpiin scifi-kirjailijoihin lukeutuvan H. G. Wellsin teoksissa on John Treschin mukaan nähtävissä selviä Poen tuotannon vaikutteita. Tresch 2002, 117.

⁷⁸ Vuolanto 2007, 308.

niin sanotusti tekstien takaa tai rivien välistä. Molemmilla tulkintakeinoilla on yhteys kontekstualisointiin, sillä molemmissa tekstiä tulkitaan osana laajempia kokonaisuuksia. Rivien välistä tulkitseminen on kirjaimellista tulkintatapaa hedelmällisempää sellaisissa tilanteissa, joissa Poen tyyli on todella kuvaannollista, ja sellaisissa, joissa on syytä olettaa, että teksti pyrkii kertomaan jotain sananmukaisesta viestistä poikkeavaa.

Alkuperäisaineistoni on fiktiivistä kaunokirjallisuutta, minkä vuoksi myös tutkielmani kirjallinen konteksti painottuu fiktion. Kuten kulttuurihistorioitsijat Paavo Oinonen ja Rami Mähkä ovat todenneet, fiktio ei aineistotyyppinä pyri raportinomaiseen todellisen maailman tapahtumien tallentamiseen, mutta se kertoo paljon kuvaamastaan todellisuudesta. Tutkijan tehtäväksi jää luoda aineiston ja todellisen maailman väliset viittaussuhteet.⁷⁹ Fiktio liittyy todellisuuteen siinä missä muunkin tyyppiset lähteet, se on yleensä vain monitulkintaisempaa. Aineiston monitulkintaisuus luo näkökulman valitsemisen kannalta lukemattomia mahdollisuuksia, mutta juuri siksi osaltaan myös hankaloittaa yksiselitteisten tulkintojen tekemistä. Fiktiivinen kaunokirjallisuus historian tutkimuksen lähteenä vaatii erityistä huomiota. Poen novelleja voi tulkita lukemattomilla eri tavoilla, mutta yksittäisiin valintoihin vaikuttaneita tekijöitä on luonnollisesti mahdotonta kokonaisuudessaan tai varmuudella ymmärtää. Menetelmällisesti tämä tarkoittaa sitä, että kaikenlaisiin miksi-kysymyksiin vastaaminen on mahdotonta.⁸⁰

Kaunokirjallisuuden fiktiivisyyden tai fantasiallisuuden aste ei ole aina sama teoksesta riippumatta. Jonkun kaunokirjallisen teoksen maailma voi olla huomattavasti enemmän irrallaan todellisuudesta kuin toisen. Ei pidä olettaa, että realistisempi teos kertoisi todellisuudesta aina fantastisempaa verrokkiaan paremmin tai todellisemmin. Tutkimuksen teema ja tutkija itse määrittelevät, miten suuri merkitys lähteen fiktiivisyydellä on.⁸¹ Tässä tutkielmassa lähdeaineiston fiktiivisyys ei ole todelliseen aikaan ja paikkaan kontekstualisoimisen este. Fiktiivisyydestä, omanlaatuisuudesta ja monitulkintaisuudesta johtuen Poen novellien viittauksia todellisuuteen on kuitenkin paikka paikoin hankala tunnistaa tai kokonaisuudessaan ymmärtää.

⁷⁹ Oinonen & Mähkä 2013, 272.

⁸⁰ Tämä ei tietystikään liity pelkästään fiktion käyttämiseen historian tutkimuksen lähteenä, vaan oikeastaan kaikkeen historian tutkimukseen, sillä menneisyys ei ole koskaan nykyisyydessä läsnä, eikä tutkija voi koskaan ymmärtää kaikkia lähteen syntyyn vaikuttaneita tekijöitä ja konteksteja.

⁸¹ Oinonen & Mähkä 2013, 272.

Kontekstualisoinnin avulla pyritään selvittämään, mitä lähde tai sen osa merkitsee historiallisessa asiayhteydessään.⁸² Historiantutkija kontekstualisoi aina tutkimuksen luonteesta riippumatta.⁸³ Juhana Saarelainen huomauttaa, että konteksti ei ole valmiina lähteessä, vaan tutkija valitsee ja rakentaa sen itse tutkimuskysymystensä ja osittain myös aiemman tutkimuksen ohjailemana.⁸⁴ Historiantutkija Markku Hyrkkäsen mukaan kontekstualisoimisella on useimmiten yhteys vertailevaan tutkimukseen, sillä tutkija tarkastelee eritoten sitä, miltä yksi ja sama asia näyttää eri konteksteissa.⁸⁵

Tässä tutkielmassa pyritään selvittämään, miten Poen novellit liittyvät ja sijoittuvat moniin historiallisiin ja kirjallisiin konteksteihinsa. Poen novelleja peilataan muun muassa 1840-luvun teknologiseen kehitykseen ja aikalaisten asenteisiin muuttuvaa maailmaa kohtaan, fiktiivisen kaunokirjallisuuden ja orastavan scifin perinteisiin sekä 1800-lukua hallinneeseen edistysuskoon ja sitä tukevaan moderniin aikakäsitykseen. En aseta jokaista teosta omaan erilliseen kontekstiinsa, vaan tulkiten novelleja samojen kontekstien läpi. Pyrin samalla tunnistamaan novellien välisiä eroavaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, eli vertaan niitä ajallisten, kirjallisten ja aatteellisten kontekstien lisäksi myös toisiinsa. Kontekstualisoiminen toimii kaksisuuntaisesti, joten myös Poen novellien aktiivinen rooli tässä suuressa kokonaisuudessa, jonka osasia ne ovat, ymmärretään ja huomioidaan.

⁸² Saarelainen 2013, 244–245; Vuolanto 2007, 307.

⁸³ Hyrkkänen 2008, 192.

⁸⁴ Saarelainen 2013, 245.

⁸⁵ Hyrkkänen 2002, 211.

2 Edistysusko, teollistuminen ja aika

Edistysuskon kultakaudella, 1800-luvulla, vallitsi käsitys nykyisyyden ylivertaisuudesta menneisyyteen nähden. Aateilmapiirin mukaisesti moderni teknologia ja teollistuminen nähtiin ihmistä hyödyttävänä. Tässä pääluvussa käsitellään voimakkaan edistysuskon ominaispiirteitä ja sen suhdetta Poen scifi-novelleihin. Aluksi analysoidaan Poen novellien edistysuskoa ja modernin, lineaarisesti eteenpäin kulkevan, ajan ylivertaisuuden kokemusta kritisoivia kommentteja, sitten pureudutaan tarinoiden sellaisiin elementteihin, jotka käsittelevät edistyksen tuhoavaa luonnetta ja teollistumisen suhdetta luontoon. Tiettyjä novellien teemoja tarkastellaan laajojen aikaan ja paikkaan sidottujen kontekstien lisäksi myös suhteessa Poen henkilökohtaiseen elämään.

2.1 Modernin ajan edistyksellisyys

Poen vuoden 1845 *Some Words with a Mummy* -novelli ei korosta oman aikansa ihmeellisyyttä, ennemminkin päinvastoin. Tarina päättyy päähenkilön fataaliin turhautumiseen:

The truth is, I am heartily sick of this life and of the nineteenth century in general. I am convinced that every thing is going wrong. Besides, I am anxious to know who will be President in 2045. As soon, therefore, as I shave and swallow a cup of coffee, I shall just step over to Ponnonner's and get embalmed for a couple of hundred years.⁸⁶

Päähenkilö kyllästyy aikaansa ja toteaa nykykehityksen kulkevan väärään suuntaan. Hän on pettynyt moderniin aikaan ja teknologiaan, sillä hän on juuri ymmärtänyt, etteivät ne olekaan niin edistyksellisiä ja ylivertaisia kuin hän oli ajatellut. Asetelma, jossa fiktiivisen tarinan hahmo toteaa tyytymättömyytensä omaa aikaansa, eritoten sen materiaalista kehitystä, kohtaan oli hyvin poikkeuksellinen 1840-luvulla.

Edistys, teknologia ja teollistuminen eivät juurikaan saaneet osakseen kritiikkiä Poen ajan fiktiivisessä kirjallisuudessa. Esimerkiksi 1830- ja 1840-luvuilla syntyi lukuisia utopioita ja muita teknologian mahdollisuuksia nimenomaan fantastisella tavalla käsitteleviä teoksia.⁸⁷ Robert Nisbet on määritellyt 1800-luvun edistysajattelun yhdeksi ominaispiirteeksi laajan

⁸⁶ Poe 1844, 370.

⁸⁷ Salmi 1996, 98.

leviämisen ”tavallisen kansan” parissa.⁸⁸ Ajatukset edistyksestä eivät kuuluneet enää vain tieteenekijöille, vaan kaikille ihmisille. Aatetta tai ideologiaa vahvisti todellisten tapahtumien lisäksi teknologiaa ylistävä kirjallisuus.

Howard P. Segal määrittelee yhdysvaltalaisen utopiakirjallisuuden muodostuneen varteenotettavaksi yhtenäiseksi genreksi 1800-luvun alkupuoliskolla. Vuosisadan toisen neljänneksen runsasta utopioiden ryöppyä hän on luonnehtinut yhdysvaltalaisen utopiakirjallisuuden ensimmäiseksi aalloksi. Segal näkee, että utopiavillitys liittyi todelliseen teknologiseen kehitykseen ja ennen kaikkea siihen, että kyseisenä ajanjaksona lukuisat teknologian sovellutukset alkoivat yhä enenevässä määrin hallita yhdysvaltalaisen arkielämää.⁸⁹ Poe kirjoitti koko novellituotantonsa tämän ensimmäisen aallon kukoistaessa, eli aikana, jolloin lähes kaikki teknologiaa, ihmiskunnan nykytilaa ja tulevaisuudessa tapahtuvia muutoksia käsittelevä fiktiokirjallisuus oli sävyltään huomattavan positiivista ja edistysmyönteistä.

1800-luvulla kirjoitetuista edistysajattelua vahvistavista ensimmäisen aallon tekno-utopioista tunnettuja ovat muun muassa saksalais-yhdysvaltalaisen insinöörin John Adolphus Etzlerin vuonna 1836 julkaisema *The Paradise Within the Reach of All Men*, englantilaissyntyisen Thomas Ewbankin *The World a Workshop* (1855) ja Mary Griffithin *Three Hundred Years Hence* (1836).⁹⁰ Näissä kaikissa teknologia, niin kirjoitusajankohtana käytössä ollut kuin kirjailijoiden tulevaisuudelta odottama, esitetään utopiakirjallisuudelle ominaiseen tapaan ihmiskunnalle arvokkaana välineenä, jonka avulla kyetään saavuttamaan vauras, helppo ja paratiisimainen ihanneyhteiskunta.

Poen novelleissa teknologia ei esiinny ihannemaailman mahdollistajana, eikä hän ylipäättään kirjoittanut elämänsä aikana ainoatakaan puhtaasti utopistista teosta. Itse asiassa monet hänen novelleistaan ovat selvästi dystopistisia ja teknofobisia. John Tresch on huomauttanut, että Poe pyrki tietyillä novelleillaan nimenomaan arvostelevaan teknologian rajoittuneisuutta sekä aikalaistensa sokeaa edistysuskoa.⁹¹ Tällä perusteella hänen tyylinsä voidaan todeta selkeästi eronneen aikansa valtavirrasta. Poen tuotannon teknologiasuhde ei kuitenkaan ole täysin yksioikoisen negatiivinen, sillä kaikesta teknofobiasta ja dystooppisesta otteesta huolimatta,

⁸⁸ Nisbet 1994, 7, 171.

⁸⁹ Segal 2012, 78.

⁹⁰ Segal 2012, 79–81.

⁹¹ Tresch 2013, 372.

joidenkin tarinoiden osalta vaikuttaisi siltä, että hän oli tieteen saavutuksista kiinnostunut ja jopa innoissaan.⁹²

Vaikka Poen novellit, etenkin scifimäiset, ovat aikakauteensa nähden pääsävyltään yllättävän negatiivisesti edistykseen ja moderniin teknologiaan suhtautuvia, ei niitä kuitenkaan voi luonnehtia totaalisen edistys- ja teknologiavastaisiksi. Helpompaa kuin lokeroida niitä vain jompaankumpaan ääripäähän, on ajatella, että ne heijastelevat monenlaisia ajalleen ominaisia ajattelutapoja. Joiltain osin novellit ilmentävät 1800-luvun edistysuskoa, joiltain osin ne arvostelevat sitä. Arvostelevaan pyrkivät ainekset ovat kuitenkin tämän tutkielman aineistona olevissa novelleissa edistysuskon mukaisia ilmaisuja korostuneempia. Ne olivat myös aikanaan harvinaisempia, mikä tekee niistä historian tutkimuksen kannalta tavallaan merkittävämpiä tai ainakin kiinnostavampia.

Poe ei ollut 1840-luvulla ainoa edistystä epäillyt ihminen, mutta edistystä arvostelevana kirjailijana hän kuului selvään vähemmistöön, minkä vuoksi voidaan todeta, että hän oli jopa pessimistisen tyyliensä pioneeri. Kuten muun muassa Taina Syrjämaa ja Hannu Salmi ovat todenneet, edistykseen alettiin suhtautua laajassa mittakaavassa pessimistisemmin vasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa.⁹³ Tämä on nähtävissä etenkin fiktiivisen kirjallisuuden kehityksessä. Teknologiaa sekä ihmiskunnan nykytilaa ja tulevaisuutta dystopian keinoin käsittelevät teokset yleistyivät 1800-luvun lopulla, ja niiden varsinainen kultakausi alkoi vasta 1900-luvun puolella.⁹⁴ Tämän vuoksi Poen 1840-luvun teoksista tulkittavissa olevat teknologiaa ja koko edistysuskoa halveksivat tai arvostelevat asenteet ovat mielenkiintoisia.

Some Words with a Mummy voidaan nähdä kokonaisuudessaan aikansa edistysajattelua vastustaneena kommenttina.⁹⁵ Tarina jatkaa Jane Webbin *The Mummy* -teoksen (1827) jalanjäljissä, ja kertoo esikuvansa tavoin muumion henkiin herättämisestä sähköä avulla.⁹⁶ Poen muumio ryhtyy viitisen tuhatta vuotta kestäneen ”unen” jälkeen herättäjiensä kanssa edistysajatusta henkivään keskusteluun. Herätysprosessin onnistumisesta yllättyneet miehet alkavat kerskaillen kertoa muumiolle nykyajan edistyksellisyydestä ja ylivertauudesta aiempiin aikoihin nähden.

⁹² Kapari-Jatta 2006, 10. Tätä asetelmaa käsitellään laajemmin luvuissa 3.1 ja 3.2.

⁹³ Salmi 2002, 167–170; Syrjämaa 2007, 26.

⁹⁴ Claeys 2017, 273–284.

⁹⁵ Sova 2007, 162.

⁹⁶ Tarinoita yhdistävä teema on ajallisessa, maantieteellisessä ja kulttuurisessa kontekstissaan luonnollinen, sillä 1800-luvun alkupuoliskon Yhdysvalloissa vallitsi villitys muinaisen Egyptin historiaa ja artefakteja kohtaan. Sova 2007, 162.

Miesten hämmästykseksi ja pettymykseksi muumio kuitenkin vastaa kertoen muinaisesta Egyptistä, jossa tiede oli vähintään yhtä kehittynyttä, oikeastaan monin tavoin vielä kehittyneempää, kuin 1800-luvun Yhdysvalloissa.⁹⁷ 1800-lukulaiset miehet kertovat muumiolle heidän ajalleen ominaisesta ”Edistyksen Suuresta Liikkeestä”⁹⁸. Muumio kertoo, että hänenkin elinaikanaan esiintyi vastaavia liikkeitä:

The Count merely said that Great Movements were awfully common things in his day, and as for Progress, it was at one time quite a nuisance, but it never progressed.⁹⁹

Muumio siis tunnistaa 1800-luvun edistysajatuksen, mutta vaikuttaa suhtautuvan siihen huomattavasti pessimistisemmin kuin herättäjänsä.

Paul K. Alkonin mielestä *Some Words With a Mummy* on tarinana niin naurettava, että se toimii paremmin oman genrensä parodiana kuin Poen sanoman välittäjänä.¹⁰⁰ Tarinan sanoma vaikuttaisi pelkistetysti olevan se, että 1800-luvun Yhdysvalloissa ei ole mitään edistyksellisempää kuin menneisyydessä, esimerkiksi muinaisessa Egyptissä. Alkonin näkemys tarinan naurettavuudesta tai kehnoudesta on Poen sanoman välittymisen ja historiantutkimuksellisen näkökulman kannalta tietyllä tavalla yhdentekevä. Poe on nimittäin joka tapauksessa tallentanut sekä omia asenteitaan että laajemmin oman aikansa aateilmapiiriä tarinaan, samalla tavalla, kun kuka tahansa taiteilija tulee aina tiedostaen tai tiedostamattaan tallentaneeksi näitä asioita teoksiinsa ilmaisukeinosta, genrestä, välineestä, taiteenlajista, ajasta tai paikasta riippumatta.

Aihevalinta itsessään kertoo jo paljon aikansa aateilmapiiristä. Tämän vuoksi kaikenlainen naurettavuus tai mahdollisesti syvällisenkin sanoman hienovaraisuuden puute eivät vähennä tarinan kiinnostavuutta historiantutkimuksen kannalta. Tarinan tietynlainen naiivin parodiallinen sävy kyllä herättää kysymyksen siitä, mitä kaikkea Poe pyrki kertomaan rivien välissä. Mutta jo pintapuolinen ja melko kirjaimellinen tulkinta viestii 1800-luvun aateilmapiiristä, eritoten edistysuskosta, ja antaa vahvoja viitteitä Poen näkemyksistä aatetta kohtaan. Tämä on hyvä esimerkki siitä, miksi fiktiivisen kaunokirjallisen lähteen tulkitsemista ei välttämättä kannata rajoittaa pelkästään laajojen kokonaissävyjen ja -sanoman etsimiseen. Laajojen merkitysten hahmotteleminen ja ymmärtäminen on ehdottoman olennaista, mutta

⁹⁷ Muumio esimerkiksi toteaa 1800-luvun galvanismin olevan täysin alkutekijöissään ja paljon vähemmän kehittynyttä kuin muinaisessa Egyptissä. Poe 1845a, 367.

⁹⁸ Suomennos Kapari-Jatta 2006, 824.

⁹⁹ Poe 1844, 370.

¹⁰⁰ Alkon 2002, 104–105.

esimerkiksi *Some Words With a Mummy* tapauksessa aikansa edistysuskosta ja muusta aatteellisesta kontekstista kertovat myös yksittäiset konkreettiset sana- ja aihevalinnat.

Some Words with a Mummy vaikuttaisi kuvastavan Poen epäuskoa edistyksen voittokulkuun. Poe kirjoittaa tässä novellissa muinaisen historian uudestaan siten, että se näyttäytyy paljon edistyksellisempänä kuin 1800-luku. Tämä on siinä mielessä epätyypillistä, että 1800-luvun läntistä maailmaa hallitsi ajatus siitä, että nykyaika on nimenomaan selvästi edistyksellisempi ja parempi kuin menneisyys.¹⁰¹ Ajatus menneisyyden ja nykyisyyden välisistä eroista tuntuu nykypäivänä luonnolliselta, mutta 1800-luvun alkupuolella se oli verrattain melko tuore. Ennen niin kutsuttua modernia aikakäsitystä tulevaisuuden ei juurikaan odotettu pitävän sisällään mitään nykyisyydestä selvästi eroavaa.¹⁰² Monissa Poen novelleissa ajatus menneisyyden eroista verrattuna nykyisyyteen tai tulevaisuuteen on vahvasti läsnä.

The Balloon Hoaxissa yksi päähenkilöistä kirjoittaa päiväkirjaansa mullistavan Atlantin ylittävän lentomatkan ensimmäisenä iltana näin:

The last nine hours have been unquestionably the most exciting of my life. I can conceive nothing more sublimating than the strange peril and novelty of an adventure such as this. May God grant that we succeed! I ask not success for mere safety to my insignificant person, but for the sake of human knowledge and – for the vastness of the triumph.¹⁰³

Tarinan henkilö kokee käsillä olevan tapahtuman niin jännittäväksi ja hienoksi, että se ohittaa merkityksellisyydessään kaikki hänen aiemmin kokemansa asiat. Päähenkilö ei koe lentoa tärkeäksi vain itselleen, vaan hän kirjoittaa sen olevan mullistava koko ihmiskunnan kannalta. Tältä osin tarina pitää sisällään sen edistysuskon ydinajatuksen, että nykyisyys on niin paljon merkityksellisempi kuin menneisyys, että kyseiset aikatasot ovat keskenään totaalisen erilaiset.

Päähenkilön kokemusta voisi ajatella tietynlaisena kokoavana lineaarisen aikakäsityksen ja edistysuskon symbolina, jonka mukaan yksittäinen lyhytkestoinenkin nykyajan tapahtuma päihittää tärkeydessään kaiken aiemmin tapahtuneen kehityksen, vaikkapa koko ihmiskunnan historian. Tämän ajatuksen mukaisesti kaikin puolin suvereenista nykyhetkestä katsottuna

¹⁰¹ Syrjämaa 2007, 23–24.

¹⁰² Mäkilä 2007, 26–29. Ennen lineaarista aikakäsitystä aika nähtiin enimmäkseen syklisenä, eikä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden siten koettu olevan toisistaan perustavalaatuisesti eroavia.

¹⁰³ Poe (1844) 1849, 97.

menneisyyden ”alkeellisuutta” on vaikea ymmärtää, kuten käy ilmi *The Balloon Hoaxin* päähenkilön toisesta päiväkirjamerkinnästä:

...the feat is only so evidently feasible that the sole wonder is why men have scrupled to attempt it before.¹⁰⁴

Saavutuksella (”the feat”) kirjoittaja viittaa yksinkertaisesti käynnissä olevaan ihmiskunnan ensimmäiseen Atlantin ylittävään lentoon.

The Balloon Hoaxissa on siis nähtävissä ajalleen ominaisen suhteellisen tuoreen aikakäsityksen mukainen eri aikatasot toisistaan erottava asetelma. Etenkin tarinassa esitettyjen päiväkirjamerkintöjen perusteella novellia voisi pitää myös edistysuskon mukaisena. Tässä tapauksessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota muuhunkin kuin itse tekstiin, nimittäin tarinan julkaisuhistoriaan ja Poen motiiveihin. Hän mitä ilmeisimmin halusi tarinalla ennen kaikkea huijata aikalaisiaan, pilkata heidän edistysuskoaan ja osoittaa modernille ajalle ominaisen teknologian heikkouden.¹⁰⁵

Ajan lineaarisuus pitää sisällään käsityksen jonkinlaisesta alku- ja loppupisteestä. Poe sivuaa ajan alkupisteen ajatusta *Some Words with a Mummy* -novellissa. Muumio hämmästyttää, kun kuulee miesten puhuvan maailman alkamisesta:

During my time I never knew any one to entertain so singular a fancy as that the universe (or this world if you will have it so) ever had a beginning at all.¹⁰⁶

On mahdollista, että 1800-luvulla verrattain uusi ja vasta vakiintunut tai vakiintumassa ollut ajatus lineaarisesta ajasta innoitti Poen kirjoittamaan modernin aikakäsityksen eroista verrattuna vanhempiin käsityksiin. Muumion kommentti saattoi olla Poen tapa kommentoida 1700-luvulla syntyneitä ja levinnyttä luonnontieteellistä käsitystä, jonka mukaan maapallo on kehittynyt hyvin pitkän ajan saatossa, eikä vasta suunnilleen 6000 vuotta sitten, kuten aiemmin oli uskontoon perustuen tulkittu. Tämä luonnontieteelliseen maailman syntymiseen ja hitaaseen, mutta jatkuvaan kehitysprosessiin pohjaava käsitys oli omiaan tukemaan ajatusta ajan lineaarisuudesta.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Poe (1844) 1849, 97.

¹⁰⁵ Tresch 2013, 375. Tätä käsitellään tarkemmin luvussa 3.2

¹⁰⁶ Poe 1845a, 368.

¹⁰⁷ Whitrow 2004, 154–155.

Monet Poen novelleista liittyvät aikaan joko konkreettisesti tai, kuten suurimmaksi osaksi tämän tutkielman lähteenä olevissa novelleissa, kuvaannollisesti. Konkreettisia kelloja esiintyy muun muassa novelleissa *The Devil in the Belfry* (1839), *The Masque of the Red Death* (1842), *Three Sundays in a Week* (1841), *The Pit and the Pendulum* (1842) ja *How to Write a Blackwood Article* (1838). Kello on aihevalintana, kuvastona tai teemana ymmärrettävä, sillä 1800-luvun aikana kellot alkoivat enenevässä määrin tunkeutua länsimaisten ihmisten elinpiiriin ja hallita heidän jokapäiväistä elämäänsä.¹⁰⁸

Teollistuminen ja samanaikaisesti kehittyvä kapitalismi muuttivat ajan käsitteen ja alkoivat aikatauluttaa ihmisten elämää.¹⁰⁹ Maatalousyhteiskunnissa työnteon aika määrittyi suurimmaksi osaksi päivän valoisien tuntien mukaan. 1800-luvun teollistuvassa yhteiskunnassa työtä tehtiin jatkuvasti enenevässä määrin sisätiloissa, esimerkiksi tehtaissa, joissa työaika ei määritellyt aurinko vaan tarkoin ajoin päälle ja pois kytkettävät koneet. Täsmällisesti liikkuvat rautatiet pakottivat ihmiset olemaan tietoisia tarkasta ajasta ja kiinnittämään huomiota ensimmäistä kertaa minuutteihin ja jopa sekunteihin. 1800-luvun puoliväliä lähestyttäessä kelloja alettiin valmistaa ja myydä huomattavasti aiempaa edullisemmin, mikä toi ajanmittauksen tehtaiden ja juna-asemien lisäksi myös tavallisten ihmisten koteihin.¹¹⁰

Modernin aikakäsityksen muotoutuminen ja ajanmittauksen arkipäiväistyminen olivat omiaan vahvistamaan ihmisten näkemystä ajan eteenpäin kulkevuudesta ja ihmiskunnan jatkuvasta positiivisesta kehityksestä. Nämä näkemykset ovat edistysuskon kulmakiviä. Poe vaikuttaisi *Some Words with a Mummy*ssa kritisoineen ja parodioineen juuri edistysuskoa ja ajatusta nykyisyyden ylivertaisuudesta.¹¹¹ Tätä teoriaa tukee myös muumion nimi; Allamistakeo¹¹². Nimestä muodostuu pilkkomalla pessimistinen viesti: ”all a mistake (o)”.

Tarinan modernin ajan henkilöt asetetaan naurunalaisiksi, kun he kehuskellen kertovat muumiolle muinaisten egyptiläisten selvästä huonommuudesta tieteen eri aloilla verrattuna nykyihmisiin, etenkin yhdysvaltalaisiin. Muumio nimittäin vastaa ja kertoo miesten yllätykseksi elinaikansa (n. 6000 vuotta sitten) Egyptistä, jossa tiede ja teknologia olivat lähes kaikin tavoin pidemmälle kehittyneitä kuin 1800-luvun Yhdysvalloissa. Vertailua jatketaan

¹⁰⁸ Osterhammel 2014, 71.

¹⁰⁹ Alkon 1987, 47.

¹¹⁰ Landes 1985, 88–89.

¹¹¹ Sova 2007, 162.

¹¹² Jaana Kapari-Jatan suomennoksessa *Vainerheo*. Kapari-Jatta 2006, 809.

jonkin aikaa, mutta lopulta muinainen Egypti osoittautuu olleen kaikilta osin ylivertainen. Kun modernia aikaa edustaneet miehet eivät keksi enää mitään muuta, alkavat he jo hieman hädissään ja kiukkuisina kilpailla muumion kanssa aikojensa ja kulttuuriensa arkkitehtonisilla ansioilla, häviten kuitenkin tämänkin väittelyn selvästi.¹¹³

Poen eri aikoja keskenään vertaileva aihevalinta tuntuu loogiselta, kun sitä peilataan 1800-luvun kontekstiin, eli voimakkaaseen edistysuskoon sekä suhteellisen tuoreeseen käsitykseen eteenpäin kulkevasta ja kehittyvästä lineaarisesta ajasta. Se, että tarinassa mennyt aika voittaa vertailun, on edistysajatteluun peilaten hyvin yllättävää ja poikkeuksellista. Tarina ikään kuin vahvistaa ajalleen ominaista näkemystä siitä, että menneisyys ja nykyisyys ovat keskenään erilaisia, se ei vaan arvota nykyisyyttä absoluuttisesti paremmaksi. Tämä asetelma on edistysajattelun vastainen, ja se erottaa Poen aikansa valtavirtakirjallisuudesta ja -kirjailijoista.

Poe vertailee eri aikoja keskenään myös tulevaisuuteen sijoittuvassa *Mellonta Tautassa*. Novellissa päähenkilö katselee suuresta lentävästä pallosta vuoden 2848 Yhdysvaltoja, ja vertaa näkemäänsä ”menneisyyteen”, eli suurimmaksi osaksi Poen aikaan. Tarina siis ikään kuin ennustaa tulevaa, mutta kuitenkin se on melko suoraviivaisesti tulkittavissa kirjoitusajankohtansa Yhdysvaltoja irvailen ja kritisoiden kommentoivaksi.¹¹⁴ Vaikka Poe tässä novellissa, kuten monissa muissa novelleissaankin, pohjaa tulevaisuuskuvitelmansa hyvin vankasti oman aikansa teknologiaan, korostaa tarinan päähenkilö jatkuvasti ”nykyisyyden” ja ”menneisyyden” eroja. Scifi-kirjailijan ja -tutkijan James Gunnin mukaan novelli ilmentää ajalleen ominaista näkemystä nykyisyyden ja tulevaisuuden eroista. Hänen mukaansa kyseisessä novellissa tulevaisuus on niin erilainen, että se on lähes kokonaan unohtanut nykyisen ajan.¹¹⁵ Gunn viittaa kohtiin, joissa *Mellonta Tautan* päähenkilö sotkee todellisia Poen ajan tapahtumia ja kertoo menneistä ajoista ”väärin”.

Melko useissa Poen novelleissa liikutaan eri ajoissa. John Tresch on todennut, että varsinaisia aikamatkustus- ja aikakonetarinoita alkoi esiintyä vasta seuraavan vuosisadan vaihteessa. H. G. Wellsin kuuluisa *The Time Machine* -romaani ilmestyi vuonna 1895, minkä jälkeen 1900-luvulla vastaavia tarinoita kirjoitettiin lukemattomia. Wellsin tarina toimi näin tietynlaisena innoittajana yhdelle vuosisadan yleisemmistä scifi-kirjallisuuden teemoista. Tresch

¹¹³ Poe 1845a, 369–370.

¹¹⁴ Halliburton 1973, 349.

¹¹⁵ Gunn 1977, 211.

huomauttaa, että Wellsin aikamatkustustarinallakin on omat kirjalliset innoittajansa, nimittäin Poen *Some Words with a Mummy* ja *Mellonta Tauta*.¹¹⁶

Vaikka kummassakaan Poen tarinassa ei konkreettisia aikakoneita esiinny, on niissäkin eri aikatasot kerronnan keskiössä ja nykyisyys selvästi tietynlaisessa törmäyksessä tulevaisuuden tai menneisyyden kanssa. Tarinat rinnastuvat aikamatkustukseen myös siinä mielessä, että niissä jokin kaukainen aika ikään kuin tunkeutuu nykyaikaan. *Some Words with a Mummy*ssa tunkeutuminen tapahtuu tuhansia vuosia vanhan muumion henkiin herättämisen myötä, *Mellonta Tautassa* kryptisen tulevaisuudesta lähetetyn viestin avulla.

Menneisyys ja nykyisyys ovat erittäin vahvalla törmäyskursilla myös novellissa *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade*, jossa 1800-luvun Yhdysvaltoja kuvaillaan vertausten avulla. Kyseinen novelli on ikään kuin parodiallinen jatko-osa *Tuhannen ja yhden yön tarinoille*. Kuten innoittajassaan, Poenkin versiossa Scheherazade-niminen nainen kertoo kuninkaalle Sinbadin ihmeellisistä seikkailuista. Tarinassa on siis kaksi päätasoa; Sinbadin seikkailut sekä Scheherazaden ja kuninkaan käymä dialogi. Kuningas ei ymmärrä Scheherazaden vertauskuvallista tarinaa, mutta novellin lukijoille Poe selittää vertaukset tarinan kolmannessa tasossa, alaviitteissä. Tarina etenee niin, että Scheherazade kertoo kuninkaalle listamaisesti, millaisiin ihmeellisiin ilmiöihin, ihmisiin, taikureihin tai eläimiin Sinbad on matkoillaan törmännyt. Suurinta osaa vertauskuviin naamioiduista hämmästyttävistä asioista seuraa alaviite, joka selittää mistä 1800-luvun teknologiasta tai muusta tieteellisestä saavutuksesta kulloinkin on kyse.

Poen Sinbad matkustaa selvästi 1800-luvun läntisessä maailmassa, mutta kuningas kuuntelee ja käsittelee tarinaa omasta varhaisemmasta ja ikään kuin alkeellisemmasta perspektiivistään, eikä siksi voi millään uskoa, saati ymmärtää sitä. Kuningas ei tahdo eikä yksinkertaisesti kykene uskomaan esimerkiksi höyrylaivaan, daguerrotypiaan¹¹⁷ tai moderniin painokoneeseen. Kuningas ei usko yhteenkään tarinan ihmeeseen, kunnes hän kuulee Sinbadin nähneen, kuinka maailmaa kannattelee valtava lehmä. Tämän hän uskoo välittömästi, koska se on hänelle entuudestaan tuttua ja siten vastaa hänen todellisuudentajuaan. Poe selittää alaviitteessä, että eräässä vanhassa Koraanin käännöksessä mainitaan maailmaa kannatteleva sininen lehmä.¹¹⁸

¹¹⁶ Tresch 2002, 117.

¹¹⁷ Varhainen valokuvausmenetelmä, kehitettiin 1830-luvulla.

¹¹⁸ Poe 1845b, 64–66.

Tarina ilmentää hyvin uuden ja vanhan ajan erilaisuutta. Kuten kovin useista Poen novelleista, tästäkään ei ole helppoa päätellä, mikä Poen ydinviesti oikeastaan on. Tarinassa on todella paljon erilaisia elementtejä, minkä vuoksi sitä voi tulkita monella tavalla. On mahdollista, että Poe halusi tällä lähinnä parodioida länsimaissa kirjoitettua ”itämaista” kirjallisuutta. Poe saattoi pyrkiä kohdistamaan irvailunsa myös 1840-luvulla vallinneisiin aatteisiin, esimerkiksi nykyisyyden ylenpalttisen edistyksellisyyden korostamisen naurettavuuteen. Etenkin jälkikoloniaalisessa tutkimuksessa vallitsee näkemys siitä, että länsimainen edistysusko rakennettiin ”muiden” kustannuksella ja muihin verraten.¹¹⁹ Sekä *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* että *Some Words with a Mummyssa* aikakausien lisäksi törmäyskurssilla ovat myös kulttuurit. Molemmissa Poen ajan länsimaita verrataan vanhempiin, ”vieraisiin” kulttuureihin.

Asetelma, jossa yhden kulttuurin nykyistä teknologiaa ja yhteiskuntaa verrataan jonkin toisen kulttuurin menneisyyden vastaaviin, vaikuttaa lähtökohtaisesti epäreilulta ja alistavalta. *Some Words with a Mummyssa* asetelma on kuitenkin siinä mielessä yllättävä, että vertailua ei voita 1800-luvun Yhdysvallat, vaan 6000 vuotta vanhempi Egypti. Novelli ei siis eroa aikansa länsimaisesta edistysaatteesta pelkästään siten, että siinä menneisyys näyttäytyy nykyisyyteen verrattavalta tai jopa sitä paremmalta, vaan myös siksi, että se ei esitä Yhdysvaltoja tai ylipäätään länsimaita selvästi muuta maailmaa parempana ja kehittyneempänä.

The Thousand-and-Second Tale of Scheherazaden itä-länsi- ja menneisyys-nykyisyys-dikotomioista on tietyllä tavalla hankalampaa tehdä tulkintoja, sillä siinä eri aikojen ja alueiden kulttuurien vertailu ei ole yhtä auki kirjoitettua kuin *Some Words with a Mummyssa*. Hyvin pintapuolisesti tulkittuna ensimmäinen vaikuttaisi nimenomaan arvottavan länsimaiden nykyisyyden itämaiden menneisyyttä paremmaksi. Kuningas nimittäin mestaa Scheherazaden, koska ei vanhanaikaisuuttaan ja takapajuisuuttaan usko tämän kertoman tarinan ihmeellisyyksiä, vaikka ne lukijan näkökulmasta selvästi kuvastavat vain modernin ajan todellisia teknologisia ja tieteellisiä saavutuksia.

Vaikuttaisi kuitenkin todennäköisimmältä, että *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazaden* tarkoitus ei ole pelkästään itämaisen kulttuurin naurunalaiseksi asettaminen ja modernin Yhdysvaltojen ylivertaisuuden korostaminen. Esimerkiksi kohdassa, jossa

¹¹⁹ Segal 2012, 169.

Scheherazade kertoo kuninkaalle pahaan kykenevistä nopeista painomenetelmistä,¹²⁰ kriittinen sormi osoittaa selvästi kohti modernia länsimaista teknologiaa ja siihen kytkeytyvää aateilmapiiriä, ei itää tai kehittymätöntä menneisyyttä.

*Some Words with a Mummy*ssa edistykseen kohdistuva kritiikki on helpommin havaittavissa. Henkiin herätetty muumio todistaa kertomuksillaan modernin ajan materiaalisesta kehityksestä kumpuavan yliverlaisuuden tunteen olevan perusteetonta, minkä myötä tarinan päähenkilö havaitsee pettymyksensä koko vuosisataa kohtaan ja vakuuttuu siitä, että kaikki on menossa vain huonompaan suuntaan.¹²¹ Tarina vaikuttaa hyvin selkeältä todisteelta siitä, että Poe ei ollut vakuuttunut ihmiskunnan edistyksestä tai edistysuskosta ja modernin ajan yliverlaisuuden ajatuksesta. Poe itse toteaa samaisen asian ystävälleen ja kirjailijalle Thomas Chiversille vuonna 1844 lähettämässä kirjeessään:

I disagree with you in what you say of man's advance towards perfection. Man is now only more active, not wiser, nor more happy, than he was 6000 years ago.¹²²

*Some Words with a Mummy*ssa edistysuskon ja yleisen ajan hengen kritiikki on yllättävän suoranaista ja vain vähän rivien väliin piilotettua, kun sitä verrataan Poen muihin novelleihin, ja etenkin, jos sitä verrataan ajan muuhun kirjallisuuteen. Monissa muissakin Poen novelleissa on selkeitä edistysuskon ja modernin ajan kritiikiksi tulkittavia elementtejä, ne vain ovat yleensä kuvaannollisempia. Poen novelleissa on kaiken kaikkiaan hyvin monia elementtejä, joten niissä ei voida tulkita olevan vain yhtä selkeää sanomaa. Joka tapauksessa 1840-luvun etenevän ja edistyvän aikakäsityksen, muun aikakauden kirjallisuuden sekä voimakkaan edistysuskon konteksteissa Poen novellit ovat erityisiä ja poikkeuksellisia.

2.2 Tuhoisa edistys ja luonto

Poen novelleissa esiintyvät edistysuskoa kommentoivat ja kritisoivat elementit kytkeytyvät monin osin 1800-luvun alkupuoliskon voimakkaan teollistumisen ja teknologisoitumisen aiheuttamiin muutoksiin. Hänen novelleissaan muutosta kokevat muun muassa luonto,

¹²⁰ Poe 1845b, 66. Kts. sitaatti sivulla 60.

¹²¹ Poe 1845a, 370.

¹²² Ostrom 1948, 259.

ihmisen luontosuhde, ”perinteiset” elämäntavat sekä ihmisen ja teknologian välinen suhde. Muutokset näyttäytyvät monin paikoin negatiivisina ja jopa kohtalokkaina.

We had fallen upon the most evil of all our evil days.¹²³

Poe kuvasi 1800-lukua ihmiskunnan historian pahimmaksi ajanjaksoksi novellissa *The Colloquy of Monos and Una*. Tämä Poen vuonna 1841 esittämä luonnehdinta omasta ajastaan historiallisen huonona oli aikanaan hyvin harvinainen, sillä ajan ilmiöihin, kuten voimakkaaseen teollistumiseen ja nopeaan teknologiseen kehitykseen suhtauduttiin 1800-luvun lopulle asti pääsääntöisesti erittäin positiivisesti, etenkin kaunokirjallisuudessa.

Useissa Poen novelleissa teollistumiseen kohdistuva kritiikki ilmenee tietynlaisen syrjäyttämisen teeman kautta. Monesti konkreettisenä syrjäyttäjänä toimii jokin tuore teknologinen väline, ja syrjäytettynä on luonto, jokin ”perinteinen” elämäntapa tai ihmiskunta ylipäätään. Vuonna 1839 julkaistu *The Man That Was Used Up* kertoo sotapäälliköstä, joka on korvannut monissa taisteluissa menettämiään ruumiinosia erilaisilla metallisilla ja lasisilla osilla.¹²⁴ Novellin voidaan tulkita ennen kaikkea kommentoivan muuttuvaa ja 1800-luvun alkupuoliskolla jo muuttunutta ihmisen ja koneen välistä rajaa. Shawn Rosenheimin analyysi tukee tätä tulkintaa. Hänen mukaansa Poe esittää tässä selkeästi pelkonsa siitä, että ihmisen ja koneen erottaminen toisistaan tulee pian olemaan mahdotonta.¹²⁵ John Treschin mukaan tällainen teema toistuu Poen tuotannossa ylipäätään usein.¹²⁶

Poe kuvaa ihmisen ja koneen muuttunutta suhdetta myös *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa*. Tarinassa esiintyy muun muassa ihmistyövoiman turhaksi tekevä laskukone:

Another of these magi constructed (of like material) a creature that put to shame even the genius of him who made it; for so great were its reasoning powers that, in a second, it performed calculations of so vast an extent that they would have required the united labor of fifty thousand fleshly men for a year.¹²⁷

¹²³ Poe 1841, 52.

¹²⁴ Poe 1839, 66–70.

¹²⁵ Rosenheim 1997, 101.

¹²⁶ Tresch 2013, 376.

¹²⁷ Poe 1845b, 66.

Kuten monia muitakin kyseisen novellin ihmeitä, Poe on halunnut selittää tämänkin alaviitteellä. Alaviite paljastaa kyseisen ihmeen olevan englantilaisen matemaatikon Charles Babbagen keksimä laskukone.¹²⁸ Babbage kehitteli tämän matemaattisia laskutoimituksia suorittavan laitteen jo 1820-luvulla. Häntä pidetään mekaanisen laskukoneen keksijänä.¹²⁹ Tämä novellin kohta vaikuttaa, kuten kirjallisuudentutkija Terence Whalenkin on todennut, Poen kritiikiltä kaikkea sellaista teknologiaa vastaan, joka uhkaa viedä ihmisen roolin.¹³⁰ Laskukoneen edustama teknologisoituminen näyttäytyy tässä tapauksessa ihmisen syrjäyttäjänä ja ihmistyön korvaajana.

Ihmisen ja koneen sekoittuviin rooleihin sekä teknologian ylivaltaan liittyvät kirjallisuuden tai muun kulttuurin teemat ovat muotoutuneet 1900-luvun aikana tavanomaisiksi. Kuitenkin 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla tällaiset tarinat olivat vielä varsin harvinaisia. Ihmiskuntaa uhkaava teknologia ja esimerkiksi kyborgit alkoivat yleistyä kauhu- ja scifi-kirjallisuudessa vasta 1900-luvulla.¹³¹ Poe ei kuitenkaan ollut ensimmäinen ihmisen ja koneen muuttuvaa suhdetta käsitellyt kirjailija. Esimerkiksi Mary Shelley'n jo vuonna 1818 kirjoittaman *Frankensteinin* voidaan tulkita liittyvän tähän teemaan. Tästä huolimatta tällainen teknologisia uhkakuvia maalaileva tyyli oli varsin harvinainen vielä vuosisadan puolivälissäkin.

Teknologialla on hyvin keskeinen rooli monissa Poen novelleissa. Se, millaisessa valossa teknologia näyttää, riippuu sekä novellista että tulkinnasta. Paul K. Alkon on luonnehtinut Poen tapaa kirjoittaa teknologiasta pääsääntöisen negatiiviseksi. Hänen tulkintansa mukaan Poen tyyli näkyy parhaiten vuoden 1842 novellissa *The Pit and the Pendulum*, jossa suuren ja terävän sirppimäisen heilurilaitteen avulla kidutetaan Espanjan inkvisition tuomitsemaa vankia. Alkon määrittelee Poen ydinviestiksi tässä novellissa sen, että teknologia ei ole ihmiskunnan pelastaja vaan piinaaja.¹³² Tällainen viesti tai näkemys edustaa täysin eri ääripäätä kuin 1800-luvulla vallinnut edistysajatus.

Erittäin negatiiviselta Poen suhtautuminen teknologiaan vaikuttaa sellaisissa novelleissa, joissa teknologia koituu yksilön tai koko ihmiskunnan kohtaloksi. Tällainen asetelma on *The Pit and the Pendulum* lisäksi muun muassa novelleissa *The Devil in the Belfry* (1839), *The*

¹²⁸ Poe 1845b, 66.

¹²⁹ Dodge 2000, 23.

¹³⁰ Whalen 1999, 256

¹³¹ Claeys 2017, 77–78.

¹³² Alkon 2002, 102.

Colloquy of Monos and Una, The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade ja *Mellonta Tauta. The Devil in the Belfryssa* modernia teknologiaa symbolisoiva saatanallinen hahmo pilaa ihmisten elämän sotkemalla heidän rauhallisen elämäntapansa ja ajantajunsa.¹³³

The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa Babbagen laskukone tekee tehokkuudellaan ihmisen tarpeettomaksi ja saattaa keksijänsäkin häpeään. Vielä tätäkin kohtalokkaammalta vaikuttaa Sinbadin kuvailema painokone, joka pystyy tunnissa kirjoittamaan 20 000 identtistä kopiota Koraanista, ja joka kykenee tuhoamaan mahtavimpiakin valtakuntia yhdellä henkäyksellä.¹³⁴ *Mellonta Tautassa* päähenkilö kirjoittaa huomanneensa, kuinka Skylark-nimisestä lentävästä pallosta roikkuva pitkä laahusköysi¹³⁵ vahingossa osuu yhteen alapuolella seilaavan laivan matkustajaan, ja pudottaa tämän laidan yli mereen. Pudonnutta matkustajaa ei palata pelastamaan, vaan hänet jätetään meren armoille. Päähenkilö toteaa olevansa erittäin iloinen saadessaan elää niin edistyksellisessä ajassa, että yksilön etua ei korosteta, vaan ainoastaan massan etuun panostetaan.¹³⁶

Mellonta Tauta on kokonaisuudessaan selkeän satiirinen, ja todennäköisesti Poe monin paikoin tarkoittaa kaikkea muuta kuin sanoo. Poen koko novellituotannon suomentanut Jaana Kapari-Jatta on todennut, että *Mellonta Tautassa* Poe sotki asioita vielä enemmän kuin muissa novelleissaan.¹³⁷ Kirjoittamalla laivasta, joka ei hukkaa aikaa pelastamalla yksittäistä matkustajaa, hän halusi kenties kommentoida aikansa yhteiskuntafilosofista keskustelua yksilön edun suhteesta massojen etuun. Oli Poen tarkoitus mikä hyvänsä, niin mielenkiintoista joka tapauksessa on se, että matkustajan pudotti nimenomaan lentävän pallon laahusköysi.

Tätä näkökulmaa korostamalla tarina vaikuttaisi luonnehtivan tulevaisuutta, jossa teknologinen väline, tässä tapauksessa lentävä pallo, koituu ihmisen kohtaloksi. Päähenkilö pitää laivan miehistön ratkaisua, eli kyydistä pudonneen matkustajan hylkäämistä, oikeana, ja kokee muutenkin aikansa erittäin edistykselliseksi. Tarina on kuitenkin selvän parodiatilainen, ja todennäköisesti Poen sanoma on kätkeyty rivien väliin. Hän ei luultavasti yhtynyt päähenkilönsä kokemuksiin, vaan pyrki tarinan avulla enemmänkin arvostelemaan jatkuvaan

¹³³ Sova 2007, 54–55.

¹³⁴ Poe 1845b, 66.

¹³⁵ Englantilaisen Charles Greenin keksintö, joka helpotti lentävillä palloilla laskeutumista ja nousemista. Richards 2009, 17.

¹³⁶ Poe 1849, 133.

¹³⁷ Kapari-Jatta 2006, 1022.

edistykseen ja teknologian riemuvoittoon uskovaa yhteiskuntaa tai ajan henkeä. *Mellonta Tautassa* edistys ja sen symboli, eli kehittynyt moderni teknologia, näyttäytyy ihmiskunnan, tai ainakin yksittäisen ihmisen tuhoajana.

Edistykseen uskomisen koituu ihmiskunnan kohtaloksi myös novellissa *The Colloquy of Monos and Una*, joka on valitsemistani novelleista selkeimmin 1800-luvun elintapoja, erityisesti voimakasta teollistumista, kritisoiva. Kyseisessä novellissa konkretisoituu dystooppisella ja ikään kuin käänteisellä tavalla vuosisadalle ominainen aikakäsitys, jonka mukaan nykyisyys eroaa peruuttamattomasti menneestä. Kun 1800-luvulle leimallisimman käsityksen mukaan nykyaika oli ylivertainen ja totaalisen erilainen verrattuna menneeseen, *The Colloquy of Monos and Unassa* modernin ajan erilaisuus ilmeneekin katastrofiin päättyneenä pahana.

Monos, novellin toinen tuhoutunutta maailmaa kuoleman jälkeisessä abstraktissa tilassa ruotivista päähenkilöistä, muistelee harvoja poikkeuksellisen älykkäitä yksilöitä, jotka aikanaan rohkenivat epäillä vallitsevaa edistysuskoa:

You will remember that one or two of the wise among our forefathers – wise in fact, although not in the world’s esteem – had ventured to doubt the propriety of the term ‘improvement’, as applied to the progress of our civilization.¹³⁸

Poe kritisoi Monoksen äänellä ajatusta siitä, että teknologinen ja teollinen kehitys tulisi nähdä vain ja ainoastaan positiivisena edistykseenä. Poen, tai Monoksen, kritiikki oli vuonna 1841 hyvin ajankohtainen, sillä kyseisenä aikana edistyksen edistyksellisyyttä ei juurikaan laajemmin arvioitu. Robert Nisbet on todennut edistysuskon olleen 1800-luvulla niin yksioikoista, että kaikenlainen kehitys nähtiin positiivisena edistykseenä, ja niin vahvasti voimissaan, että itse ajatusta epäilivät vain hyvin harvat.¹³⁹

Monoksen mukaan älykkäitä yksilöitä ei vain ollut riittävästi, minkä vuoksi ihmiskunta oli jatkuvaan edistykseen pyrkiessään tuhonnut itsensä ja maapallon. Ajan kirjallisuuden ja aateilmapiirin kontekstissa Poe itse voidaan nähdä yhtenä Monoksen muistelemista harvoista edistyksen kyseenalaistajista. Tähän tulkintaan nojaten koko novellin voisi ymmärtää Poen katkerana vastalauseena edistysajatukselle sekä luonnon ja menneen ajan tuhoavalle teollistumiselle. On mahdotonta tietää, pitikö Poe itseään nimenomaan varsinaisena

¹³⁸ Poe 1841, 52.

¹³⁹ Nisbet 1994, 174, 317–319.

edistyksen kyseenalaistajana tai edistysuskon vastustajana. Kuitenkin Poesta piirtyy tämän tutkielman aineiston perusteella melko selkeä edistysajattelua vastustaneen tai ainakin voimakkaaseen edistysuskoon kriittisesti suhtautuneen taiteilijan kuva.

Kuten John Tresch on todennut, monissa Poen novelleissa on tulkittavissa piirteitä sekä hänen teknologiasuhteestaan että hänen luontosuhteestaan.¹⁴⁰ *The Colloquy of Monos and Unassa* ihmiskunnan teknologisen ja teollisen kehityksen esitetään tapahtuneen luonnon kustannuksella, luonnon hallitsemiseen pyrkimällä ja luonnonvoimia vastustamalla. Tällainen asetelma on nähtävissä tietyissä muissakin Poen novelleissa. *The Balloon Hoax* julkaistiin alun perin seuraavilla saatesanoilla:

...The air, as well as the earth and the ocean, has been subdued by science, and will become a common and convenient highway for mankind.¹⁴¹

Tässä tapauksessa tieteen avulla on onnistuttu valloittamaan tai nujertamaan ilma, maa ja meri. Tämä ajatus voidaan kärjistäen nähdä kuvaannollisena kamppailuna, jossa jokin ”epäluonnollinen”, eli tiede tai konkreettisemmin teknologia on haastanut ja voittanut ”luonnollisen”, eli maan, meren ja ilman. *The Balloon Hoaxin* miehistön saavutus siis symbolisoi, kuten yhdysvaltalaiseen kirjallisuuteen erikoistunut tutkija Daniel Royot on tiivistänyt, edistysuskon ytimessä olevaa ihmisen tapaa, kykyä ja halua hallita luonnonvoimia teknologian avulla.¹⁴²

Poen elinajan yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa esiintyi jonkin verran romanttista luonnon sekä tietynlaisen rauhallisen elämäntavan ihannoitua. Terry Giffordin mukaan tällaiset teokset, vaikka niissä ei suoranaisesti hyökätty teknologisoitumista tai teollistumista vastaan, kumpusivat kuitenkin negatiivisista tuntemuksista kyseisten ilmiöiden aiheuttamia muutoksia kohtaan.¹⁴³ Moderni aika, edistys ja edistysuskoon kytkeytyvä pyrkimys hallita luontoa olivat siis osittain ristiriidassa monien kirjailijoiden romanttisen luontosuhteen kanssa. Myös esimerkiksi Karl Marx esitti 1850-luvulla kritiikkiä kapitalismin luontoa vaurioittavia tuotantoprosesseja kohtaan. Nykyisissä tutkimuksissa 1800-luvulla vallinnut edistysusko yleisesti rinnastetaan ihmisen luontosuhteen kriisiytymiseen.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Tresch 2013, 372.

¹⁴¹ Poe 1844, 88.

¹⁴² Royot 2002, 62.

¹⁴³ Gifford 2014, 24–25.

¹⁴⁴ Jokisalo 2013, 23, 29–31.

James M. Hutchinsson näkee Poen edistysuskkoa kritisoivan ja vastustavan tyylin eritoten varhaisena vastalauseena teollistumiselle. Hänen mukaansa tietyissä Poen tarinoissa teollistuminen esitetään jopa konkreettisenä hyökkäyksenä luontoa vastaan.¹⁴⁵ Ehkä selvimmin tällainen asetelma näkyy *The Colloquy of Monos and Unassa*. Tarinan hahmot kritisoivat muun muassa tapaa, jolla ihmiskunta oli hyväksikäyttänyt luontoa:

...principles which should have taught our race to submit to the guidance of the natural laws, rather than attempt their control.”¹⁴⁶

Monos ja Una selvästi ajattelevat tieteestä, teknologiasta, teollistumisesta ja luonnosta päinvastaista kuin heidän aikansa enemmistö. Myös Poen näkemykset tai ainakin tavat kirjoittaa vaikuttaisivat olleen valtavirrasta poikkeavia. Gregory Claeys on todennut, että yksi tärkeimmistä 1800-lukua määritelleistä aatteista oli lähes rajaton optimismi, joka kumpusi juuri luonnon siteistä irtautumaan onnistuneiden tieteellisten ja teknologisten saavutusten valtaisasta määrästä.¹⁴⁷ Poe ei selvästikään täysin jakanut aikalaistensa uskoa luonnon kustannuksella tapahtuvan kehityksen yksiselitteisestä hyväydestä.

1800-luvun alkupuoliskon Yhdysvalloissa tapahtunut voimakas teollistuminen ja teknologisten mullistusten ryöppy vaikutti ihmisten tapoihin ymmärtää ja jäsentää maailmaa.¹⁴⁸ Vaikka vuosisataa leimasi vahva optimistinen edistysusko, vaikuttaisi ainakin Poen novellien perusteella siltä, että monet muutokset saattoivat muokata näkemyksiä ja kokemuksia myös negatiiviseen suuntaan. Toisaalta Poen dystopistisimmissa ja teknofobisimmissakin tarinoissa teknologia näyttäytyy usein vähintään kiehtovana. Novellien ristiriitainen tyyli saattaa selittyä monien aikakauden teknologisten muutosten nopeuden lisäksi myös Poen henkilökohtaisessa elämässä tapahtuneiden muutosten kautta. Hän vietti suuren osan lapsuudestaan pienessä Richmondin kaupungissa¹⁴⁹, mutta asui lähes koko aikuisikänsä teollistuneissa suurkaupungeissa.¹⁵⁰

Monissa Poen novelleissa mennyt aika näyttäytyy hyvin erilaisena kuin nykyinen tai tuleva. Osa tarinoista vaikuttaisi heijastelevan pelkoja siitä, että moderni aika tulee lopulta syrjäyttämään totut perinteiset elämäntavat lopullisesti. *The Colloquy of Monos and Unassa*

¹⁴⁵ Hutchinsson 2013, 19.

¹⁴⁶ Poe 1841, 52.

¹⁴⁷ Claeys 2011, 154.

¹⁴⁸ Tresch 2002, 119.

¹⁴⁹ Ackroyd 2008, 22–32.

¹⁵⁰ Tresch 2013, 372–373.

syrjäyttävä voima on teollistuminen, joka tuhoaa kaiken totutun, koko maapallon. Poen novelleista myös esimerkiksi *The Man of the Crowd* (1840) voidaan tulkita modernin ajan syrjäyttävää luonnetta käsitteleväksi. James M. Hutchissonin mukaan kyseisen novellin uhkaava tunnelmaa heijastelee nimenomaan pelkoa siitä, miten modernin suurkaupungin hektinen elämä vaikuttaa rauhallisempiin olosuhteisiin tottuneeseen ja luotuun ihmiseen.¹⁵¹

John Treschin mukaan Poe empi, tulisiko ihmiskunnan pyrkiä asettumaan suuriin teollistuneisiin kaupunkeihin vai palata perinteisiin, rauhallisiin ja luonnonläheisiin maatalousyhteiskuntiin.¹⁵² Ennen teollistumisen aikaa Yhdysvalloissa oli vallinnut tietynlainen pastoraalisuuden¹⁵³ ihannointi. 1800-luvun alussa tällainen aate oli kuitenkin alkanut hiipua, kun yhdysvaltalaiset olivat alkaneet ajatella valtiotaan ennen kaikkea teollisuusyhteiskuntana.¹⁵⁴ Pastoraalisuuden aate oli 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla ja Poen kirjoittajan uran aikana kuitenkin vielä voimissaan Yhdysvaltojen eteläosissa. Poen mahdollinen taipumus pastoraaliseen ajatteluun on maantieteellisessä, ajallisessa ja kulttuurisessa kontekstissaan ymmärrettävä, sillä hänen lapsuutensa ja nuoruutensa asuinpaikka Richmond sijaitsee Virginian osavaltiossa, joka kuului 1800-luvun alkupuoliskolla aatteellisesti nimenomaan Yhdysvaltojen ”etelään”¹⁵⁵.

Poe vietti lähes koko aikuisikänsä huomattavasti Richmondia suuremmissa kaupungeissa. Hän työskenteli muun muassa verrattain hyvin pitkälle teollistuneissa suurkaupungeissa Philadelphiassa, Bostonissa, Baltimoreessa ja New Yorkissa.¹⁵⁶ Vaikka nämä kaupungit sijaitsevat maantieteellisesti lähellä Virginian osavaltiota, olivat ne varmasti elinympäristöinä hyvin erilaisia kuin aatteellisesti etelään kuuluneen Virginian osavaltion selvästi pienemmät kaupungit.

Tietynlaisia vastakkainasetteluja oli nähtävissä myös Poen opiskeluvaiheissa ja -paikoissa. Hän aloitti humanististen alojen opiskelun Virginian yliopiston vanhojen ja uusien kielten

¹⁵¹ Hutchisson 2005, 89.

¹⁵² Tresch 2013, 372–373.

¹⁵³ Yhdysvalloissa ennen laajamittaista teollistumista vaikuttanut pastoraalisuus tarkoittaa pelkistetysti yksinkertaisen, luonnonläheisen ja maalaismaisen yhteiskunnan tai elämäntavan ihannointia. Marx (1964) 2000, 3–4.

¹⁵⁴ Tresch 2013, 372–373.

¹⁵⁵ Esimerkiksi vuosina 1861–1865 käydyssä Yhdysvaltain sisällissodassa Virginia oli yksi yhdestätoista konfедераation, eli niin sanotut ”etelävaltiot”, muodostaneista osavaltioista.

¹⁵⁶ Tresch 2013, 372–373. Vuonna 1840 Richmondissa asui suunnilleen 20 000 asukasta, kun Baltimoren ja Bostonin väkiluvut olivat samaisena vuonna hieman yli 100 000, Philadelphian yli 200 000 ja New Yorkin yli 350 000. Pred 1980, 12.

tiedekunnassa vuonna 1826¹⁵⁷, mutta siirtyi vuonna 1830 New Yorkin West Pointin sotilasakatemiaan opiskelemaan matemaattisia aineita.¹⁵⁸ Näiden asuinympäristöjen ja opiskelupaikkojen vaihteluiden valossa on ymmärrettävää, että Poe saattoi nähdä voimakkaan teollistumisen ja teknologisen kehityksen tuhoavan perinteistä elämäntapaa.

Vaikka monet Poen tarinat sijoittuvatkin moderneihin ja suuriin kaupunkeihin, ja vaikka hän ei juurikaan kirjoittanut tuotannossaan Richmondista,¹⁵⁹ vaikutti siellä vietetty aika mitä luultavimmin hänen ajatusmaailmaansa. Poe lähetti vuonna 1839 eräälle sukulaiselleen kirjeen, jossa sanoi seuraavaa: ”*Richmond is my home, and a letter to that City will always reach me in whatever part of the world I may be.*”¹⁶⁰ Tämän perusteella vaikuttaisi siltä, että Poe koki Richmondin tärkeäksi osaksi itseään vielä kauan lapsuusaikansa jälkeen. Tästä huolimatta Poe ei juuri koskaan kirjoittanut konkreettisesti nuoruutensa asuinalueista.

On hyvin mahdollista, että Poen edistysuskoa ja voimakasta teollistumista kritisoivat tyyli kumpuavat nimenomaan lapsuuden asuinpaikasta ja siellä vallinneesta aateilmapiiristä. Poen elämänvaiheita laajasti tutkinut ja hänestä muun muassa elämäkerran julkaissut James M. Hutchisson on todennut, että Poe identifioitui selvästi Yhdysvaltain etelän asukkaaksi aikuisiällään, vaikka asuikin sellaisissa itärannikon suurkaupungeissa, jotka kuuluivat aatteellisesti Yhdysvaltain pohjoiseen osaan.¹⁶¹

Joissain Poen novelleissa törmäyskurssilla olevat uusi ja vanha ovat konkreettisesti teollistunut kaupunki ja ”perinteisten elintapojen” mukainen kyläyhteisö. Vuonna 1839 julkaistu *The Devil in the Belfry* kuvaa tarkkojen rutiinien mukaan toimivaa rauhaisaa kyläyhteisöä, joka sekoaa totaalisesti, kun pirua muistuttava hahmo ilmestyy kylään ja alkaa valtoimenaan soittaa kellotornin suurta kelloa.¹⁶² Tarina kuvastaa selvästi tietynlaista epätoivottua muutosta. Katrina E. Bachingerin mukaan kyseinen novelli on Poen hyvin selkeäsanainen kritiikki edistyksen edistykseellisyttä kohtaan. Hän näkee tarinan pahan hahmon kyläläisissä aiheuttaman ennennäkemättömän sekasorron kuvastavan kaikkea sitä outoa ja uutta, jota teollistuminen ja niin kutsuttu edistys saivat aikaan 1800-luvun

¹⁵⁷ Kapari-Jatta 2006, 1027.

¹⁵⁸ Tresch 2013, 373.

¹⁵⁹ Hutchisson 2013, 13–14.

¹⁶⁰ Hutchisson 2013, 20.

¹⁶¹ Hutchisson 2005, 20.

¹⁶² Poe (1839) 1850, 383–391.

alkupuoliskon Yhdysvalloissa.¹⁶³ Sopusointuisen yhteisön elintavat menivät totaalisen sekaisin, kun modernia aikaa symboloiva ilkeä hahmo saapui kylään.

The Thousand-and-Second Tale of Scheherazaden kuninkaan voidaan tulkita kuvastavan vanhaa ”perinteistä” aikaa, joka on vahvassa ristiriidassa Sinbadin kohtaamien modernia aikaa kuvastavien ihmeiden kanssa. Tähän tulkintaan nojaamalla voisi ajatella, että kuninkaan vihainen suhtautuminen Scheherazaden kertomaa tarinaa ja sen uskomattomuutta kohtaan heijastelee Poen tuntemuksia modernin ajan ilmiöitä kohtaan. Toisaalta on myös täysin mahdollista, että Poe pyrki alleviivaamaan tällä ristiriidalla jotain muuta kuin omia tuntemuksiaan, esimerkiksi aikalaistensa kahtiajakautuneita näkemyksiä.

Uuden ja vanhan törmäys saa mahdollisesti kaikkein katastrofaalisimmat mittasuhteet novellissa *The Colloquy of Monos and Una*. Siinä moderni aika ei ainoastaan muuta tapoja ja tottumuksia, vaan se konkreettisesti tuhoaa luonnon ja sitä kautta koko ihmiskunnan. Hahmot keskustelevat luonnosta ja sen tuhonneesta teollistuneesta elämäntavasta:

...huge smoking cities arose, innumerable. Green leaves shrank before the hot breath of furnaces. The fair face of Nature was deformed as with the ravages of some loathsome disease.¹⁶⁴

Tässä Poe kuvaa teollisuuden hyvin synkkänä, dystooppisena, tuhoisana ja vaarallisena. Savuavat kaupungit ovat tuhonneet luonnon, ja tarinan hahmot keskustelevat siitä menneisyyden tapahtumakulkuna. Savuava kaupunki oli luultavasti monelle 1800-luvun taiteilijalle suhteellisen ilmeinen aihevalinta, sillä tuon ajan voimakkaasti teollistuneissa kaupungeissa oli hyvin paljon ilmansaasteita.¹⁶⁵ Esimerkiksi useat kirjailijat kuvasivat tarinoissaan likaisia ja kurjia teollisuuskaupunkeja.¹⁶⁶

The Colloquy of Monos and Unan avulla Poe kommentoi ja käsittelee omaa aikaansa, mutta ikään kuin varoittamalla ihmiskuntaa tulevaisuudesta käsin. Novelli varoittaa kohtalosta, jonka ihmiskunta kokee, jos teollinen kehitys jatkuisi yhtä nopeana kuin 1800-luvun alkupuoliskolla, ja jos kehitykseen suhtauduttaisiin tulevaisuudessakin yhtä positiivisesti. Tämän novellin tapauksessa Poe vaikuttaisi paitsi suhtautuneen edistysuskoon kriittisesti

¹⁶³ Bachinger 1990, 513–515.

¹⁶⁴ Poe 1841, 53.

¹⁶⁵ Salmi 1996, 96–97.

¹⁶⁶ Muun muassa Charles Dickensin *Hard Times* (1854).

myös kokeneen tarpeelliseksi varoittaa kanssaihmissiään modernin ajan ilmiöiden ja liiallisen optimismin vaaroista.

James M. Hutchissonin mukaan Poe tietyillä novelleillaan pyrki kritisoimaan sellaista ajatusta, että ihminen olisi jonkinlaisen yliveraisuutensa vuoksi oikeutettu kohtelevaan ja käyttämään muuta luontoa mielensä mukaan. Hutchisson yhdistää Poen tietyllä tavalla romantisoidulta vaikuttavan luontosuhteen tiiviisti eteläiseen kasvatukseen ja aatemaailmaan.¹⁶⁷ Nopeasti teollistuva aika sai Poen ihannoimaan rauhallista ja turvallista luontoa. Tällainen tietynlaista nykyajassakin tunnistettavaa nostalgiaa muistuttava teema on nähtävissä muissakin Poen novelleissa, ja myös esimerkiksi yhdysvaltalaisen Henry David Thoreaun vuonna 1854 julkaisemassa hyvin tunnetussa teoksessa *Walden; or, Life in the Woods*. Thoreaun tarinassa paetaan massakulttuuria ja muuta modernia kiirettä syvällä metsässä sijaitsevaan pieneen mökkiin.¹⁶⁸ Walden ihanoi luontoa ja näkee sen selvästi teollistuneesta kaupungista eroavana miljöönä, mutta ei kuitenkaan konkreettisesti kritisoi aikansa ei-luonnollisia ilmiöitä, toisin kuin Poe.

Poe kirjoitti teknologiasta ja teollistumisesta hyvin negatiiviseen ja paikka paikoin dystopistiseen sävyyn aikana, jolloin selvä enemmistö kaunokirjallisista teoksista esitti modernin ajan ilmiöt ylivertaisina utopistisen tulevaisuuden mahdollistavina ihmeinä. Hän kritisoi aikalaistensa sinisilmäistä uskoa teknologiaan, ja arvosteli 1800-luvulla vahvana vallinnutta ajatusta edistyksestä. Useat Poen novellit esittävät ajalle ominaisen tyylin mukaisesti menneisyyden hyvin erilaisena kuin nykyisyyden tai tulevaisuuden, niissä ajan eteneminen vain ei rinnastu jatkuvaan kehitykseen kohti yhä parempaa ja parempaa yhteiskuntaa.

Tietyissä Poen novelleissa ihmiskunnan kehitys on jopa takaperoista. Menneisyys näyttäytyy joissain tapauksissa nykyisyyttä edistyksellisempänä, ja tulevaisuus tuo mukanaan lähinnä kuolemaa ja tuhoa. Tuhon kohteena on yleisimmin ihmiskunta tai luonto, tuhon aiheuttajana on yleensä liialliseen edistysuskoon sortunut ihmiskunta. Poe ei selvästikään suhtautunut teknologiaan yksinomaan negatiivisesti, mutta hän vaikuttaisi olleen melkoisen skeptinen ihmiskunnan kehityksen suunnasta. Tämä skeptisyys näkyy hänen novelleissaan selvästi, ja siten erottaa hänet selkeästi aikansa kaunokirjallisesta valtavirrasta.

¹⁶⁷ Hutchisson 2013, 19–23.

¹⁶⁸ Thoreau 1854, 1–357.

Poe käsitteli ja kritisoi oman aikansa ilmiöitä ja ajan hengen mukaista edistysuskkoa monissa novelleissaan. Etenkin *Some Words with a Mummy* vaikuttaa kirjaimellisesti arvostelevan nimenomaan edistysuskkoa ja esimerkiksi näkemystä modernin ajan yliveritaisuudesta. Hänen kenties selkeäsanaisin kritiikkinsä kohdistui ajalle ominaisiin, lähinnä teollistumiseen kytkeytyviin muutoksiin. Hänen novelleissaan teollistuminen rinnastuu tai johtaa muun muassa ”perinteisten” elintapojen syrjäytymiseen, aatemaailman muutoksiin sekä teknologian ja ihmisen välisen rajan hämärtymiseen. Katastrofaalisimman ja dystooppisimman kuvan modernin ajan ilmiöiden vaikutuksista Poe esitti *The Colloquy of Monos and Unassa*, jossa ihmiskunta on liiallisella teollistumisella tuhonnut sekä luonnon että itsensä.

3 Teknologian edistyksellisyys

Edistysuskon selkeimpiä muotoja ovat yksittäisiin teknologisiin sovellutuksiin kohdistuvat asenteet ja odotukset. Etenkin matkustus- ja viestintäteknologiat kehittyivät 1800-luvulla erityisen nopeasti, mikä muutti maailmaa pysyvästi ja voimisti edistysuskoa. 1800-luvun alkupuoliskon mullistuksiin suhtauduttiin kuitenkin innostuksen lisäksi jossain määrin myös skeptisesti. Tässä pääluvussa analysoidaan niitä tapoja, joilla Poe kirjoitti teknologiasta. Ensin keskitytään matkustusteknologioihin, sen jälkeen käsitellään viestintä- ja painoteknologioita. Näitä peilataan 1800-luvun alkupuoliskon faktuaalisiin kehityskulkuihin, osittain Poen henkilökohtaisen elämän vaiheisiin sekä siihen tyyliin, jolla Poe kirjoitti muusta aikansa edistyksestä ja monien yksittäisten teknologioiden muodostamista kokonaisuuksista.

3.1 Kiehtovat ja turmiolliset matkustusmenetelmät

Science fictionille ominaista on teknologiaan kohdistuvien ennakkoluulojen ja muiden negatiivisten kokemusten käsittely kirjallisuuden keinoin.¹⁶⁹ Monet Poen tarinat käsittelevät teknologiaa ja teknologisten välineiden negatiivisia puolia. *Mellonta Tautan* päähenkilö kokee 300 mailia tunnissa kulkevat vuoden 2848 junat liian nopeiksi:

Everything seemed unique—in one mass. For my part, I cannot say but that I preferred the travelling by the slow train of a hundred miles the hour. Here we were permitted to have glass windows—even to have them open—and something like a distinct view of the country was attainable....¹⁷⁰

Hahmo muistelee, kuinka vanhoista 100 mailia tunnissa madelleista junista pystyi vielä jollain tavalla havainnoimaan ohikiitävän maiseman. Vaikka junat eivät Poen aikana kulkeneet läheskään 100, saati 300 mailin tuntinopeudella, voidaan tarinan päähenkilön huoli maiseman sumentumisesta kuitenkin rinnastaa Poen elinaikaan. Matkustamisen äkillinen nopeutuminen 1800-luvun alkupuoliskolla nimittäin johti kokemukseen junamatkustajan ja tätä ympäröivän maiseman välisen suhteen katoamisesta.¹⁷¹ Maiseman havainnointi oli yksi asia, jota aikalaiset alkoivat vanhemmissa ja hitaammissa matkustustavoissa kaivata ja nostalgisoida.

¹⁶⁹ Dinello 2005, 1.

¹⁷⁰ Poe 1849, 136.

¹⁷¹ Schivelbusch (1977) 1996, 50.

Ennen rautateiden läpimurtoa maalla liikuttiin lähinnä kävellen tai hevosilla ratsastaen. Rautateiden myötä maalla matkustamisen huippunopeus moninkertaistui verrattain lyhyessä ajassa. Jo varhaisimmilla junilla kuljettiin keskiarvollisesti kolme kertaa hevosvaunuja nopeammin.¹⁷² Muutos oli äkillisyydessään mullistava, sillä aiemmin hevosella kulkeminen oli ollut nopein maalla matkustamisen muoto. Junien avulla matkustaminen ikään kuin irtaantui luonnon orgaanisista siteistä, minkä osa aikalaisista koki negatiivisena ihmisen ja luonnon välisen suhteen muuttumisen tai katkeamisen vuoksi.¹⁷³ Muutos eläinperäisestä matkustamisesta koneelliseen matkustusvälineeseen kuitenkin mahdollisti monia asioita, kasvaneen nopeuden lisäksi myös muun muassa aiempaa huomattavasti täsmällisemmät matkustusajat.

Rautateiden ja höyryveturin kehityskulku alkoi karkeasti katsoen 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa Englannissa. Yhdysvaltoihin ensimmäinen rautatie rakennettiin vuonna 1830.¹⁷⁴ Vaikka junamatkustukseen suhtauduttiin laajasti positiivisesti Yhdysvalloissa 1800-luvun puoliväliä lähestyttäessä, aiheutti se etenkin alkuvaiheissa myös negatiivisia tunteita joissain aikalaisissaan. Salmi arvioi ihmisten suhtautumisen koneita kohtaan muodostuneen pelokkaiksi nimenomaan siinä vaiheessa, kun ne alkoivat tunkeutua heidän lähiympäristöönsä.¹⁷⁵ Erittäin nopean rautatieverkoston laajenemisen myötä junat todella tunkeutuivat yhdysvaltalaisen elämään 1830-luvulla ja sen jälkeen.

Kymmenen vuotta ensimmäisten linjojen rakentamisen jälkeen, eli vuonna 1840, Yhdysvaltojen rautatieverkosto oli vajaan 5000 kilometrin mittainen. Vuonna 1850 rautatietä oli rakennettu yli 15 000 kilometriä ja vuoteen 1860 mennessä jo lähemmäs 50 000 kilometriä.¹⁷⁶ Kun vuonna 1845 Yhdysvalloissa oli suunnilleen 7500 kilometrin mitalta rautatietä, oli sitä Britanniassa rakennettu alle 4000 kilometriä.¹⁷⁷ Yhdysvaltojen rautatien pituus oli hyvin pitkä etenkin ajatellen sitä, että koko verkosto oli rakennettu vain 15 vuoden aikana. Britannian verkosto oli pituudeltaan vain reilu puolet, vaikka sen rakentaminen oli alkanut selvästi aiemmin.¹⁷⁸ Juniin ja rautatieverkostoon liittyvä kehitys oli Yhdysvalloissa niin nopeaa, että nostalgiaa vanhempia matkustusmuotoja ja rauhallisempia aikoja kohtaan

¹⁷² Schivelbusch (1977) 1996, 33.

¹⁷³ Schivelbusch (1977) 1996, 15.

¹⁷⁴ Salmi 1996, 107–108.

¹⁷⁵ Salmi 1996, 97.

¹⁷⁶ Stover 1997, 19, 26, 36.

¹⁷⁷ Headrick 1988, 55. Samana vuonna Saksan rautatieverkoston pituus oli hieman yli 2000 kilometriä ja Ranskan vain alle 1000 kilometriä.

¹⁷⁸ Harter 2005, 2–3; Schivelbusch (1977) 1996, 9.

alkoi ilmetä hyvin nopeasti, jo 1830-luvulla, jolloin kaupallinen rautatieliikenne oli vasta alkuvaiheissaan.¹⁷⁹

Matkustamisen äkillisestä nopeutumisesta johtuneen maiseman katoamisen lisäksi aikalaiset alkoivat kritisoida junamatkustusta myös onnettomuuksien liittyvien kauhuskenaarioiden kautta. Esimerkiksi englantilainen poliitikko Thomas Creevy pohti vuonna 1829, kuinka junan valtavasta nopeudesta johtuen pieninkin onnettomuus johtaisi väistämättä matkustajien välittömään kuolemaan.¹⁸⁰ Ensimmäinen suuri rautatieonnettomuus tapahtui vuonna 1842. Tämän jälkeen vuonna 1844 eräs rautateihin liittyvä hakuteos kuvasi onnettomuus-sanaa hyvin kauhuskenaariomaisesti. Tämä on ymmärrettävää, sillä äkkinäiset onnettomuudet muuttivat ihmisten suhtautumistapoja äkillisesti ja shokkimaisesti.¹⁸¹

Junamatkustamisen yleistymisen synnyttämät ennakkoluuloiset ja vastustavat asenteet näkyvät kuninkaan ja Scheherazaden keskustelussa novellissa *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade*. Kuningas ei millään kykene ymmärtämään ihmeitä, joita Scheherazade kertoo Sinbadin kohdanneen. Sinbad kohtaa muun muassa hämmästyttävän nopean ja voimakkaan rautaluisen hevosen:

...there was a huge horse whose bones were iron and whose blood was boiling water. In place of corn, he had black stones for his usual food; and yet, in spite of so hard a diet, he was so strong and swift that he would drag a load more weighty than the grandest temple in this city, at a rate surpassing that of the flight of most birds.¹⁸²

Lukijan on helppo ymmärtää, ettei kyseessä ole hevonen lainkaan, vaan höyryjuna. Menneisyydessä elävällä takapajuisella kuninkaalla ei kuitenkaan ole mitään mahdollisuuksia ymmärtää Scheherazaden eläinanalogialla kuvailemaa junaa. Niinpä hän syyttää tätä valehtelusta ja lopulta verisesti hermostuttuaan mestauttaa tämän. Kuninkaan taantumuksellisuuden voi tulkita kuvaavan Poen ja mahdollisesti myös joidenkin hänen aikaistensa ennakkoluuloja modernia teknologiaa kohtaan.

Poen aikaisten keskuudessa esiintynyt kriittisyys ja pelko modernia teknologiaa kohtaan ei juurikaan heijastunut ajan kirjallisuuteen, sillä kuten Gregory Claeys on luonnehtinut, fiktiivisessä kirjallisuudessa vallitsi lähes koko 1800-luvun ajan miltei rajaton

¹⁷⁹ Salmi 1996, 107–108; Salmi 2002, 53.

¹⁸⁰ Schivelbusch (1977) 1996, 16–18.

¹⁸¹ Salmi 1996, 97.

¹⁸² Poe 1845b, 66.

teknologiaoptimismi.¹⁸³ Hannu Salmen mukaan suhteellisen monet Poen ajan kirjailijoista kuitenkin suhtautuivat teknologiaan negatiivisesti ja haikailivat teoksissaan aikoihin ennen modernia teknologiaa. Heidän romanttinen haikailunsa vaan ei tuottanut modernia aikaa ja teknologiaa kritisovia teoksia, sillä he sivuuttivat tällaiset teemat kokonaan, sijoittaen tarinansa pääsääntöisesti sellaisiin aikoihin tai maailmoihin, joissa modernia teknologiaa ei ollut olemassakaan.¹⁸⁴ Poe ei siis niinkään ollut pioneerimainen suhtautuessaan teknologiaan 1840-luvulla kriittisesti, vaan kirjoittaessaan modernista teknologiasta niin paljon ja ajalleen epätyypillisen teknofobisesti.

Poen juniin liittämät negatiiviset konnotaatiot olivat aikansa kirjallinen konteksti huomioiden siis harvinaisia. Ne ovat kuitenkin huomattavan laimeita, jos niitä verrataan esimerkiksi teollisuuden ja edistysajattelun dystooppiseen käsittelyyn novellissa *The Colloquy of Monos and Una*. Junien tai junamatkustuksen negatiivisia puolia korostavia ilmaisuja esiintyy tämän tutkielman aineistoksi valikoituneissa viidessä novellissa myös määrällisesti hyvin vähän. Oikeastaan ainoa selkeäsanainen junaan kohdistuva negatiivissävytteinen osio on *Mellonta Tautassa*, jossa juna on päähenkilön mielestä liian nopea. Tätä liiallista nopeuttakaan ei välttämättä ole perusteltua tulkita yksiselitteisesti Poen esittämäksi todelliseksi kritiikiksi, sillä se voi yhtä hyvin olla vain Poen leikittelevä tapa korostaa junien mullistavan suurta nopeutta.

Junien osalta vaikuttaisi selvältä, että vaikka Poe pyrki monilta osin arvostelemaan edistysuskoa ja modernin ajan ilmiöitä, kirjoitti hän paikoitellen teknologiasta vähintäänkin uteliaaseen, mahdollisesti jopa positiiviseen sävyyn. Muun muassa monien hyvin yksityiskohtaisten teknologiaa kuvailevien novellien osioiden vuoksi vaikuttaisi todennäköiseltä, että Poe tunsi ja ymmärsi teknologisten laitteiden teknisiä ominaisuuksia verrattain hyvin.

Vieläkin selvemältä vaikuttaa se, että hän oli tieteestä ja teknologiasta paitsi huolestunut, myös kiinnostunut ja mahdollisesti jossain määrin jopa innoissaan. Tällaiseen johtopäätökseen on helppo tulla muun muassa *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazaden* laajan teknologiakuvaston sekä hyvin tarkasti aikansa teknologisia saavutuksia ja keksintöjä erittelevien alaviitteiden vuoksi. On mahdotonta varmuudella tietää,

¹⁸³ Claeys 2011, 154.

¹⁸⁴ Salmi 1996, 98.

miksi Poe päätti lisätä kattavat alaviitteet tähän tarinaan,¹⁸⁵ mutta joka tapauksessa alaviitteiden tyyli on teknologisten laitteiden ominaisuuksia, muun muassa nopeutta ja voimakkuutta, korostava. Scifi-kirjailijan ja -tutkijan Brian Stablefordin näkemyksen mukaan Poen scifimäinen ja vahvasti teknologiaa korostava kirjoitustyyli kehittyi sitä mukaa, kun hänen arvostuksensa ja intonsa tieteen saavutuksia kohtaan kehittyi.¹⁸⁶

Poen suhde tieteeseen ja teknologiaan ei rajoitu vain hänen fiktiivisiin novelleihinsa. Hän kirjoitti myös lukuisia puolitieteellisiä artikkeleita ja esseitä, jotka käsittelivät aikansa tiedettä ja innovaatioita, muun muassa kosmologiaa, kryptologiaa, frenologiaa ja mekaniikkaa.¹⁸⁷ John Tresch on todennut, että Poe oli yksi ensimmäisistä niin sanottua populaaritiedettä kirjoittaneista henkilöistä Yhdysvalloissa. Tämän lisäksi Poe oli opiskellut matemaattisia aineita West Pointin sotilasakatemiassa.¹⁸⁸

Poen mahdollinen innostus rautatieteknologiaa kohtaan näkyy muun muassa *Some Words With a Mummy*ssa. Muumio ei ole ollenkaan vakuuttunut 1800-luvun Yhdysvaltojen edistyksellisyydestä, mutta kun tulee puhe junien tehokkuudesta, joutuu muumio myöntämään, että yhdysvaltalaiset tiesivät sillä alalla jotakin.¹⁸⁹ Tämä vaikuttaa siltä, että Poe antaa muumion sanojen kautta oman aikansa rautatieteknologiaalle tietynlaisen myönnytyksen. Hän pyrki muilta osin kyseisen novellin avulla selkeästi arvostelemaan oman aikansa ilmiöitä ja aatteita, mutta näyttäisi siltä, että juniin hän ei jostain syystä halunnut kohdistaa kritiikkiään.

Muumion junamatkustukseen liittyvä myönnytys synnyttää mielikuvan siitä, että Poe ikään kuin olisi yrittänyt vähätellä kaikenlaisia teknologisia sovellutuksia, mutta ei vain pystyisi pitämään junien ”suunnattomia mekaanisia voimia”¹⁹⁰ yhtään vähempää edistyksellisinä kuin aikalaisensakaan. Yllättäen myös Thoreau’n *Waldenissa* (1854), jota voidaan kokonaisuudessaan pitää tietynlaisena luonnon ylistyksenä ja kaikenlaisen materiaalsen kehityksen vastustuksena, juna näyttäytyy osittain positiivisena ja yhteiskuntaa

¹⁸⁵ Kent P. Ljungquistin esittämän näkemyksen mukaan Poe saattoi haluta tiettyjen fiktiivisten tarinoidensa alaviitteiden avulla esitellä taitojaan sekä kaunokirjailijana että lehtitoimittajana. Ljungquist 1995, 175.

¹⁸⁶ Stableford 2003, 18.

¹⁸⁷ Taylor 2013, 353–356 & Tresch 2013, 374.

¹⁸⁸ Tresch 2013, 373–374.

¹⁸⁹ Poe 1845a, 369–370.

¹⁹⁰ Poe 1845a, 370.

hyödyttävänä.¹⁹¹ Poen ja Thoreaun teokset vaikuttaisivat heijastelevan tietynlaista ambivalenttia suhtautumista junateknologiaa kohtaan.

Hannu Salmin luonnehdinnan mukaan laajan ja hajanaisen valtion yhteen liittäneestä rautatiestä tuli Yhdysvalloissa etenkin 1850- ja 1860-luvuilla voimakas ”kansallisen eheyden symboli”. Muun muassa tästä syystä rautateistä ja junamatkuksesta kirjoitettiin erittäin paljon ja innokkaasti vielä 1900-luvunkin puolella.¹⁹² Kirjallisuudentutkija Ian Marshall on todennut, että junia positiivisesti käsittelevät yhdysvaltalaiset kaunokirjalliset teokset pääsääntöisesti linkittyvät sekä edistysuskoon että kansalliseen identiteettiin.¹⁹³ Vaikka Poe kuoli ennen 1850-luvun alkamista, oli logistisesti mullistava ja symbolisestikin merkittävä kaukaisten alueiden toisiinsa liittäminen ja kovassa vauhdissa hänen elinaikanaan.

Mellonta Tautan päähenkilö kirjoittaa ”modernista” junamatkuksesta seuraavaa:

Do you remember our flight on the railroad across the Kanadaw¹⁹⁴ continent?—fully three hundred miles the hour—*that* was travelling.¹⁹⁵

Kuvattu junamatka sijoittuu johonkin Poen kuvittelemaan tulevaisuuden aikaan, mutta hyvin mahdollisesti hän pyrki tämän avulla jollain tavalla kommentoimaan oman aikansa teknologiaa. Kuvaus järjettömän nopeasta, suorastaan lentävästä, junasta istuu hyvin 1840-luvun yhdysvaltalaiseen aateilmapiiriin ja ajatukseen teknologian edistyksellisyydestä.

Junamatkukseen linkittyviä edistysuskon mukaisia kommentteja ja kuvauksia kirjoitettiin runsaasti 1800-luvun alkupuoliskolla, myös 1840-luvulla. Filosofin John Stuart Mill kirjoitti vuonna 1840 eräässä lehdessä, kuinka pelkästään junan näkeminen saa kertaheitolla ymmärtämään modernin ajan ylivoimaisuuden.¹⁹⁶ Samaisena vuonna eräs kirjoittaja kirjoitti yhdysvaltalaisessa liikemieslehdessä *Hunt's Merchants' Magazinessa* uskovansa, että juna on tuleva olemaan modernin ajan merkittävämpiä vaikuttajia.¹⁹⁷

Mellonta Tautan nopean junamatkustuksen tapauksessa Poe siis vaikuttaisi omaksuneen 1840-luvulle ja aikalaisilleen ominaisen edistysuskon ajatuksen melko hyvin. Tosin tämä

¹⁹¹ Marshall 1991, 40–42.

¹⁹² Salmi 1996, 110.

¹⁹³ Marshall 1991, 38.

¹⁹⁴ Tämä on todennäköisesti Poen tapa humoristisesti viitata Kanadaan.

¹⁹⁵ Poe 1849, 136.

¹⁹⁶ Salmi 2002, 54.

¹⁹⁷ Marx (1964) 2000, 221; Salmi 1996, 109.

tulkinta on siinä mielessä ontuva, että heti seuraavaksi tarinan päähenkilö toteaa pitäneensä vanhemmista hitaammista junista enemmän.¹⁹⁸ Nämä päähenkilön mietteet tuntuvat keskenään erilinjaisilta. Niiden voisikin siksi ajatella heijastelevan molempia ajalleen ominaisia kokemuksia, sekä innokkuutta edistyksellistä teknologiaa kohtaan että haikailua aikaan ennen moderneja välineitä. Jos novellin sisältöä tulkitaan tällaisella kirjaimellisalla tavalla, jää jäljelle vielä kysymys siitä, kenen kokemuksista Poe kirjoittaa; omistaan vai aikalaistensa?

Poen novellien perusteella vaikuttaisi siltä, että hänen oma suhtautumisensa aikansa teknologiaan saattoi hyvin pitää sisällään monenlaisia keskenään ristiriitaisiakin ajatuksia. Kuten Poen novellituotannon suomentanut Jaana Kapari-Jattakin on todennut, Poe käsittelee tarinoissaan jatkuvasti monia vastakohtaisuuksia, mutta kietoo ne toisiinsa niin vahvasti, että selkeitä eroja päinvastaisuuksienkaan välillä ei yleensä lopulta näyttäisikään olevan.¹⁹⁹ Tällainen tapa yhdistettynä Poen muutenkin kerroksiseen ja paikka paikoin suorastaan outoon tyyliin tekee hänen sanomansa ymmärtämisestä epävarmaa. Toisaalta erilaisten elementtien moninaisuus luo nimenomaan lisää tulkintamahdollisuuksia. Teknologian, etenkin matkustusteknologian, suhteen Poen novelleille tunnusomaista näyttäisi olevan aikakauden edistysuskoa myötäilevän intoilun ja sitä kritisoivien tai sille irvailevien dystooppistenkin elementtien toisiinsa sotkeminen.

Poen tyyli kirjoittaa junista kuvastaa erinomaisen hyvin hänen teknologiasuhteensa ristiriitaisuutta tai tietynlaista kaksijakoisuutta. Sellaisissakaan novelleissa, joissa Poe pyrki arvostelemaan, irvailemaan tai varoittamaan nykyisen tai tulevan teknologian vaaroista, junamatkustukseen ei liitetä järin negatiivisia asioita. Esimerkiksi *The-Thousand-and-Second-Tale-of-Scheherazadessa* juna esiintyy leipätekstissä vain lyhyesti, ja sen ominaisuuksista korostetaan vain nopeutta ja voimaa.

Poen junamatkustukseen liittyvät sanavalinnat ovat yllättävän positiivisia, jos niitä peilataan hänen scifimäisten ja monin osin edistysuskon vastaisten novelliensa yleisesti melko teknofobiseen teknologiasuhteeseen. Kuitenkin hän käsitteli junia sellaisissa novelleissa, joissa teknologia ja edistysajattelu näyttäytyvät kokonaisuutena negatiivisessa valossa. Tällainen asetelma on ainakin *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa*, *Some Words With a Mummyssa* ja *Mellonta Tautassa*. Näistä viimeisimmässä junan oikeastaan

¹⁹⁸ Kts. sitaatti sivulla 42.

¹⁹⁹ Kapari-Jatta 2006, 11.

ainoaksi huonoksi puoleksi esitetään maiseman sumentava liiallinen nopeus. Tässä tapauksessa on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota laajempiin merkityksiin, novelliin kokonaisuutena. *Mellonta Tauta* on nimittäin dystooppinen ennustus Yhdysvaltain kaukaisesta tulevaisuudesta. Junat eivät ehkä esiinny 2840-luvun suurimpina ongelmina, mutta joka tapauksessa niillä on jonkinlainen rooli Poen luonnehtimassa dystopiassa.

Samalla tavalla kuin juna, myös lentävä pallo näyttäytyy Poen novelleissa osittain ristiriitaisena. *The Balloon Hoax* oli ennen kaikkea Poen väline, jolla hän pyrki huijaamaan lukijoitaan ja siten osoittamaan aikalaistensa edistysuskon naurettavuuden.²⁰⁰ Kuitenkin Poe päätti kirjoittaa tarinan alkuun useamman sivun mittaisen osuuden, jossa kyseessä olevan lentävän pallon teknisiä ominaisuuksia kuvaillaan hyvin tarkasti. Tämän lisäksi kuvitellun miehistön kuviteltu päiväkirja on täynnä intoa uhkuvia ilmaisuja, jotka kohdistuvat muun muassa novellissa kuvatun tapahtuman, eli Atlantin ylittävän lentomatkan mullistavuuteen sekä itse pallon tekniseen mahtavuuteen.

Erilaisia lentämisen menetelmiä ja sovelluksia kehitettiin paljon 1800-luvun alkupuoliskolla. Kehitystyö keskittyi erilaisten kaasu- ja materiaalikokeilujen lisäksi lähinnä ohjaamisominaisuuksien parantamiseen, sillä pallojen lähes totaalinen ohjattavuuden puute oli suurin lentämisen yleistymistä jarruttava tekijä. Lentämistä harjoitettiin pitkään lähinnä urheilun, hovin ja tieteellisten kokeilujen puitteissa sekä melko marginaalisesti sotilaallisiin tarkoituksiin. Vasta 1880-luvulta eteenpäin lentosovellutusten ohjausominaisuuksista onnistuttiin kehittämään niin toimivia, että lentämisestä alkoi vähitellen muodostua relevantti matkustusmuoto.²⁰¹

Lentämisen laajamittaisin läpimurto ei siis tapahtunut vielä Poen elinaikana, mutta teknologinen, tieteellinen ja kulttuurinen kiinnostus lentäviä palloja kohtaan oli silloin voimissaan. Poen elinaikana tapahtuneista lentomenetelmiin liittyvistä innovaatioista merkittävimpiä oli muun muassa tunnetun lontoolaisen pallolentäjän Charles Greenin 1820-luvun keksintö käyttää runsaasti saatavilla ollutta hiilikaasua²⁰² pallon täyttämiseksi. Tämän myötä pallojen täyttämisestä tuli helpompaa, nopeampaa ja halvempaa, minkä vuoksi esimerkiksi julkiset lentonäytökset yleistyivät selvästi. Lentäminen ja lentoteknologia olivat 1840-luvulla ajankohtaisia aiheita, minkä vuoksi Poen novellien lukuisat lentäviin palloihin

²⁰⁰ Alkon 2002, 102–103. Tätä näkökulmaa käsitellään tarkemmin luvussa 3.2.

²⁰¹ Richards 2009, 21.

²⁰² Tai 'valokaasu', engl. 'coal gas'.

liittyvät osiot sekä esimerkiksi *The Balloon Hoaxin* hämmästyttävän pitkältä tuntuva pallon teknisiä ominaisuuksia seikkaperäisesti kuvaileva alustus ovat todennäköisesti kiinnostaneet aikalaisia.

The Balloon Hoax -novellia käsittelevät tieteelliset julkaisut vaikuttavat keskittyvän suurimmaksi osaksi siihen aspektiin, että Poe huijasi lukijoitaan julkaisemalla tarinan uutisen muodossa. Täten kenties pienemmälle huomiolle, ainakin historiaorientoituneissa tutkimuksissa, on jäänyt se, mitä Poe tarinassaan kirjaimellisesti sanoo. Huijausaspekti ja Poen arvostelemaan pyrkivät motiivit tietenkin vaikuttavat tarinan tulkitsemiseen oleellisesti, mutta ne eivät sulje pois sitä kaikkeen kirjoitettuun materiaaliin liittyvää faktaa, että myös sana- ja aihevalinnat itsessään kertovat kirjoittajastaan ja ajastaan. Poen huijauksen uskottavuus ei olisi todennäköisesti kärsinyt, vaikka hän olisi kirjoittanut matkaseurueen päiväkirjaan jokusen Atlantin ylittävää lentoa yltiöinnokkaasti kuvaavan lausahduksen vähemmän, mikä herättää kysymyksen Poen valintojen motiiveista.

Vaikka *The Balloon Hoax* niin antaa ymmärtää, Atlanttia ei todellisuudessa ylitetty yhtämittaisesti lentäen vielä Poen elinaikana. Sen mahdollisuudesta kuitenkin keskusteltiin jo silloin. Esimerkiksi Charles Green suunnitteli Atlantin ylitystä 1840-luvulla, rakensi suunnitelmiinsa soveltuvaksi tarkoitettun prototyypin ja teki sillä koelentoja. Suunnitelmat kuitenkin kariutuivat, kun Green loukkaantui lento-onnettomuudessa.²⁰³ Poe oli Greenin kokeiluista epäilemättä tietoinen, sillä Green kirjoitti niistä *Burton's Gentleman's Magazine* -lehdessä, jossa Poe työskenteli.²⁰⁴ Poe myös mainitsee Greenin ja tämän lentoteknisten keksintöjen merkittävyyden *The Balloon Hoaxissa*.²⁰⁵

Hyvin pian *The Balloon Hoaxin* julkaisemisen jälkeen Poe kirjoitti pennsylvanialaisessa *Columbia Sky* -lehdessä odottavansa ensimmäisen Atlantin ylittävän lennon tapahtuvan seuraavien kuukausien aikana.²⁰⁶ Hän uskoi oman huijaustarinansa ja sen saaman huomion antavan kokeilunhaluisille aernauteille vihoviimeisen sysäyksen matkan toteuttamiseksi. Hän myös arveli, että lento tulisi olemaan kestoltaan jopa lyhyempi kuin hänen *The Balloon Hoaxissa* kaavailemansa 75 tuntia.²⁰⁷ Poe oli sekä ajankohdan että matkan keston suhteen

²⁰³ Richards 2009, 17.

²⁰⁴ Roggenkamp 2005, 14.

²⁰⁵ Poe 1844, 92.

²⁰⁶ Miller 1987, 149.

²⁰⁷ Beaver 1976, 370–371.

turhan optimistinen. Ensimmäinen Atlantin ylittävä yhtämittäinen pallolento suoritettiin todellisuudessa vasta vuonna 1978, ja se kesti 137 tuntia.²⁰⁸

Vaikka Atlanti ylitettiin lentävällä pallolla vasta yli sata vuotta *The Balloon Hoaxin* jälkeen, tehtiin lyhyempiä pallolentoja runsaasti jo Poen aikana. Ensimmäinen onnistunut miehitetty lento oli suoritettu Ranskassa jo vuonna 1783.²⁰⁹ Kuten Paul K. Alkon on todennut, lentävillä palloilla matkustamisesta tuli hyvin nopeasti ensimmäisen lennon jälkeen pitkäksi aikaa kiinteä osa fiktiokirjallisuutta.²¹⁰ Lentävä pallo esiintyy muun muassa Saksalaisen Rudolf Erich Raspen vuonna 1785 luomasta Parooni Münchhausenista kertovien tarinoiden versioissa jo 1790-luvulla. Poen elinaikana lentävistä palloista kirjoitti muun muassa Mary Shelley vuoden 1826 teoksessaan *The Last Man*. Jules Verne julkaisi kuuluisan *Five Weeks in a Balloon* -romaaninsa vuonna 1863. Seuraavan vuosisadan vaihteen lentäviä palloja käsittelevistä teoksista kuuluisimpia on todennäköisesti H.G Wellsin *The War in the Air* (1908).

Kirjailijoiden kiinnostus lentäviä palloja kohtaan on ymmärrettävää, sillä kuten Paul K. Alkon on luonnehtinut, ensimmäisen onnistuneen miehitetyn kuumailmapallolennon myötä ihmiskunnan iänikuinen haave osata lentää oli viimein toteutunut.²¹¹ Matkustusmuotojen ja esimerkiksi -nopeuksien muuttuessa, ihmisten käsitykset mahdollisen ja mahdottoman välisestä suhteesta muuttuivat. John Tresch on havainnut, että useissa Poen scifiksi määriteltävissä novelleissa on jokin alus tai kone, jonka avulla kuljetaan johonkin tuntemattomaan tai jopa luonnottomaan.²¹²

The Balloon Hoaxissa kuvataan valtameren ylitystä erittäin innokkaaseen sävyyn. Tarina alkaa uutisotsikon kaltaisesti:

The great problem is at lenght solved!²¹³

Tarinan lentävän pallon teknologia esitetään tässä tapauksessa ihmiskuntaa suuresti hyödyttävänä ongelman ratkaisijana. Tarina on kokonaisuudessaan Poen mielikuvitusta, mutta

²⁰⁸ Tämä lento, kuten myös ensimmäinen miehitetty lento vuonna 1783, suoritettiin kuumailmapallolla.

²⁰⁹ Claeys 2011, 164.

²¹⁰ Alkon 1987, 265.

²¹¹ Alkon 2002, 16.

²¹² Tresch 2002, 116.

²¹³ Poe 1844, 88.

sen voidaan kuitenkin olettaa heijastelevan jossain määrin hänen omia tuntemuksiaan ja mahdollisesti myös hänen ajalleen tyypillistä asenneilmapiiriä.

*The Balloon Hoax*in lopussa Poe kirjoittaa, että kyseessä oleva lentomatka oli ihmiskunnan toistaiseksi merkittävin ja ihmeellisin saavutus, ja että sen siivittämiä tulevaisuuden mahdollisuuksia on täysin mahdotonta edes kuvitella.²¹⁴ Viisi vuotta myöhemmin Poe kuitenkin itse kuvitteli tulevaisuutta *Mellonta Tauta* -novellissa. Hänen visionsa vuodesta 2848 oli monin tavoin erikoinen, mutta teknologialtaan se oli loppujen lopuksi melko samankaltainen kuin 1840-luku. Poen tulevaisuuskuvitelmassa lentävät pallot olivat hyvin nopeita ja suuria, mutta ne olivat kuitenkin melko samanlaisia kuin hänen oman elinaikansa laitteet – ne olivat kuitenkin lentäviä palloja.

Poe maalaili *Mellonta Tautassa* futuristista ja monin tavoin ihmeellistä maailmaa, mutta tarinassa esiintyvä lentoteknologia oli kuitenkin hyvin lähellä hänen oman elinaikansa teknologiaa, vaikka yhtä hyvin hän olisi voinut kirjoittaa jostain ihan muunlaisesta välineestä. Tosin on otettava huomioon, että tulevaisuutta on hyvin vaikeaa kuvitella ikään kuin tyhjästä, liittämättä siihen elementtejä jostain todellisuudesta, eli nykyisyydestä tai menneestä. Tämän lisäksi tarina on fiktiota ja vieläpä tyyliltään hyvin poukkoilevaa ja leikittelevää, minkä vuoksi Poen motiiveja koskevien varmojen tulkintojen tekeminen on ylipäätään hyvin hankalaa.

The Balloon Hoaxissa ja *Mellonta Tautassa* kuvaillaan lentäviä palloja keskenään hieman erisävyisesti. Jälkimmäisen päähenkilö ei suhtaudu lentämiseen ylipäätään yhtä yksioikoisen innokkaasti kuin *The Balloon Hoaxin* miehistö. Hän pitää pallon ”katolla” istuskelua hyvänä ajanvietteenä, ja sieltä avautuvia maisemia hienoina, mutta itse palloa hän luonnehtii muun muassa rumaksi, hitaaksi, liian suureksi ja tylsistyttäväksi. Pallon lentonopeutta hän kuvailee pitkästyttävän hitaaksi, ja toteaa, että osa linnuistakin ohittaa heidät.²¹⁵ On mielenkiintoista, että Poe kuvailee lentävällä pallolla lentämistä tylsäksi ja tietyllä tavalla vanhanaikaiseksi tai ainakin arkipäiväisen pitkästyttäväksi. Kyseessä oli kuitenkin verrattain uusi matkustusmenetelmä, jonka avulla, kuten *The Balloon Hoaxissakin* kuvataan, ihmiskunta oli vasta melko vastikään onnistunut ensimmäistä kertaa valjastamaan ilmatilan matkustusväyläkseen.

²¹⁴ Poe 1844, 101.

²¹⁵ Poe 1849, 133.

Poe kuvailee vanhanaikaiseksi ja tylsäksi sellaista teknologiaa, jota mitä ilmeisemmin hän ja todennäköisesti hänen aikalaisensa pitivät hyvinkin edistyksellisenä. Voi olla, että Poe luotti lentävän pallon ja ylipäättään matkustusteknologian kehitykseen, eli siltä osin edistykseen, niin vahvasti, että oletti 1840-luvulla käytössä olleen hienoimmankin teknologian tulevan tulevaisuudessa korvatuksi jollain nopeammalla ja vieläkin edistyksellisemmällä. Koska *Mellonta Tauta* on tulkittavissa Poen keinoksi parodioida ja kritisoida oman aikansa ilmiöitä ja aatteita, on kuitenkin mahdollista, että lentoteknologian vähättely oli lähinnä Poen humoristinen tapa kritisoida tai pilkata 1840-luvun teknologiseen kehitykseen liittyvää edistysuskoa.

Poen *Mellonta Tautassa* ennustama tulevaisuus vaikuttaa monin paikoin erittäin dystooppiselta. Yhdistämällä lentävän pallon, eli oman aikansa kehittyneimmän lentoteknologian epämieluisaan tulevaisuuteen, Poen voidaan, kuten Paul K. Alkonkin on todennut, tulkita omalla tavallaan kritisoineen 1800-luvun teknologista kehitystä ja ajalle ominaista uskoa sen jatkuvuuteen.²¹⁶ *Mellonta Tauta* päättyy siihen, kun päähenkilöä yllättäen kohtaa onnettomuus:

But, heaven bless me! what is the matter? Ah, I see — the balloon has collapsed, and we shall have a tumble into the sea.²¹⁷

Päähenkilön ilmaisu on hyvin lakoninen, vaikka hän on juuri joutumassa vaaralliseen, luultavimmin tappavaan onnettomuuteen. Lakonisuus saattaa viitata arkipäiväisyyteen; on mahdollista, että Poe pyrki tällä luomaan kuvaa lento-onnettomuuksien yleisyydestä. Lento-onnettomuudet ja niiden aiheuttamat kuolemat olivat 1840-luvulla jokseenkin yleisiä, ja kyseisenlaiset tapahtumat kiinnostivat laajaa yleisöä.²¹⁸ Voidaan ajatella, että tällaisella teknologian pettämiseen liittyvällä lopetuksella Poe haluaa ennen kaikkea varoittaa aikalaisiaan teknologian sävyttämän tulevaisuuden epäluotettavuudesta. Paul K. Alkon on kärjistäen ja symbolisesti todennut, että Poen dystopistinen tulevaisuuden ennustus on taivaalta putoava lentävä pallo.²¹⁹

Lentävä pallo näyttäytyy negatiivisena myös *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa*:

²¹⁶ Alkon 2002, 103.

²¹⁷ Poe 1849, 138.

²¹⁸ Freedgood 2004, 74–76.

²¹⁹ Alkon 2002, 104.

This terrible fowl had no head that could perceive, but was fashioned entirely of belly, which was of a prodigious fatness and roundness, of a soft-looking substance, smooth, shining and striped with various colors. In its talons, the monster was bearing away to his eyrie in the heavens, a house from which it had knocked off the roof, and in the interior of which we distinctly saw human beings, who, beyond doubt, were in a state of frightful despair at the horrible fate which awaited them.²²⁰

Scheherazade uskoo, että tämän linnun, eli lentävän pallon, kydyssä olleet ihmiset varmasti pelkäsivät henkensä puolesta. Tämän voi ajatella kuvastavan jonkinlaista uuden pelkoa. Vaikka se ei ajan kirjallisuudessa juuri näykään, niin myös edistysuskon kultakaudella osa ihmisistä suhtautui kriittisesti uusiin teknologioihin.

Poe käsittelee sekä junia että lentäviä palloja joissain novelleissaan negatiiviseen ja jopa teknofobiseen sävyyn. Näiden tarinoiden voimakkaimmat kritiikit eivät kuitenkaan yleensä kohdistu kyseisiin välineisiin, vaan enemmänkin muihin 1800-luvun teollistumiseen ja teknologisoitumiseen liittyviin ilmiöihin, kuten nopeisiin ja radikaaleihin muutoksiin, luonnon tuhoutumiseen sekä ylipäättään aikalaisten voimakkaaseen edistysuskoon. Monet Poen junia ja lentäviä palloja käsittelevät novellit ovat yleistunnelmaltaan dystooppisia, mutta niissäkin hän kuvailee näitä välineitä paikoin positiiviseen sävyyn.

Some Words With a Mummyssa rautatieliikenne on yksi ainoista asioista, joita muumio tuntuu arvostavan 1800-luvussa. *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* juna esitetään vain nopeana ja voimakkaana, eikä sen ominaisuuksista mainita juuri muuta. *Mellonta Tautassa* junat esitetään jopa liian nopeina, mutta mitään muita negatiivisia asioita niihin ei liitetä. Kuumailmapallon teknisiä ominaisuuksia kuvaillaan hyvin seikkaperäisesti ja positiivisessa valossa *The Balloon Hoaxissa*. *Mellonta Tautan* päähenkilö kokee lentävän pallon tylsäksi ja rumaksi, mutta kuvailee hyväksyvästi sen kelpollista nopeutta ja edistyksellisiä materiaaleja. Poen sävy on monesti hyvinkin edistysusko- ja teknologiavastainen, mutta yksittäisistä matkustusteknologisista sovellutuksista hän ei kirjoita johdonmukaisen negatiivisesti, vaan ajalleen ominaisemmin ja paikka paikoin jopa välineiden ylivertaisia ominaisuuksia korostaen.

Poen junia ja lentäviä palloja käsitteleviä novelleja ei niiden ajoittaisista yllättävänkin positiivisista sanavalinnoista huolimatta kuitenkaan voi pitää 1800-luvun edistysuskon hengen

²²⁰ Poe 1845b, 65–66.

mukaisina teknologiaa ylistävinä fantasioina. Esimerkiksi *Mellonta Tauta* ja *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade* nimittäin muistuttavat kokonaisuuksina huomattavasti selkeämmin 1800-luvun lopussa ja 1900-luvulla yleistyneitä scifi-kirjallisuudelle ominaisia teknofobioita ja dystopioita kuin Poen ajalle ominaisia teknoutopioita.

3.2 Nopea viestintäteknologia ja epäluotettava massamedia

Nopeaa ja mullistavaa teknologista kehitystä tapahtui 1800-luvun alkupuoliskolla matkustusmuotojen lisäksi myös viestintäteknologioiden ja median saralla. Viestien välittämisen nopeutuminen juna- ja laivaliikenteen sekä lennätinteknologian kehittymisen myötä yhdessä painoalalla tapahtuneiden kehityskulkujen kanssa johti tapahtumiin, joita John Tresch on suureelliseen sävyyn nimittänyt mediavallankumoukseksi.²²¹ Poe kirjoitti sähköisestä lennättimestä ja media-alasta monissa julkaisuissaan.²²² Tämän tutkielman aineistossa lennätin esiintyy etenkin *Mellonta Tautassa* ja *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa*. Näistä jälkimmäisessä kommentoidaan myös media-alaa laajemmin. *The Balloon Hoax* linkittyy paino- ja media-alalla tapahtuneisiin muutoksiin Poen taustamotiivien kautta.

Ennen 1800-lukua informaation välittäminen tapahtui pääsääntöisesti matkustusmenetelmien armoilla. Viestit kulkivat ihmisten mukana esimerkiksi purjelaivoissa tai hevosvaunuissa. Teknologinen kehitys, eritoten lennätinteknologia muutti tätä asetelmaa radikaalisti. Eräs kirjoittaja luonnehti lennättimen mullistavuutta *Scientific American* -lehdessä vuonna 1852 näin: ”No invention of modern times has extended its influence so rapidly as that of the electric telegraph.”²²³ *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* Scheherazade kuvailee lennättimen mullistavuutta näin:

Another had cultivated his voice to so great an extent that he could have made himself heard from one end of the earth to the other.²²⁴

Poe selittää tämän ”ihmeellisen henkilön” kovan äänen alaviitteessä:

²²¹ Tresch 2013, 373.

²²² Tämän tutkielman ulkopuolisista Poen teoksista lennättimeen, painoalaan ja mediaan liittyvät muun muassa novellit *How to Write a Blackwood Article* (1838), *The Fall of the House of Usher* (1839), *The Facts in the Case of M. Valdemar* (1845) ja *X-ing a Paragrab* (1849).

²²³ Standage 2007, 57.

²²⁴ Poe 1845b, 66.

The Electro Telegraph transmits intelligence instantaneously – at least so far as regards any distance upon the earth.²²⁵

Tarinan kuningas ei ollut todistanut 1800-luvun viestintäteknologista murrosta, joten hän ei tietenkään kyennyt ymmärtämään Scheherazaden kuvailemaa asetelmaa, vaikka se Poen ajan Yhdysvalloissa ei tuntunutkaan enää mahdottomalta.

Lennätinmyötä totutut kommunikaation viiveet pienenevät merkittävästi, mikä muutti ihmisten ymmärrystä sekä hahmotusta ajan ja paikan välisestä suhteesta.²²⁶ Myös matkustusmenetelmät muuttivat ajan ja paikan välistä suhdetta, mutta viestintäteknologian tapauksessa muutos oli konkreettisempi, eikä se rajoittunut yhtä voimakkaasti nopeutumiseen. Lennätinmyötä kommunikointi saattoi nimittäin myös irtaantua fyysisen kuljettamisen piiristä. James W. Carey on todennut, että ennen lennätinmyötä termi kommunikaatio viittasi yhtäläisesti sekä viestien että ihmisten ja tavaroiden kuljettamiseen.²²⁷ Tämän muutoksen massiivisuuden hahmottaminen auttaa ymmärtämään, miksi Poen tai Scheherazaden kuvailema silmänräpäyksessä maailman äärestä toiseen kommunikoiva henkilö oli tarinan kuninkaan mielestä niin ihmeellinen.

Lennätinmyötä ajoitetaan yleensä 1700-luvun loppupuolelle. Ensimmäisen optisen lennätinmyötä suunnitteli ja rakensi ranskalainen Claude Chappe. Laite ei toiminut sähköllä, vaan se perustui linjaan rakennettaviin torneihin, joiden liikuteltavilla palkeilla muodostettiin kirjaimia, numeroita ja tavuja.²²⁸ Ensimmäinen varsinainen lennätinlinja rakennettiin vuonna 1793 Pariisiin lähistölle. Sitä pidettiin aikanaan menestyksenä, ja seuraavien vuosien ja vuosikymmenten aikana lukuisia lennätinlinjoja rakennettiin ympäri Eurooppaa.²²⁹ Optiset lennätimet olivat kuitenkin kalliita rakentaa ja ylläpitää, minkä lisäksi niillä kyettiin välittämään vain rajallisen mittaisia viestejä. Muun muassa näistä syistä parempia menetelmiä pyrittiin jatkuvasti kehittämään.²³⁰ Moni tieteilijä ja keksijä oli jo pitkään haaveillut sähköisen viestintämenetelmän käyttämisestä informaation välittämisen apuvälineenä, ja rakensi erilaisia sähköisen lennätinmyötä kaltaisia prototyyppisiä 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä.²³¹

²²⁵ Poe 1845b, 66.

²²⁶ Otis 2001, 131.

²²⁷ Carey 2008, 12.

²²⁸ Standage 2007, 7–10.

²²⁹ Standage 2007, 12–16. 1830-luvun puoliväliin mennessä optisia lennätintorneja oli rakennettu jo lähes 1000 kappaletta.

²³⁰ Otis 2001, 123; Standage 2007, 20.

²³¹ Standage 2007, 17–18, 20–21.

Sähköisen viestintäteknologian varsinainen läpimurto tapahtui 1830–1840-luvuilla, kun skotlantilaisyhdysvaltalainen keksijä Samuel Morse onnistui kehittämään aiempaa toimivamman sähkölennättimen, ja sai viisi vuotta kestäneiden yritysten tuloksena vuonna 1843 Yhdysvaltain kongressilta rahoituksen rakentaa testilinjan Baltimoren ja Washingtonin kaupunkien välille. Morsen lennättimestä tuli suuri kaupallinen menestys, ja se syrjäytti muut lennätinversiot.²³² Lennätinverkosto laajeni rautatieverkoston tapaisesti Yhdysvalloissa erittäin nopeasti ja etenkin alkuvaiheessa nopeammin kuin muualla maailmassa. Kun vuoden 1846 alussa lennätinverkosto oli kattanut ainoastaan 65 kilometriä pitkän Morsen testilinjan, vuonna 1848 lennätinkaapelia oli vedetty jo suunnilleen 3200 kilometriä. Seuraavalle vuosikymmenelle siirryttäessä verkosto oli jo noin 20 000 kilometrin mittainen, ja operoivia lennätinyhtiöitäkin oli jo 20.²³³

Yhdysvaltain teknologiseen historiaan erikoistuneen David Hochfelderin mukaan laaja yleisö alkoi Yhdysvalloissa hyväksyä tai ymmärtää ajatuksen lennättimen tarpeellisuudesta, toimivuudesta ja mullistavuudesta vasta 1850-luvun loppupuolella. Lennättimen kultakauden hän määrittelee karkeasti vuosien 1860 ja 1920 välille.²³⁴ Yleinen ilmapiiri lennättimeen liittyvissä kysymyksissä oli Poen eläessä vielä varovainen tai jopa skeptinen. Heyward Ehrlich on todennut, että monet pitivät lennätintä vielä 1840-luvulla muun muassa liian mystisenä, ja sen teknologia yhdistettiin esimerkiksi spiritualismiin.²³⁵ Vaikka laaja yleisö ei alkuvaiheessa ollut sähköisestä lennättimestä kiinnostunut, alettiin sen mahdollisuuksia hyödyntää nopeasti muun muassa osakemarkkina-, rautatieliikenne- ja sanomalehtialalla.²³⁶

Poe kirjoitti tarinoissaan sähköisestä lennättimestä selvästi ennen sen varsinaista kaupallista suurmenestystä.²³⁷ Jo kaksi kuukautta Morsen testilinjan ensimmäisen kokeilun jälkeen Poe kirjoitti *Philadelphia Public Ledger* -sanomalehdessä, että lennätin palvelee hyvää tarkoitusta, eli tiedon nopeaa siirtämistä.²³⁸ Tämän perusteella Poe vaikuttaisi olleen ikään kuin edellä aikalaisiaan, joista suurin osa suhtautui lennättimeen vuonna 1844 vielä pääsääntöisen skeptisesti.

²³² Hochfelder 2012, 1–2.

²³³ Standage 2007, 58.

²³⁴ Hochfelder 2012, 3. Hannu Salmi puolestaan määrittelee lennättimen kultakauden suunnilleen 1800–1900-lukujen vaihteeseen. Salmi 1996, 105.

²³⁵ Ehrlich 2017, 267.

²³⁶ Otis 2001, 131; Winston 1998, 27.

²³⁷ Rosenheim 1997, 92.

²³⁸ Ehrlich 2017, 268–269.

Kuten edellä on todettu, Poe kuvaili *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* ja sen alaviitteessä lennättimen välittävän viestejä kaikkialle silmänräpäyksessä. Tämä oli liioittelua, sillä esimerkiksi vuonna 1858 lähetetty ensimmäinen trans-atlanttinen lennätinviesti matkusti 3200 kilometrin matkan Irlannista Pohjois-Amerikan itärannikolle Newfoundlandiin reilussa 16 tunnissa.²³⁹ Lennätinviestit eivät siis vielä 13 vuotta Poen luonnehdinnan jälkeenkään kulkeneet täysin silmänräpäyksessä, mutta Poen kokemus tai sanavalinta on kuitenkin laajassa teknologisen kehityksen kontekstissa ymmärrettävä. Nimittäin jo varhaisten sähköisten lennättimien välittämien viestien ero aikaisempiin tiedonkulkunopeuksiin oli valtava: kirjeen kulkeminen höyrylaivalla Euroopasta Yhdysvaltoihin 1800-luvun puolivälissä kesti nopeimmillaankin 12 vuorokautta.²⁴⁰

Poe oli turhan optimistinen myös luonnehtiessaan, ettei mikään maantieteellinen sijainti ole lennättimen savuttamattomissa. Tämä ei novellin julkaisuajankohtana, eli vuonna 1845, pitänyt ensinkään paikkansa, sillä testilinja Washingtonin ja Baltimoren välillä oli vuoteen 1846 saakka Yhdysvaltain ainoa. Lennätin ei suinkaan yhdistänyt koko maailmaa Poen elinaikana, vaikka hän niin *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* kirjoittikin. Itse asiassa pelkästään Yhdysvallat symbolisesti yhdistänyt itärannikolta länsirannikolle ulottuva lennätinlinja rakennettiin vasta vuonna 1861, eli yli 10 vuotta Poen kuoleman jälkeen.²⁴¹

Kunnolla toimiva Yhdysvallat Eurooppaan yhdistävä Atlantin halki kulkeva lennätinlinja puolestaan onnistuttiin rakentamaan vuonna 1866.²⁴² Kuitenkin useat tahot suunnittelivat sellaista jo 1840-luvulla.²⁴³ Poekin kirjoitti tällaisesta linjasta vuonna 1849 *Mellonta Tautassa*. Novellin päähenkilö pohtii Atlantin yllä kelluvien lennätinlinjojen ”historiaa”:

I learn that when this species of telegraph was first put into operation by Horse²⁴⁴, it was considered quite impossible to convey the wires over sea; but now we are at a loss to comprehend where the difficulty lay!²⁴⁵

Tämä kohta vaikuttaisi pitävän sisällään tunnusomaisia edistysuskon piirteitä. Poe nimittäin näyttäisi ennustaneen vuonna 1849, että vaikka mannerten välistä lennätinlinjaa ei vielä ole

²³⁹ Hayes 2008, 42.

²⁴⁰ Coye & Murphy 2007, 173.

²⁴¹ Standage 2007, 59.

²⁴² Otis 2001, 129; Standage 2007, 89.

²⁴³ Standage 2007, 89.

²⁴⁴ Poen huumoria, tarinan ”Horse” viittaa epäilemättä sähköisen lennättimen kehittäjään Samuel Morseen.

²⁴⁵ Poe 1849, 134.

onnistuttu rakentamaan, tulee teknologia väistämättä tulevaisuudessa kehittymään ja ottamaan niin suuria edistysaskelia, että kyseisen linjan rakentamisessa tullaan varmasti onnistumaan. Hänen ennustuksensa piti sisällään vielä katsauksen ”taaksepäin”, jossa vuonna 2848 ihmetellään, miten jotain niin yksinkertaista on joskus voitu pitää hankalana. Tällainen ennustus tiivistää hyvin 1800-luvun edistysuskoa ja siihen kytkeytyvää ajatusta teknologiasta jatkuvasti kehittyvänä ihmiskunnan ongelmien ratkaisijana.

Poen tapa kirjoittaa mannerten välisestä lennättimestä *Mellonta Tautassa* voitaisiin siis tulkita todisteeksi hänen teknologisesta edistysuskostaan. Tämä tulkinta saattaa kuitenkin olla liian yksinkertaistava. Yksittäisiä novellin kohtia on nimittäin vähintäänkin perusteltua tulkita muutenkin kuin kirjaimellisesti, ja myös suhteessa laajempiin konteksteihinsa. Tässä tapauksessa jo pelkästään kyseisen novellin kokonaisuuden huomioon ottaminen johtaa tietynlaiseen ristiriitaisuuteen. Tämä kokonaisuuden ja yksittäisten elementtien välinen ristiriita tekee novellin tulkitsemisesta monimutkaista, mutta toisaalta siitä hahmottuu monissa Poen scifi-novelleissa toistuva asetelma; kiehtova yksittäinen teknologinen väline, joka on kuitenkin vain osa negatiivista tai jopa kohtalokasta lukuisien teknologioiden tai teollisuuden sävyttämää kokonaiskuva.

Poen tavassa kirjoittaa lennättimestä on yhteyksiä hänen tapoihinsa kirjoittaa matkustusteknologiasta. Hän ei kirjoita lennättimestä mitään negatiivista, oikeastaan päinvastoin, mutta tarinoissa, joissa lennätin esiintyy, on selkeän negatiivinen kokonaissävy. Poen suhde edistykseen ja teknologiaan ei siis kokonaisuudessaan hahmotu yksittäisiin teknologioihin liittyvän kerronnan kirjaimellisella tulkinalla. Näitä välineitä kuvaileva tyyli on kuitenkin merkityksellinen osa Poen laajempaa edistysuskoon sekä ajan teknologiseen ja teolliseen kehitykseen suhteutuvaa tyyliä.

Mellonta Tautassa Poe hahmottelee tuhannen vuoden päässä hämmöttävää dystooppista yhteiskuntaa, mutta lennätin vaikuttaisi väistävän suoran kritiikin. Päähenkilö pohtii:

What *would* we do without the Atalantic telegraph?²⁴⁶

Lennätin ei tässä kohdassa pelkästään ole olematta Poen dystopian päärakennuspalikka, vaan sitä myös luonnehditaan hienoksi, merkittäväksi ja niin välttämättömäksi, että vielä tuhannen vuoden päästäkin ihmiset tulisivat pitämään sitä tuntemiensa elämäntapojen edellytyksenä.

²⁴⁶ Poe 1849, 134.

On hyvin mahdollista, että novellin yleisesti dystooppisesta tunnelmasta huolimatta, nämä yksittäiset positiivissävytteiset elementit heijastelevat Poen omia tuntemuksia lennättimen mullistavuudesta 1840-luvulla ja oletuksia sen merkittävydestä vielä kaukaisessa tulevaisuudessakin.

Poen suhde lennättimeen näyttäytyy tietyiltä osin päinvastaisena kuin hänen suhtautumisensa edistysajatteluun. Jälkimmäisestä Poe kirjoittaa pessimistisesti ja kritisoiden aikana, jolloin valtavirta suhtautui asiaan paljon optimistisemmin. Lennätintä Poe taas kuvailee innostunein sanoin aikana, jolloin suurin osa hänen aikalaisistaan, sekä kirjailijoista että muista ihmisistä, suhtautui kyseiseen teknologiaan vielä skeptisesti. Esimerkiksi viisi vuotta Poen kuoleman jälkeen Thoreau ihmetteli *Waldenissa*, miksi Mainen ja Teksasin välille yritetään niin innokkaasti rakentaa lennätinlinjaa, vaikka näiden alueiden ihmisillä ei välttämättä ole mitään järkevää sanottavaa toisilleen.²⁴⁷ Ilmeisesti Poe ymmärsi lennätinteknologian potentiaalin ja merkittävyyden paremmin kuin Thoreau ja heidän aikalaisensa.

Vaikka Poe vaikuttaisi olleen kiinnostunut ja suhtautuneen hyvinkin innokkaasti lennättimeen yksittäisenä teknologisenä välineenä, olivat hänen näkemyksensä lennättimen, painoteollisuuden ja sanomalehtialan muodostamasta kokonaisuudesta, eli mediasta, selvästi negatiivisempia. Poe oli muun muassa huolissaan siitä, minkälaisia mahdollisuuksia lennättimen avulla välitettävillä salamannopeilla uutisilla ja muilla viesteillä oli yhdessä nopeutuneen painotekniikan, laajentuneen sanomalehtialan ja kasvaneen, mutta vielä kokemattoman yleisön kanssa.²⁴⁸

Poen huoli paistaa läpi *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadesta*:

But a still more wonderful conjuror fashioned for himself a mighty thing that was neither man nor beast, but which had brains of lead intermixed with a black matter like pitch, and fingers that it employed with such incredible speed and dexterity that it would have had no trouble in writing out twenty thousand copies of the Koran in an hour; and this was so exquisite a precision, that in all the copies there should not be found one to vary from another by the breadth of the finest hair. This thing was of prodigious strength, so that it erected or overthrew the mightiest empires at a breath; but its power was exercised equally for evil and for good.²⁴⁹

²⁴⁷ Thoreau 1854, 57.

²⁴⁸ Whalen 2001, 67–68.

²⁴⁹ Poe 1845b, 66.

Tämä Scheherazaden kuvailema taikuri kuvastaa selvästi Poen elinaikana tapahtuneita muutoksia painoteollisuuden alalla. Scheherazaden mukaan modernit painomenetelmät olivat erittäin tarkkoja, tehokkaita ja voimakkaita, mutta niitä käytettiin sekä hyvään että pahaan. Tämä selvästi kuvastaa Poen kriittistä suhtautumista painoalan kehitystä kohtaan.

Kirja- ja lehtipainoala koki käänntekeviä muutoksia Poen elinaikana. Saksalainen Friedrich Koenig kehitti 1810-luvulla höyrykäyttöisen painokoneen, jonka avulla painotuotteiden valmistaminen nopeutui merkittävästi. Koenigin laitteella kyettiin painamaan suunnilleen 1100 kopiota tunnissa, kun aiemmilla käsikäyttöisillä menetelmillä oli parhaimmillaan kyetty painamaan samaisessa ajassa vain suunnilleen 250 kopiota. Tämä keksintö mahdollisti painotuotteiden valmistamisen myös aiempaa pienemmällä työntekijämäärällä. Koenigin keksinnön jälkeen Pohjois-Amerikan ja Euroopan kirja- ja sanomalehtiteollisuuden alalla ryhdyttiin nopeasti korvaamaan käsikäyttöisiä painolaitteita nopeammilla höyrykäyttöisillä laitteilla, ja tuoretta teknologiaa paranneltiin entistäkin tehokkaammaksi.²⁵⁰

Historioitsija Philip B. Meggsin mukaan painoala laajentui 1830-luvulla ilmiömäisellä vauhdilla. Jatkuvasti kehittyvillä uusilla menetelmillä kyettiin tekemään painotuotteita huomattavasti aiempaa nopeammin, halvemmalla ja pienemmällä työntekijämäärällä. Kapasiteetin kasvaessa ja kustannusten pienentyessä myös kuluttajahinnat laskivat. Yleisö eli lukijakunta laajeni, kun tuotteet halpenivat ja tarjonta kasvoi.²⁵¹ *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* kuninkaalle kerrotaan ihmeellisestä välineestä, jonka avulla saattoi kirjoittaa tunnissa 20 000 kopiota Koraanista. Kuningas ei tietenkään asiaa usko, vaikka tällaiset lukemat olivat novellin kirjoitusajankohtana todellisuutta, tai ainakin lähellä sitä.²⁵² Poen motiivi kirjoittaa aikansa painomenetelmien hämmästyttävästä nopeudesta liittyy mitä todennäköisimmin kyseisen alan kehityksen nopeuteen 1800-luvun alkupuoliskolla.

Painoala, kirjailijan työ ja media olivat Poelle varsin tuttuja. Hän työskenteli koko aikuisikänsä median parissa ja kirjoitti tarinoitaan useisiin lehtiin. Näiden lisäksi hän toimi muun muassa toimittajana, oikolukijana, kriitikkona, sitojana, postittajana ja latojana.²⁵³ James Hutchisson huomauttaa, että Poe oli ylipäätään yksi ensimmäisistä lyhyitä fiktiivisiä

²⁵⁰ Meggs 1998, 132–133; Moran 1973, 105–107.

²⁵¹ Meggs 1998, 132–133. Vuosien 1820 ja 1850 välisenä aikana yhdysvaltalainen kirjapainoala kasvoi tuotoissa mitattuna viisinkertaiseksi. Yhdysvaltalaisten sanomalehtien määrä puolestaan lähes seitsenkertaistui vuosien 1810–1850 aikana. Whalen 2001, 74.

²⁵² Philip B. Meggsin mukaan 1800-luvun puoliväliin mennessä nopeimmilla painolaitteilla kyettiin painamaan suunnilleen 25 000 kopiota tunnissa. Meggs 1998, 133.

²⁵³ Ackroyd 2008, 59; Miller 1987, 147–150; Tresch 2013, 373; Whalen 2001, 64.

tarinoita, eli novelleja, julkaisseista kirjailijoista.²⁵⁴ Hän oli nuoresta asti myös haaveillut oman lehden perustamisesta, ja yritti toteuttaakin haavettaan useaan otteeseen. Oman lehden perustamishaluja epäilemättä lisäsi hänen monet negatiiviset lehdissä työskentelyyn liittyvät kokemuksensa.

Poe oli tiettävästi ensimmäinen itsensä kirjailijana elättänyt yhdysvaltalainen. Hän ei kuitenkaan missään nimessä rikastunut kirjoittamisella.²⁵⁵ James Hutchisson on luonnehtinut Poen työuran olleen kokonaisuudessaan hyvin raskas ja onneton. Hän eli suurimman osan aikuisiästään köyhydessä, ja koska monien lehtien omistajat tiesivät tämän, hyväksikäyttivät he Poen ahdinkoa ja maksoivat hänelle epäreilun pieniä palkkoja ja kirjoituspalkkioita. Poe oli kuitenkin ikään kuin pakotettu julkaisemaan tarinoitaan lehtien kautta, sillä kirjamyyjiltä minkäänlaisten korvausten saaminen olisi ollut vieläkin hankalampaa. Tämä johtui siitä, että Yhdysvalloissa ei ollut kunnollisia tekijänoikeuslakeja ennen 1890-lukua. Poen rahavaikeudet johtivat siihen, ettei hän haaveistaan ja monista yrityksistään huolimatta koskaan saanut omaa lehteään perustettua.²⁵⁶

Poe tarkasteli media-alan kehitystä, muun muassa nopeasti mekanisoituvia painovälineitä, aitiopaikalta, ja oli siitä henkilökohtaisesti huolissaan.²⁵⁷ Poe ilmaisi huolensa median muuttumisesta ehkä kaikkein selkeimmin *The Balloon Hoaxin* avulla. Hän julkaisi kyseisen novellin alun perin ikään kuin todellista tapahtumaa raportoivana uutisena. Suurimmassa osassa Poen tarinoita faktat sekoittuvat fiktion, mutta *The Balloon Hoax* erottuu lähes kaikista muista, sillä se tietoisesti esiteltiin lukijoille faktana. Alun alkaen tarinalla ei ollut huijauksen paljastavaa otsikkoa, vaan ainoastaan uutismaiset saatesanat:

Astounding Intelligence by Private Express from Charleston via Norfolk!—The Atlantic Ocean crossed in three days!! Arrival at Sullivan's Island of a Steering Balloon invented by Mr. Monck Mason.²⁵⁸

Peter Ackroyd on todennut, että Poe pyrki muotoilemaan tarinan mahdollisimman paljon tositarinaa ja siitä raportoivaa uutista muistuttavaksi, jotta ihmiset uskoisivat sen.²⁵⁹ Uutisena

²⁵⁴ Hutchisson 2005, 9.

²⁵⁵ Meyers 1992, 138.

²⁵⁶ Hutchisson 2005, 65–82, 112.

²⁵⁷ Tresch 2013, 373.

²⁵⁸ Poe 1844; Sova 2007, 28.

²⁵⁹ Ackroyd 2008, 98.

julkaistun tarinan alkupuolella on monen sivun mittainen hyvin yksityiskohtainen pallon teknisiä ominaisuuksia kuvaava osuus, joka noudattelee hyvin tarkasti ajalleen tyypillisen tieteellisen raportin muotoseikkoja ja käytäntöjä.²⁶⁰ Uskottavuutta lisäsi myös alun teknisessä osuudessa, kuten tarinan muissakin osuuksissa, esiintyvät 1840-luvulle ajankohtaiset todelliset henkilöt ja lentävissä palloissa juuri tuolloin käytössä olleet tekniset ominaisuudet. Poe kuvailee melko yksityiskohtaisesti muun muassa kahta Charles Greenin urauurtavaa keksintöä: laahusköyttä ja pallon täyttämistä typen sijaan hiilikaasulla.²⁶¹ Charles Greenin lisäksi Poen tarinassa esiintyy muitakin lentävien pallojen alalla vaikuttaneita todellisia ja ajankohtaisia henkilöitä, muun muassa vuoden 1836 ennätysellisen pitkään 580 mailin mittaiseen lentomatkaan osallistuneet Thomas Monck Mason ja Robert Holland.²⁶²

Poen huijaus onnistui; ilmeisesti hyvin iso osa lukijoista aluksi uskoi tarinan todeksi.²⁶³ Huijauksen onnistumisella Poe todisti liialliseksi sekä aikalaistensa luottavaisuuden uutisointia kohtaan että heidän uskonsa teknologisen edistyksen voittokulkua kohtaan. Paul K. Alkon on muotoillut asian niin, että huijauksen onnistumisen myötä vannoutunut luotto edistykseen ja teknologiaan osoittautuivat järjenvastaiseksi, tehden kaikkien huijaukseen uskoneiden sinisilmäisyydestä naurettavaa.²⁶⁴ Todennäköisesti juuri tämän Poe halusikin osoittaa. Hän oli ainakin ilmeisen tyytyväinen aiheuttamastaan hämmennyksestä, minkä hän selkeäsanaisesti osoittikin *Columbian Spy* -lehteen suunnilleen kuukausi *The Balloon Hoaxin* julkaisemisen jälkeen kirjoittamassaan artikkelissa.²⁶⁵ John Treschin mukaan *The Balloon Hoax* on malliesimerkki sellaisesta novellista, jolla Poe pyrki arvostelemaan aikanaan edistyksellisenä pidetyn teknologian rajoittuneisuutta.²⁶⁶

Sananmukaisesti luettuna ja Poen kritiikkiin liittyviltä konteksteilta silmät ummistaen *The Balloon Hoaxin* voisi tulkita erittäin innokkaasti lentoteknologiaan suhtautuvaksi matkakertomukseksi. Tämän novellin tapauksessa Poen kenties vahvimmat motiivit eivät kuitenkaan paljastu tekstiä kirjaimellisesti lukemalla, eivätkä edes rivien välistä. Itse tarina oli nimittäin vain Poen väline, jonka avulla hän ilmaisi huolensa painotekniikan kehityksestä ja

²⁶⁰ Poe (1844) 1849, 89–94; Tresch 2013, 375.

²⁶¹ Poe (1844) 1849, 92–93; Richards 2009, 17.

²⁶² Poe (1844) 1849, 88–99; Richards 2009, 17.

²⁶³ Meyers 1992, 154–155.

²⁶⁴ Alkon 2002, 102–103.

²⁶⁵ Sova 2007, 29.

²⁶⁶ Tresch 2013, 372.

alleviivasi massamedian epäluotettavuutta.²⁶⁷ Huijaamalla lukijoitaan, hän siis toi esiin modernin teknologian avulla tapahtuvan tiedon tuottamis- ja välittämistapojen heikkouksia.

Sanomalehti- ja painoteollisuuden kehityksen myötä verrattain halvat lehdet alkoivat yleistyä 1830–1840-luvuilla. Tällaisista lehdistä käytettiin nimitystä 'penny dailies' tai 'penny newspapers'. Näiden lehtien lukijakunnat kasvoivat lyhyessä ajassa melko suuriksi, kun yhä useammalla yllättäen alkoi olla niihin varaa.²⁶⁸ *The Balloon Hoax* julkaistiin alun perin *The Sun* -lehdessä, joka oli tiettävästi ensimmäinen menestynyt penny newspaper.²⁶⁹ Kyseinen lehti oli erikoistunut uutisten ja ylipäänsä faktojen sensaatiomaiseen esittämiseen.²⁷⁰ Tämä sopi mainiosti Poen tarkoitukseen. Lehden tyyli ja verrattain laaja lukijakunta yhdistettyinä ihmisiä suuresti kiinnostaneeseen aiheeseen johtivat siihen, että lehti herätti todella laajaa kiinnostusta, ja se myytiin erittäin nopeasti loppuun.²⁷¹

Suuresta suosiosta huolimatta, Poe sai tarinan kirjoittamisesta ja julkaisusta vain tavanomaisen, hyvin pienen korvauksen.²⁷² Koko episodilla hän onnistui kuitenkin osoittamaan ja todistamaan, että hänen aikalaisensa olivat niin kiinnostuneita teknologiasta, että he ikään kuin halusivat uskoa sen ihmeellisimpiinkin saavutuksiin, vaikka ne eivät olisi totta, ja että suuren ja sensaatiohakuksen massan harhaan johtaminen oli 1840-luvun painomenetelmillä liiankin helppoa. Kuten Jeffrey Meyers on luonnehtinut, koko huijausepisode ja aikaisten hurmiollinen innostus tarinassa kuvattua saavutusta kohtaan ilmentävät hyvin 1840-luvun edistysuskon voimakkuutta.²⁷³

On mahdollista, että 1840-luvun media-alan ja siihen liittyvän teknologisen kehityksen lisäksi Poe halusi osoittaa tyytymättömyytensä ajalleen tyyppillisten lehtien tyyliä kohtaan. Linda Patterson Miller on nimittäin todennut, että monista Poen lähettämistä kirjeistä käy ilmi, ettei hän juurikaan pitänyt tiettyihin lehtiin, esimerkiksi *Graham's Lady's and Gentleman's Magazineen*, kirjoittamisesta, koska hän ei olisi halunnut joutua muokkaamaan tyyliään massoituneen populaariyleisön maulle sopivaksi. Poen kirjeenvaihdosta käy ilmi myös se,

²⁶⁷ Tresch 2013, 375.

²⁶⁸ Miller 1987, 149.

²⁶⁹ Whalen 2001,

²⁷⁰ Beaver 1976, 368.

²⁷¹ Lehdet vietiin niin nopeasti käsistä, että Poe ei ilmeisesti itse ehtinyt ostaa kopiota. Beaver 1976, 369.

²⁷² Meyers 1992, 154.

²⁷³ Meyers 1992, 155.

että hän kaavaili omasta toteutumatta jääneestä lehdestään korkealaatuista ja tasokkaalle yleisölle suunnattua.²⁷⁴

Poe siis mitä ilmeisemmin haaveili omasta lehdestä, joka olisi tasokkaampi kuin ne lehdet, joissa hän itse työskenteli. Kun ottaa huomioon tämän haaveen, Poen työskentelyhistorian epäonnisuuden, hänen näkemyksensä aikansa populaariyleisöistä, *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* esitetyn luonnehdinnan modernien painomenetelmien potentiaalisesta uhasta sekä Poen halun osoittaa modernin median epäluotettavuus *The Balloon Hoaxin* avulla, vaikuttaa ilmeiseltä, että Poe oli huolestunut oman alansa kehityksestä. Tässä valossa Poe näyttäytyy kenties tietynlaisena katkeroituneena taiteilijana, joka vastentahtoisesti joutui tinkimään taiteestaan elättääkseen itsensä. Karen Roggenkamp onkin esittänyt, että Poe ei ollut tyytyväinen penny dailies -lehtiin tai ylipäättään lehti- ja painoalan kehitykseen, mutta oli itsensä elättääkseen pakotettu olemaan osa niitä.²⁷⁵

Poen suhteesta teknologiaan, tieteeseen ja teollistumiseen voi tehdä, ja aikojen saatossa on tehtykin, monenlaisia tulkintoja. Muun muassa yhdysvaltalaisista scifi-kirjallisuutta tutkineen kulttuurihistorioitsijan Howard Bruce Franklinin mukaan Poe pyrki novelleillaan sanomaan, että tiede keskittyy liian paljon totuuksien selvittämiseen.²⁷⁶ Joidenkin novellien kohdalla Franklinin väite tuntuu perustellulta. On mahdollista, että juuri tätä Poe pyrki tuomaan esiin esimerkiksi sellaisilla novelleillaan, jotka kuvailevat erilaisten todellisten laitteiden epätodelliselta tuntuvia ja selvästi yliluonnollisia ominaisuuksia, ja joissa tämä parodiallinen osuus on myös jokaiselle lukijalle selvä.

The Balloon Hoaxissa tilanne on kuitenkin lähes päinvastainen, minkä vuoksi Franklinin väite ei tuntuisi sopivan siihen. Huijauksellaan Poe nimittäin pyrki todistamaan, että ihmisten pitäisi nimenomaan uskoa vain siihen, mikä on totta. Poe tässä tapauksessa puhuu kyllä tiedettä vastaan, mutta hän ei kritisoi sen tapaa pyrkiä totuuteen, vaan nimenomaan sen valheellisen tiedon leviämisen mahdollistavia ulottuvuuksia. Kritiikin kohteena olivat siis uudet mediamuodot, jotka välittivät, levittivät ja tuottivat uutisia niin nopeasti, että fiktion sekoittuminen faktojen joukkoon saattoi jäädä kokemattomalta ja hyväuskoiselta yleisöltä huomaamatta.

²⁷⁴ Miller 1987, 148.

²⁷⁵ Roggenkamp 2005, 15.

²⁷⁶ Franklin 1978, 103.

Poe käsitteli useissa novelleissaan 1800-luvun alkupuoliskon teknologisia mullistuksia. Lennättimestä hän kirjoitti novelliensa kokonaissävy ja aikalaistensa enemmistön näkemykset huomioon ottaen yllättävän, jopa hämmästyttävän, positiiviseen ja innokkaaseen sävyyn, mutta modernin painoteollisuuden ja kehittyneiden viestintämenetelmien muodostamaan kokonaisuuteen hän vaikuttaisi suhtautuneen selvästi pessimistisemmin. Junat ja lentävät pallot esiintyvät novelleissa myös jokseenkin edistysuskon mukaisessa positiivisessa valossa, mutta toisin kuin lennättimestä, näistä Poe kirjoitti myös kriittiseen sävyyn. Vaikka Poen tapa kirjoittaa matkustus- ja viestintäteknologioista vaikuttaisi osittain heijastelleen ajalleen ominaista edistysuskoa, kirjoitti hän itse ilmiöstä hyvinkin kriittisesti, kommentoiden esimerkiksi edistysajatuksen naurettavuutta ja tuhoisuutta. Juuri kriittinen ote yhdistettynä teknofobisiin, scifimäisiin ja dystooppisiin elementteihin erottaa Poen selkeästi aikansa valtavirtakirjallisuudesta.

4 Lopuksi

Edgar Allan Poen 1840-luvun scifi-novellit kuvaavat mielenkiintoisella tavalla aikansa ilmiöitä. Tässä tutkielmassa on selvitetty, miten Poen novellit suhteutuvat ajallisiin, maantieteellisiin, aatteellisiin ja kirjallisuushistoriallisiin konteksteihinsa. Novelleja on peilattu 1800-luvun alkupuoliskon teollistumiseen, teknologiaan, fiktiivisen kirjallisuuden konventioihin, edistysuskoon ja ylipäättään ajan henkeen. Novellien tyyli sekä sana- ja aihevalinnat osoittautuivat osittain ajallisilla ja maantieteellisillä konteksteilla selitettäväksi, mutta suurimmaksi osaksi ajalleen hyvin epätyypilliseksi.

Tutkielman päähuomio ja -kysymykset keskittyivät novellien teknofobisiin, kriittisiin ja dystooppisiin elementteihin, sekä sen selvittämiseen, miten nämä liittyvät aikansa faktuaaliseen materiaaliseen kehitykseen, ajatusmaailmaan ja kaunokirjallisuuden perinteisiin. Analyysien täsmentämiseksi ja laajentamiseksi tiettyjä novellien osia ja teemoja peilattiin myös Poen henkilökohtaiseen elämään sekä joihinkin tämän tutkielman alkuperäisaineiston ulkopuolisiin Poen ja hänen aikalaistensa kirjallisiin teoksiin.

Poen scifimäiset novellit ovat tietyllä tavalla epäsopivia moniin konteksteihinsa. Tämän tutkielman kenties oleellisin havainto oli se, että Poen teknofobinen, dystopinen ja kaikin puolin edistykseen kriittisesti suhtautuva tyyli oli ristiriidassa aikansa vallitsevan aateilmapiirin ja kirjallisuuden konventioiden kanssa. Tämän tutkielman sekä sen alkuperäisaineiston ja tutkimuskirjallisuuden perusteella vaikuttaisi todennäköiseltä, että Poen motiivit kirjoittaa näin ajalleen epätyypillisesti liittyivät muun muassa teknologisen ja teollisen kehityksen liialliselta tuntuvaan nopeuteen, tietynlaiseen rauhallisen ja perinteisen elämäntavan romantisointiin sekä Poen pettymyksiin paino- ja lehtialalla.

Vaikka tutkielmassa analysoitujen viiden scifi-novellien tyyli on enimmäkseen edistysuskoa kritisoiva, on joissain novellien osissa myös sellaisia elementtejä, jotka vaikuttaisivat tietyllä tavalla henkivän 1800-luvun voimakasta edistysuskoa. Esimerkkinä tällaisesta voidaan pitää muun muassa henkilöhahmojen tapoja kuvailla omaa aikaansa ihmeelliseksi tai kaikin tavoin suvereeniksi ja edistyselliseksi. Tällaisia ensisilmäyksellä edistysuskolta näyttäviä yksittäisiä elementtejä ei kuitenkaan voi suoranaisesti pitää todisteina Poen edistysuskosta, sillä suurimmaksi osaksi ne vaikuttaisivat kytkeytyvän hänen tapoihinsa kritisoida edistysuskoa.

Tämän tutkielman aineistoksi valikoituneet novellit eivät siis pääosin noudattele 1800-luvun voimakasta edistysuskoa. Poikkeuksen kuitenkin tekevät sellaiset kuvaukset, jotka

kohdistuvat tiettyihin teknologisiin välineisiin; erityisesti matkustusteknologioihin ja lennättimeen. Poen juniin ja lentäviin palloihin kohdistuvaa kirjoitustyyliä voisi kuvailla yllättävän positiiviseksi, jos sitä verrataan novellien yleisesti negatiiviseen ja teknofobiseen sävyyn. Matkustusvälineiden nopeutta, mullistavuutta ja kaikenlaista hienoutta korostetaan muun muassa *The Balloon Hoaxissa*, *Mellonta Tautassa* ja *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa*. Myös *Some Words With a Mummyssa* junamatkustukseen viitataan ohimennen positiivisesti. Vaikka kyseisen novellin junateknologiaan liittyvä osio on hyvin lyhyt, on se huomionarvoinen, sillä lähes mikään muu 1800-luvulle ominainen asia tai ilmiö ei novellissa esiinny positiivisessa valossa.

Lennättimeen liittyvät novellien osiot ovat vielä matkustusteknologioita kuvailevia osioitakin selkeämmin ristiriidassa Poen teknofobisen kokonaistyylin kanssa. Lennättimestä Poe ei nimittäin, ainakaan tämän tutkielman aineistona olevissa novelleissa, kirjoittanut negatiivista sanaakaan. Juna- ja lentoteknologian kuvailua Poe selvästi käytti joissain novelleissaan dystooppisen ja muutoinkin kriittisen kokonaiskuvan rakennuspalikkana, vaikkakin suhteellisen vähän ja maltillisesti. Lennättimeen liittyvien osuuksien on vaikea nähdä toimivan samalla tavalla, sillä ne vaikuttaisivat olevan puhtaasti positiivisia. Lennätin toki esiintyy samoissa yleissävyltään dystooppisissa tai teknofobisissa novelleissa kuin juna ja lentävä pallo, eli siinä mielessä lennättimenkään kuvailun ei voida kirjaimellisen innokkaista sanoista huolimatta suoraviivaisesti nähdä kuvastavan Poen teknologiasuhteen edistysuskoisuutta.

Poe kirjoitti lennättimestä hyvin innokkaasti aikana, jolloin yleinen mielipide oli enemmänkin kyseistä teknologiaa vastustava tai ainakin vähättelevä. Tämä asetus ei päde juniin ja lentäviin palloihin, sillä niihin suhtauduttiin 1840-luvun Yhdysvalloissa pääsääntöisen positiivisesti. Osa ihmisistä toki koki esimerkiksi junan nopeuden ja elottomuuden epämiellyttäväksi, mutta laajamittaisesti yleinen suhtautuminen rautateitä ja junia kohtaan oli 1840-luvulla voimakkaan positiivinen. Sekä juna- että lentomatkustuksen onnettomuuksista kirjoitettiin ajan lehdissä, mutta uutisoinnin aiheuttamat mahdolliset pelokkaat tuntemukset eivät saaneet yleistä edistysuskon sävyttämää mielipidettä kääntymään teknologiaa vastaan.

Vaikka yksittäisiä teknologisia sovellutuksia kuvataankin positiivisesti ja ihailevasti, niin kokonaisuuksiin Poen novelleissa suhtaudutaan selvästi negatiivisemmin. Esimerkiksi informaatioteknologioiden muodostama media-ala saa osakseen huomattavaa kritiikkiä. *The Balloon Hoaxin* innokkaat sanat eivät kirjaimellisesti tulkittuina vaikuta kritisoiivan yhtään

mitään, mutta Poe käytti tarinaa ennen kaikkea ihmisten huijaamiseen ja sen kautta modernin median heikkouden esiin tuomiseen. Poe osoitti kyseisen novellin avulla, että modernin teknologian nopeus ja tehokkuus ei ole pelkästään positiivista, vaan sitä voidaan käyttää sekä hyvään että pahaan, juuri kuten hän *The Thousand-and-Second Tale of Scheherazadessa* vertauskuvallisesti luonnehti. Tässä vuoden 1845 novellissa Poe esitti huolensa myös siitä, miten jatkuva ja nopea kehitys muuttaa ihmisen ja teknologian rajoja tai suhteita.

Kaikkein selkeimmin ja kattavimmin edistysuskon vastaisuus tai kritisointi näkyy tämän tutkielman alkuperäisaineiston varhaisimmassa novellissa, *The Colloquy of Monos and Unassa*. Siinä Poe hyökkää todella laajaa kokonaisuutta, eli koko nopeaa teollistumisprosessia ja sen aiheuttamia muutoksia vastaan. Kyseisessä novellissa Poe luonnehti dystopiaa, joka vääjäämättä odottaisi ihmiskuntaa, jos se ei ymmärtäisi suhtautua edistysajatukseseen kriittisesti, vaan jatkaisi sinisilmäisesti luonnon tuhoavaa ja kaiken hävittävää teollistumisen prosessia. Mitä todennäköisimmin Poe ei ollut ainoa tällaisia huolia 1800-luvun alkupuoliskolla pohtinut henkilö, mutta se että hän kirjoitti huolistaan tarinoissaan, oli varsin poikkeuksellista.

Poe oli tietyllä tavalla aikansa pioneeri kirjoittaessaan teknologiasta ja ajan ilmiöistä seifimäisesti, teknofobisesti ja dystooppisesti, eli sävyyn, josta tuli valtavirtaa vasta 1800–1900-lukujen vaihteessa. On kuitenkin syytä huomata, että Poe saattoi olla aikaansa edellä korkeintaan kuvaannollisesti. Tämän vuoksi hänen ajatuksensa, aiheensa ja tyylikeinonsa ovat kaikesta erikoisuudestaan ja mahdollisesta pioneerimaisuudestaan huolimatta sidottuja omaan todelliseen aikaansa. Tämä on havaittavissa esimerkiksi sellaisissa novelleissa, joissa kokonaistyyli on selvän edistysvastainen, mutta yksittäisiä teknologisia sovellutuksia kuvaillaan silti innokkaasti.

Vaikka Poe oli tyyleineen sidottu aikaansa, ovat monet hänen novelliensa teemoista edelleen hyvin ajankohtaisia. Teollistumisen ja ylipäättään ihmisen toiminnan negatiivinen vaikutus luontoon sekä muun muassa koneen ja ihmisen välisen rajan häilyminen ovat edelleen hyvin vahvasti ihmiskuntaa vaivaavia ja arveluttavia teemoja. Esimerkiksi tekoälyn ja ilmastonmuutoksen pelko liittyvät nimenomaan 2000-luvun kontekstiin ja diskursseihin, mutta niiden yhteys Poen novelleissa läsnä oleviin huoliin on ilmeinen.

Poen novellien teemat vaikuttavat ajankohtaisilta paitsi kriittisten, myös teknologiainfoisten osuuksiensa vuoksi. Poe kirjoitti 1840-luvulla innostuneesti ja hämmästellään siitä, miten

lennättimen avulla viestejä kyettiin välittämään minne vain lähes silmänräpäyksessä. Tämä ajatus vaikuttaa siinä mielessä tutulta, että esimerkiksi 1990- ja 2000-luvuilla internetin mahdollistamaa tiedonvälitystä ja yhteydenpitoa on hämmästely samankaltaisesti. Näitä ei tietenkään voi suoraviivaisesti verrata toisiinsa, eikä 1840-luvun hämmästelyä voi kokonaisuudessaan ymmärtää 2020-luvulla. Kuitenkin yhteys nyky maailman ja monien Poen novellien osien välillä on hyvin helppo havaita.

Vaikka 1800-luvulla vallinnut edistysusko on laimentunut 1900-luvun aikana ja 2000-luvulla, on se edelleen olemassa. Muun muassa teknologiselle kehitykselle asetetaan vieläkin samankaltaisia positiivisia, ajoittain jopa yltyöpositiivisia, odotuksia. 1800-luvun alussa vallinneen ajatuksen, jonka mukaan teknologia on tietynlainen pelastaja ja ihanneyhteiskunnan mahdollistaja, voidaan nähdä olevan edelleen olemassa. Siinä missä osa ihmisistä odotti joskus laajan lennätinverkoston takaavan maailmanrauhan, odotti osa ihmisistä sitä myös puhelimen ja internetin kehityksen yhteydessä.

Teknologia, teknofobia, teollistuminen ja edistysusko ovat vahvasti läsnä tämän tutkielman alkuperäisaineiston scifimäisissä novelleissa. Nämä teemat tai elementit ohjasivatkin hyvin pitkälti aineiston rajausta. Alkuperäisaineistoksi valikoitui sellaiset novellit, joissa nämä elementit korostuvat riittävästi, ja joissa ei korostu liiaksi täysin toisenlaiset elementit, esimerkiksi voimakas mystiikka. Rajausta ohjasivat myös ajallinen ja teostyyppillinen ulottuvuus; kaikki teokset ovat novelleja ja ne on julkaistu ensimmäisen kerran 1840-luvulla yhdysvaltalaisissa lehdissä. Laajemmalla tai vähemmän tarkalla rajauksella mukaan olisi voinut mahtua esimerkiksi scifimäinen vuonna 1835 julkaistu *The Unparalleled Adventure of One Hans Pfaall* -novelli, Poen ainoaksi romaaniksi jäänyt vuoden 1838 *The Narrative of Arthur Gordon Pym of Nantucket* tai hänen lukuisat tieteellissävytteiset esseensä.

Poen novellien ajallisten muutosten tutkiminen teknologiaan ja teollistumiseen kontekstoiden saattaisi olla historian tutkimukselliselta kannalta erittäin kiinnostavaa. Tällaisessa tutkimuksessa alkuperäisaineiston tulisi olla tämän tutkielman aineistoa laajempi, eikä sitä kannattaisi rajata pelkästään 1840-luvun novelleihin. Jos analyysiin mahduttaisi teoksia koko Poen yli 20-vuotiselta kirjoittajan uralta, olisi hänen tuotannostaan hyvin todennäköisesti havaittavissa monenlaisia kiinnostavia muutoksia, luultavasti myös teknologisoitumisen ja teollistumisen vaiheisiin linkittyviä.

Poen tuotanto on suhteellisen laaja ja hänen kerrontansa on pääsääntöisesti hyvin monitulkintaista, minkä vuoksi myös mahdollisten tutkimusnäkökulmien ja rajausten mahdollisuudet ovat lukemattomia. Poen tuotannon kanssa voisi lähteä lähes mihin suuntaan vain. Hänen tuotannossaan ja tyyliinsään on niin paljon kiinnostavia elementtejä, että esimerkiksi jokaisen tässä tutkielmassa lyhyestikin esiintyvän teeman voisi ottaa omaksi tutkimukseen tai sarjaksi tutkimuksia.

Tässä tutkielmassa lyhyesti käsitelty nostalgia ja menneen kaipuu voisi laajempaan teemana avata erittäin mielenkiintoisen näkökulman Poen novelleihin ja niiden sijoittumiseen ajan kirjalliseen kontekstiin. Poen novelleja ja nostalgiaa käsittelevä tutkimus voisi olla siinäkin mielessä antoisaa, että sellaista ei kenties ole juurikaan tehty, tai ainakaan suoranaisesti sellaista teemaa käsitteleviä tutkimuksia ei tätä tutkielmaa tehdessä ilmennyt. Tosin, ottaen huomioon, miten laajasti ja monitieteisesti Poen tuotantoa on tutkittu, todennäköisimmältä tuntuisi, että jokin sellaista teemaa käsittelevä artikkeli tai teos olisi laajemmalla etsinnällä löydettävissä.

Antoisaa ja kenties jopa merkittävää voisi olla myös Poen novellien scifimäisyyden tai ”scifiyden asteeseen” pureutuva monitieteinen tutkimus. Vaikka Poen tuotannon ja scifi-genren yhteyksistä on kirjoitettu jonkin verran, ilmeisesti laajempaa ja kokoavampaa hänen tuotantonsa scifimäisyyttä analysoivaa teosta ei ole julkaistu, ainakaan viimeisen muutaman vuosikymmenen aikana. Tällainen tutkimus voisi olla vaikea toteuttaa, mutta se voisi myös olla yrityksen arvoinen, jos sillä onnistuttaisiin hahmottelemaan esimerkiksi jonkinlaista sekä historian- että kirjallisuudentutkimukselliset näkökannat yhdistelevää kokonaiskäsitystä.

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu teknofobian, teknologiauskon ja edistysuskon alkuvaiheita uudenaikaisella näkökulmalla yhden merkittävän kirjailijan teosten valossa. Tutkielman ytimessä oleva Poelle ominaisten tyylien vertautuminen aikansa kirjallisiin valtatrendeihin ja voimakkaaseen edistysuskoon on teemana kiinnostava ja antoisa, ei vähiten siksi, että sitä käsitteleviä teoksia ei ole mitään ilmeisemmin juurikaan julkaistu, tai ainakaan niitä ei ole saatavilla. Tämän tutkielman sekä sen tekemiseen liittyvien valintojen ja rajausten kautta muodostui sellainen kuva, että Poen novellit olivat tyyliinsä suhteen aikaansa edellä, mutta motiivit tyylien takana liittyivät selvästi omaan aikaansa. Novellien teknofobinen, dystooppinen ja edistystä kritisoiava tyyli vaikuttaisi siis kummunneen nimenomaan teknologisesta ja teollisesta kehityksestä johtuvista muutoksista sekä 1800-luvun alkupuoliskolla vallinneesta voimakkaasta edistysuskosta.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Poe, Edgar Allan: The Colloquy of Monos and Una. *Graham's Lady's and Gentleman's Magazine*, Vol. 18, Philadelphia 1841, 52–55.

Poe, Edgar Allan: The Balloon Hoax. First edition 1844 (*The Sun*). *Tales. The Works of Edgar Allan Poe*. Ed. Redfield, J. S. W. J. Widdleton, New York 1849, 88–101.

Poe, Edgar Allan: Some Words with a Mummy. *The American Review. A Whig Journal of Politics, Literature, Art and Science*, New York 1845a, 363–370.

Poe, Edgar Allan: The Thousand-and-Second Tale of Scheherazade. *Godey's Magazine and Lady's Book*, Vol. 30, Philadelphia 1845b, 61–67.

Poe, Edgar Allan: Mellonta Tauta. *Godey's Lady's Book*, Vol. 38, Philadelphia 1849, 133–138.

Tutkimuskirjallisuus

Ackroyd, Peter: *Edgar Allan Poe. Lyhyt Elämä*. Atena, Jyväskylä 2008.

Alkon, Paul K.: *Origins of Futuristic Fiction*. The University of Georgia Press, Athens 1987.

Alkon, Paul K.: *Science Fiction Before 1900. Imagination Discovers Technology*. Routledge, New York 2002.

Bachinger, Katrina E.: The aesthetics of not keeping in step: reading the consumer mobocracy of Poe's 'The Devil in the Belfry' against Peacock. *Modern Language Quarterly*, Vol.51 (4), Seattle 1990, 513–534.

Beaver, Harry: *Science fiction of Edgar Allan Poe*. Penguin Books, New York 1976.

Burgen, Arnold & McLaughlin, Peter & Mittelstraß, Jürgen: Introduction. *The Idea of Progress*. Ed. Burgen, Arnold & McLaughlin, Peter & Mittelstraß, Jürgen. Walter de Gruyter, Berlin & New York 1997, IX–XI.

Carey, James W.: *Communication as Culture. Essays on Media and Society*. Routledge, New York & London 2009.

Carr, Edward H.: *Mitä historia on*. Otava, Helsinki 1963.

Claeys, Gregory: *Searching for Utopia. The history of an Idea*. Thames & Hudson, London 2011.

Claeys, Gregory: *Dystopia. A Natural History. A Study of Modern Despotism, Its Antecedents, and Its Literary Diffractions*. Oxford University Press, 2017.

Coye, Ray W. & Murphy, Patrick J.: The Golden Age. Service Management on Transatlantic Ocean Liners. *Journal of Management History*, Vol. 13 (2), 2007, 172–191.

Dinello, Daniel: *Technophobia! Science Fiction Visions of Posthuman Technology*. University of Texas Press, Austin 2005.

Dodge, N. S: Charles Babbage. *IEEE Annals of the History of Computing* (22) 2000, 22–43.

Edgerton, David: *The Shock of the Old. Technology & Global History Since 1900*. Profile Books, London 2008.

Ehrlich, Heyward: Poe in Cyberspace. Technology, Magic and Quack Physics. *The Edgar Allan Poe Review*, Vol 15 (2), 2014, 263–268.

Ehrlich, Heyward: Poe in Cyberspace. His Contribution to Internet Pre-History. *The Edgar Allan Poe Review*, Vol 18 (2), 2017, 267–274.

Franklin, Howard Bruce: *Future Perfect. American Science Fiction of the Nineteenth Century*. Oxford University Press, Oxford 1978.

Freedgood, Elaine: *Victorian Writing about Risk. Imagining a Safe England in a Dangerous World*. Cambridge University Press, 2004.

Genre SF, *The Encyclopedia of Science Fiction*, 2015, http://www.sf-encyclopedia.com/entry/genre_sf. [haettu 9.11.2021].

Gernsback, Hugo: The Lure of Scientifiction. *Amazing Stories*, Vol 1 (3), 1926, 195.

Gifford, Terry: Pastoral, Anti-Pastoral, and Post-Pastoral. *The Cambridge Companion to Literature and the Environment*. Ed. Westling, Louise. Cambridge University Press, 2014, 17–30.

Gunn, James: *The Road to Science Fiction. From Gilgamesh to Wells*. New American Library, New York 1977.

Halliburton, David: *Edgar Allan Poe. A Phenomenological View*. Princeton University Press, Princeton 1973.

Harter, Jim: *World Railways of the Nineteenth Century. A Pictorial History in Victorian Engravings*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore & London 2005.

Hayes, Jeremiah: A History of Transatlantic Cables. *IEEE Communications Magazine*, Vol 46 (9), 2008, 42–48.

Headrick, Daniel R.: *The Tentacles of Progress. Technology Transfer in the Age of Imperialism, 1850-1940*. Oxford University Press, New York & Oxford 1988.

Hochfelder, David: *The Telegraph in America, 1832–1920*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 2012.

Hutchisson, James M.: *Poe*. University Press of Mississippi, Jackson 2005.

Hutchisson, James M.: The South. *Edgar Allan Poe in Context*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2013, 13–21.

Hyrkkänen, Markku: *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere 2002.

Hyrkkänen, Markku: Historian arvo ja viehätys. *Tutkijan kirja*. Toim. Kinnunen, Merja & Lempiäinen, Kirsti & Löytty, Olli. Vastapaino, Tampere 2008, 187–203.

Jokisalo, Jouko: Edistys, ihmisen luontosuhde ja koulun historianopetus. *Ainedidaktiikka ja koulutuspolitiikka. Ainedidaktiikan symposiumi 2012*. Toim. Routarinne, Sara & Tainio, Liisa & Juuti, Kalle. Helsingin yliopisto 2013, 23–33.

Kapari-Jatta, Jaana: *Edgar Allan Poe. Kootut kertomukset*. Kustannusosakeyhtiö Teos, Helsinki 2006.

Kennedy, J. Gerald: Introduction: Poe in Our Time. *A Historical Guide to Edgar Allan Poe*. Ed. Kennedy, J. Gerald. Oxford University Press, Oxford 2001, 3–17.

Ketterer, David: *New Worlds for Old. The Apocalyptic Imagination, Science Fiction, and American Literature*. Indiana University Press, Bloomington & London 1974.

Landess, David S.: *Revolution in Time. Clocks and the Making of the Modern World*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge & London 1983.

Latham, Rob: *The Oxford Handbook of Science Fiction*. Oxford University Press, Oxford 2014.

Ljunquist, Kent P.: Prospects for the Study of Edgar Allan Poe. *Resources for American Literary Study*, Vol. 21 (2), 1995, 173–188.

Maddison, Angus: *The World Economy. Historical Statistics*. OECD Publications, Paris 2003.

Marshall, Ian: Steel Wheels on Paper. The Railroad in American Literature. *Railroad History*, No. 165, Railway & Locomotive Historical Society 1991, 37–62.

Marx, Leo: *The Machine in the Garden. Technology and the Pastoral Ideal in America*. Oxford University Press, New York 2000 (first edition 1964).

Meggs, Philip B.: *A History of Graphic Design*. John Wiley & Sons, New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore & Toronto 1998.

Meyers, Jeffrey: *Edgar Allan Poe. His Life and Legacy*. John Murray, London 1992.

Miller, Linda Patterson: Poe on the Beat. "Doings of Gotham" as Urban, Penny Press Journalism. *Journal of the early Republic*, Vol.7 (2), Society for Historians of the Early American Republic, Indianapolis 1987, 147–165.

Moran, James: *Printing Presses. History & Development from the 15th Century to Modern Times*. University of California Press, Berkeley & Los Angeles 1973.

Mäkikalli, Aino: *From Eternity to Time. Conceptions of Time in Daniel Defoe's Novels*. Peter Lang AG, International Academic Publishers, Bern 2007.

Nisbet, Robert: *History of the Idea of Progress*. Heinemann, London 1994.

Oinonen, Paavo & Mähkä, Rami: Fiktio kulttuurihistorian tutkimuksen lähteenä ja kohteena. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Nivala, Asko & Mähkä, Rami. Turun yliopisto 2012, 271–303.

Ollila, Anne: Maallistuva aika. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa. *Menneen ja tulevan välillä. 1800-luvun kulttuurihistorian lukukirja*. Toim. Salmi, Hannu. K & h, Turku 2011.

Osterhammel, Jürgen: *The Transformation of the World. A Global History of the Nineteenth Century*. Princeton University Press, Princeton & Oxford 2014.

Otis, Laura: *Networking. Communication With Bodies and Machines in the Nineteenth Century*. The University of Michigan Press, 2001.

Pred, Allan: *Urban Growth and City Systems in the United States, 1840-1860*. Harvard University Press, London 1980.

Richards, John: *A History of Airships*. The History Press, Stroud 2009.

Roberts, Adam: *The history of science fiction*. Palgrave Macmillan, New York 2006.

Roggenkamp, Karen: *Narrating the News. New Journalism and Literary Genre in Late Nineteenth-Century American Newspapers and Fiction*. The Kent State University Press, Kent & London 2005.

Rose, Anne C.: *Voices of the Marketplace. American Thought and Culture, 1830–1860*. Rowman & Littlefield Publishers, Lanham 1995.

Rosenheim, Shawn James: *The Cryptographic Imagination. Secret Writing from Edgar Poe to the Internet*. The John Hopkins University Press, Baltimore 1997.

Royot, Daniel: Poe's Humor. *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2002, 57–71.

Saarelainen, Juhana: Konteksti ja kontekstualisoiminen. *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Nivala, Asko & Mähkä, Rami. Turun yliopisto, kulttuurihistoria, 2012, 244–268.

- Salmi, Hannu: *“Atoomipommilla kuuhun!” Tekniikan mentaalihistoriaa*. Edita, Helsinki 1996.
- Salmi, Hannu: *Vuosisadan lapset. 1800-luvun kulttuurihistoria*. Turun yliopisto, kulttuurihistoria & Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, Turku 2002.
- Sargent, Lyman Tower: The Three Faces of Utopianism Revisited. *Utopian studies*, Vol.5 (1) 1994, 1–37.
- Schivelbusch, Wolfgang: *Junamatkan Historia*. Vastapaino, Tampere 1996 (first edition 1977).
- Segal, Howard P.: *Utopias. A Brief History from Ancient Writings to Virtual Communities*. Wiley-Blackwell, Chichester 2012.
- Sova, Dawn B.: *Critical companion to Edgar Allan Poe. A Literary Reference to His Life and Work*. Facts on File, New York 2007.
- Stableford, Brian: Science Fiction Before the Genre. *The Cambridge Companion to Science Fiction*. Ed. Edward, James & Mendelsohn, Farah. Cambridge University Press, Cambridge 2003, 15–31.
- Standage, Tom: *The Victorian Internet. The Remarkable Story of the Telegraph and the Nineteenth Century's On-Line Pioneers*. Walker & Company, New York 2007.
- Stover, John F.: *American Railroads*. The University of Chicago Press, Chicago & London 1997.
- Swirski, Peter: *Between literature and science. Poe, Lem, and Explorations in Aesthetics, Cognitive Science, and Literary Knowledge*. McGill-Queen's University Press, Montreal & Kingston 2000.
- Swirski, Peter: The Heritage of Fiction Science. *Edgar Allan Poe in Context*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2013, 343–352.
- Syrjämaa, Taina: *Edistyksen luvattu maailma. Edistysusko maailmannäyttelyissä 1851–1915*. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki 2007.

- Taylor, Jonathan: Cosmology and Cosmogony. *Edgar Allan Poe in Context*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2013, 353–362.
- Tresch, John: Extra! Extra! Poe invents science fiction!. *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2002, 113–132.
- Tresch, John: Technology. *Edgar Allan Poe in Context*. Ed. Kevin J. Hayes. Cambridge University Press, Cambridge 2013, 372–382.
- Tresch, John: The Potent Magic of Verisimilitude. Edgar Allan Poe Within the Mechanical Age. *The British Journal for the History of Science* (30) 1997, 275–290.
- Viikari, Matti: *Historiallinen ajattelu, edistys ja yhteiskunta*. Tutkijaliitto, Helsinki 1995.
- Von Wright, Georg Henrik: Progress: Fact and Fiction. *The Idea of Progress*. Ed. Burgen, Arnold & McLaughlin, Peter & Mittelstraß, Jürgen. Walter de Gruyter, Berlin & New York 1997, 1–18.
- Vuolanto, Ville: Tutkimusprosessi, metodit ja historian tutkimuksen ominaislaatu. *Historiallinen aikakauskirja* (105) 2007, 304–316.
- Whalen, Terence: *Edgar Allan Poe and the Masses. The Political Economy of Literature in Antebellum America*. Princeton University Press, Princeton 1999.
- Whalen, Terence: Poe and the American Publishing Industry. *A Historical Guide to Edgar Allan Poe*. Ed. Kennedy, J. Gerald. Oxford University Press, Oxford 2001, 63–94.
- Whitrow, G.J: *Time in History. Views of Time from Prehistory to the Present Day*. Barnes & Noble Books, New York 2004.
- Winston, Brian: *Media, Technology and Society. A History. From the Telegraph to the Internet*. Routledge, London & New York 1998.
- Zitter, Emmy Stark: Language, Race, and Authority in the Stories of Edgar Allan Poe. *Studies in Popular Culture*, Vol. 21 (2), 1998, 53–69.

Muut aineistot

Ostrom, John Ward: *The Letters of Edgar Allan Poe*. Harvard University Press, Cambridge 1948.

Poe, Edgar Allan: The Devil in the Belfry. First edition 1839. *The Works of the Late Edgar Allan Poe. With Notices of His Life and Genius*. Ed. Griswold, R. W. & Lowell, J. R. & Willis, N. P. J. S. Redfield, Clinton Hall. New York 1850, 383–391.

Poe, Edgar Allan: The Man that was Used Up. A Tale of the Late Bugaboo and Kickapoo Campaign. *Burton's Gentleman's Magazine*, Vol. 5, Philadelphia 1839, 66–70.

Poe Studies Association, 2022, <https://www.poestudiesassociation.org/> [haettu 12.2.2022].

Technophobia, *Oxford English Dictionary*, 2009, <https://www-oed-com.ezproxy.utu.fi/view/Entry/272375?redirectedFrom=technophobia#eid>. [haettu 23.8.2021].

Thoreau, Henry David: *Walden. Or, Life in the Woods*. Ticknor and Fields, Boston 1854.